

પ્રબોધ રત્ન.

નાનાલાલ દેવશંકર વૈદ્ય.

પ્રબોધરત્ન.

કચ્છના એક ખોજા મહાત્મા સાજનભક્તનાં કચ્છી ગુજરાતી
અને હિન્દી કાવ્યોનો એકત્ર સંગ્રહ.

કેટલાંક કાવ્યોનાં વિવરણ અને સાક્ષર શ્રીયુત તનસુખરામભાઈ
મનઃસુખરામ ત્રિપાઠીએ લખેલ પ્રસ્તાવના સાથે

સંગ્રહકર્તા,

નાનાલાલ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

મુંદરા—કચ્છ.

પ્રકાશક,

બંદાલીભાઇ હરમાલ મુરાજ,

મુંદરા—કચ્છ.

ઈ. સ. ૧૯૧૮ સંવત ૧૯૭૫

(પ્રથમાવૃત્તિ પ્રત ૫૦૦)

કિંમત આના બાર.

અમદાવાદ,
ધી—અમદાવાદ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કંપની લીમીટેડમાં
મોતીલાલ સામળદાસે છાપ્યું—ટંકશાળ.

શ્રીયુત્ શેઠ લઘુભાઈ અબદુલારામજી.

જન્મ-સંવત્ ૧૯૫૦ ના પોષ. અવસાન-સંવત ૧૯૭૨ ના વૈશાક વદિ ૦))

લક્ષ્મી આર્ટ, ભાયખળા, મુંબઇ.

અર્પણપત્રિકા.

આ પુસ્તકનું પ્રકાશન જેમને અત્યંત પ્રિય

અને અભિલષિત હતું તે મમ પરમ

સ્નેહી સાધુ આત્મા સ્વર્ગસ્થ

શ્રીયુત લધુભાઈ અબ્દુલાભાઈ

રામજીને પરમ શાન્તિની

વાંચ્છના પૂર્વક

અર્પણ.

લી.

બંદાલી ઈસ્માલ મુરાજ.

પ્રકાશકના બે બોલ.

વિશ્વેશ્વરનાં અચિંત્ય અને અગાધ સામર્થ્યનાં જ્ઞાનનો સ્વલ્પાંશ પણ કોણ જાણી શક્યું છે ? ઘડીઘડીએ પરિવર્તન પામતા સંજોગોનું ભાવી સ્વરૂપ કોણ જોઇ જાણી શકે છે ? આ પુસ્તકના પ્રકાશક તરીકે મારે નિમિત્ત થવાનો યોગ પણ એજ વિશ્વાત્માની અતર્ક્ય ઘટનાને યોગે ક્રમભાગ્યે બની આવ્યો છે.

આ પુસ્તક પ્રકાશવા સંબંધીની તમામ વ્યવસ્થા સ્વર્ગસ્થ શેઠ લધુ-ભાઇએ કરીજ મૂકી હતી. મુંબઇના એકાદ પ્રેસવાળાને પુસ્તક સોંપાયું પણ હતું, દરમ્યાન શેઠ લધુભાઇ બિમાર પડયા અને એજ બિમારીમાં એમનું શોકજનક અવસાન પરિણમ્યું.

કુદરતની ગતિ વિચિત્ર છે. જેમના દ્વારા આ પુસ્તકનું પ્રકાશન થવાનું હતું અને જેમના હાથથી આ બે બોલ લખાવાના હતા તેમનાંજ મર-ણની દુઃખદ નોંધ લેવાનો અને તેમનાં જીવનની ટૂંકી સ્મૃતિઓ આલેખ-વાનો શોકજનક સંયોગ પ્રાપ્ત થયો ! ! !

સાધુ મહાત્મા સાજનભક્તની કાવ્યપ્રસાદીનું પ્રકાશન એક દૃષ્ટિએ તેમના જેવા સાધુ આત્મા લધુભાઇ તરફથી થયું હોત તો બહુ ઉચિત હતું પણ ભવી પાસે નિરૂપાય.

સ્વર્ગસ્થ શેઠ લધુભાઇને આ પુસ્તક બહાર પાડવાનો ઘણો ઉમંગ હતો કચ્છ જેવા વિદ્યાવિમુખ અને પછાત મનાતા દેશમાં તત્ત્વજ્ઞાનના અટપટા વિચારોને પ્રકાશનારા જ્ઞાનીઓ થઇ ગયા છે એ જાણી એમનું સ્વદેશવા-ત્સલ્ય પૂર્ણ હૃદય સાભિમાન આનન્દ પામતું અને તેઓ તેનાં પ્રકાશન માટે પૂર્ણ ઔત્સુક્ય દર્શાવતા હતા.

પ્રસ્તુત વિષય પર આવતાં મારે જણાવવું જોઈએ કે ગુર્જરસાહિત્યના વિશાળ પ્રદેશના એક સ્વલ્પભાગને ખેડવાને કચ્છે કેટલાક જ્ઞાનીઓ, પંડિતો, કવિઓ કિંવા ભગવદ્‌ભક્તોને બહાર પાડયા છે. કચ્છ પ્રાન્ત અને કચ્છી ભાષા બીજા પ્રાન્ત અને બીજી ભાષાઓને મુકાબલે પછાત ગણાય છે એમાં તત્ત્વજ્ઞો તત્ત્વચિંતકો તત્ત્વજિજ્ઞાસુઓનો પ્રાદુર્ભાવ થયો હશે ઉન્નત અને ગહન વિચારો દર્શાવાયા હશે એમ ભાગ્યેજ કોઈ ધારી શકે. છતાં કચ્છમાં અને કચ્છી ભાષામાં તેવા મહાત્માઓ પ્રકટયા છે અને તેવા વિચારો સરળ રીતે દર્શાવાય છે. મહાત્મા સાજનભક્તનાં અહિં પ્રકટ કરેલાં પદો ઉપરાંત બીજાં પદો પણ અસ્તિત્વમાં હશે પરંતુ બનતા પ્રયત્ન કર્યા છતાં તે મલી શક્યાં નથી. અન્ય કોઇ સાહિત્યપ્રેમી સજ્જન એ દિશામાં પ્રયત્ન કરશે તો ઉપકાર થશે.

સાજન ભક્તનાં જીવન વૃત્તાન્તની સામગ્રીઓ મેળવવા પ્રયાસ કર્યો પરંતુ મળી શકી નથી, એટલે જે કાંઇ માહિતી મેળવી શકાઇ તે ઉપરથી તેમનાં જીવન સંબંધી લેખ આ પુસ્તક સાથે જોડી અમે ઋણ મુક્ત થઇએ છીએ એમનું સંપૂર્ણ જીવન બહાર પાડવા માટે કોઇ પ્રયાસ લેશે તો ખરેખર મોટો ઉપકાર થશે.

આ પુસ્તકમાંનાં પદોનું સંપાદન સંશોધન અને કેટલાંક પદોનું વિવેચન ભાઇ નાનાલાલ તરફથી કરવામાં આવ્યું છે. ઉપરાંત અમ જેવા સાહિત્યના અભ્યાસીઓને પ્રોત્સાહક અને આનન્દજનક વાત એ થઇ છે કે સાક્ષર વર્ય શ્રીયુત તનસુખરામભાઇની વિદ્વત્તા પૂર્ણ પ્રસ્તાવનાથી આ નાનાં સરખાં પુસ્તકને અલંકૃત કરવાનો સુયોગ મળી ગયો છે. બહુ કાર્યોના ભારથી ભારે થઇ પડેલા વ્યવસાયો અને શરીર પ્રકૃતિના મન્દતા છતાં એમણે કેવળ વિશુદ્ધ સાહિત્ય પ્રેમથી પ્રેરાઇ અહેતુક કૃપા દૃષ્ટિથી જે પરિશ્રમ લીધો છે તેના માટે શતશઃ ધન્યવાદ પૂર્વક તેમનો આભાર માનીએ છીએ અને આશા રાખીએ છીએ કે એથી આ સ્વલ્પ પ્રયાસ વિદ્વજ્જનોની પ્રીતિને પાત્ર નીવડશે.

આ કૃતિમાં ન્યૂનતાઓ રહી જવા પામી છે. તેમ અપૂર્ણતા અને ખામીઓ પણ હશે, છતાં આ પ્રયાસને જોઇ કોઇ સાહિત્યરસિક ભાઇ આવાં જુદા જુદા જુદા કચ્છી મહાત્માઓનાં જ્ઞાનપૂર્ણ પદો એકત્ર રૂપે

બહાર પાડે અને ધર્મ પ્રેમી જિજ્ઞાસુ તથા રસિકવર્ગને તેમની રૂચિને પોષક તત્ત્વ આમાંથી મલી રહે એમાં આ પુસ્તકનાં પ્રકાશનનું સાફલ્ય માન્યું છે.

આ પુસ્તક સંબંધી કઇ સૂચનાઓ અમને મળશે તો ઇશ્વરેચ્છાએ બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો યોગ થશે તેનો યોગ્ય વિચાર કરવામાં આવશે.

બ્રહ્મચારી ઇશ્વરલાલ મુરાજ.

સંવત્સરીને દીવસે.

(સોરઠા—રાગ કચ્છી કેરાયલ.)

વીત્યા મહીના બાર, દૃષ્ટિ પણ બા'રજ રહી:
હૈયું બન્યું અચેત, મોહ્યો મોહમયી મહિં— ૧

ચડ્યું રંગેરગ ચેન, ભૂલ્યો ભાન શરીરનું;
ખોલે હાવાં નેન, સુરતા તુજ સૂરત તણી— ૨

તૂટ્યા તાર તમામ, તુંબીએ તૂટી પડી;
વિરમ્યું હૈયે ગાન, તાત કને કહેજે જરી— ૩

ઓ ! વ્હાલા મહેમાન, મહેમાની કીધી નથી;
રહી અધૂરી હામ, અર્પું આજે અંજલિ— ૪

તુજ આતમની પાંખ, દિવ્ય સૂવર્ણું રાજતી;
નિરખી ઠરતી આંખ, તે જ્યોતિર્મય તત્ત્વમાં— ૫

ઉંચા શુભ અભિલાષ, અમી નીગળતી આંખડા:
તુજ મુખડાંનું હાસ્ય, ભૂલું ના કોદી સખા— ૬

પડ્યા ભવવગડે ધાડ, લુટારા લૂટી રહ્યા:
કરજે તહિં પોકાર, બંધુ મુજ લૂટાય છે"— ૭

ઉઘડે અંતર આંખ, પ્રકટે પાંખો ઉડવા;
ટળે આતમની ઝાંખ, તાત કને કે'જે જરી— ૮

ઘટમાં રમતા રામ, ઘટઘટમાં જ્યોતિર્જલે;
પગ લેછે રસધામ, ભાગ્યહીન ભાળે નહિ— ૯

એ રસભીના વીર, વીનવજે રસરાજને;
રસવર્ષા વરસાવ, ધરણી ધગધગતી પ્રભો— ૧૦

તુજ [illegible] બ્રહ્માંડ, સભર નિરંજનથી ભરી;
કાળચક્રની પાંખ, ઢોળે વાયુ રૈન દિન— ૧૧

મુરારિ લાલજી વ્યાસ.

નિવાપાંજલિ.

મન્દાક્રાન્તા.

બંધુ પૂરું જીવન મીઠડું ક્રૂર કાળે અકાળે,
સ્વપ્નાં જેવું હતું ન હતું એ હા થયું સ્વલ્પ કાળે;
જે દીવાથી રિઝવ્યું કુળ સૌ શોભતું લાગતું'તું,
હોલાયો તે વિધિ પણ અહો ભૂખે આવો હશે શું ? ! ૧

બંધુ વ્હાલા, હૃદયગુણથી પ્રિય સૌને હતો તું,
ભાંગ્યાં તૂટ્યાં અમજીવનનું સ્થાન આરામનું તું;
સૌજન્યેને સરળહૃદયે ઉર ઉદારતાએ,
દીપાવ્યું તેં જીવન; જન તો આજ સર્વે રુએ રે. ૨

વાક્કાયાને પુનિતહૃદયે પુણ્યકર્મો કર્યાં તેં,
ને સંતોષ્યાં પ્રિયજન સહુ ઉગ્ર હા આત્મભોગે;
કેવી તારી વિનીત મનની ધર્મ્ય ઊંચી મહેચ્છા !
કેવી તારી સમજણ ભરી સાત્વિકી ધર્મનિષ્ઠા. ૩

કેવો હોંસે મુજ ઘર અહો દોડતો આવતો તું,
વિદ્વદ્ગોષ્ઠિ રસિક કરીને અંતરે રાચતો શું !
મારાં ઓછાં અનુભવ અને જ્ઞાન તેં શ્રેષ્ઠ માન્યાં,
જેવાં તેવાં પણ બહુ કરી રંકનાં કાર્ય માન્યાં– ૪

ન્હોતું જાણ્યું જીવન મધુરૂં આમ ટૂંકાઇ જાશે,
ન્હોતું જાણ્યું દુખમય બધા સ્નેહના બંધ થાશે,
ન્હોતું જાણ્યું જીવનવનના માર્ગ સૌ ઘોર થાશે,
રે રે જાણી ન કંઇ વિધિની વંચનાએ જરાએ. ૫

રે રે વ્હાલા અતિથિ નથી મેં કાંઇ આતિથ્ય કીધું,
જોયું જાણ્યું સુખ અનુભવ્યું એ થયું સ્વપ્ન જેવું;
ના પુરાયા વિવિધ મનના કોડ: શું શું કહેવું ?
પ્રભ્વિચ્છાનું અનુસરણ એ મૌન રાખી રહેવું. ૬

ભારે માયા ન જરી મમતા મારતાંએ મરે છે,
જાણું તોએ હૃદય અનુશોચે અહોહો બળે છે;
તોએ ત્હારાં સુકૃત નિરખી ઊઘડે જ્ઞાન દૃષ્ટિ,
બંધાઇ છે ચર અચર સૌ કર્મસૂત્રેજ સૃષ્ટિ. ૭

સંસારે આ વિધિવિવશતા પ્રાણી સૌને લખી છે,
શાન્તિકરૂં સ્થળ અચળ તો તત્ત્વનિષ્ઠા કહી છે;
નિષ્ઠા ક્યાંથી ? પણ જરી કરી દૃષ્ટિ એ તત્ત્વચેં ને;
અર્પું બંધુ ત્રુટિતચિતથી આ નિવાપાંજલિને. ૮

શેઠ લધુભાઈ અબ્દુલ્લાનાં જીવનની

ટૂંક સ્મૃતિ.

Torry a while O. Death. I cannot die,
With all my blossoming hopes unharvested;
My joys nngarnered all my songs unsung,
And all my tears unshed.

ભાવાર્થ:—રે મૃત્યુ થોડીવાર થોભ; મારી ખીલતી આશાઓનો બધો પાક લણ્યા પહેલાં, મારા આનન્દ કોઠારમાં લાવીને ભર્યા પહેલાં, મારા બધાં ગીત ગાયા પહેલાં અને મારાં બધાં આંસુ પાડયા પહેલાં મારાથી મરી શકાય નહિ.

(સરોજિની નેડુ)

મૃત્યુ પાસે આવી યાચના કોણ નહિ કરતું હોય? જીવન માટે ઉત્કંઠા હોવી એ સ્વાભાવિક છે એટલુંજ નહિ પણ ધર્મ્ય છે. શ્રુતિ ઉપદેશે છે કે:--

कुर्वन्नेवेह कर्माणि जिजीविषेत् शतं समाः ॥

કર્મ કરતાં સો વર્ષ જીવવાની ઇચ્છા રાખવી. ક્ષુદ્ર વિષય વાસનાઓ, ક્ષુલ્લક સ્વાર્થો અને ઇન્દ્રિયોની તૃષ્ણાથી પ્રેરાઇને નહિ પણ પરાર્થ, ધર્મ તેમજ આત્મકલ્યાણઅર્થે નિષ્કામ ભાવનાથી પ્રેરાઇને રખાતી જીવન-ઇચ્છા ધર્મ્ય છે. સદ્ગત લધુભાઇના સંબંધમાં એમનું કુટુમ્બ, કુટુમ્બી વર્ગ તેમજ વખાર વેપાર વગેરેની પરિસ્થિતિ, એમનું પોતાનું વયઃ એ સર્વેનો

વિચાર કરીએ તો ઉપરનાં કાવ્યના પ્રતિધ્વનિરૂપ કંઇક ઉદ્ગાર સહેજ નીકળી જાય એમ છે. જીવન ઇચ્છાના ઉચ્ચ પ્રેરક હેતુઓનો વિચાર જરા મૂકી દઇએ અને સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોઇએ તો સ્પષ્ટ જણાઇ આવે છે કે એમની પોતાની તેમજ એમનાં કુટુમ્બીઓની અનેક ખીલતી આશાઓના પાકને પરિપૂર્ણતા પામવાની બાકી હતી, એમના આનન્દના કોઠાર ભરવાની હજી તો મન્દ શરૂઆતજ હતી, અનેક હર્ષ શોકનાં ગીત ગાવાં બાકી હતાં, એમને અને એમનાં કુટુમ્બીઓને પ્રભાત થવાનાં મીઠાં સ્વપ્નાં આવતાં હતાં પણ એટલામાં **हाहन्तहन्त नलिनीं गज उज्जहार**§ ॥ કાળ રૂપી હાથી એ કમળનેજ હરી ચાલતો થઇ ગયો ખરેખર • મૃત્યુ કઠોર અને નમેરો લૂટારો-ધાડપાડુ છે. એને કોઇની દેહેશત નથી, એ કોઇનો ગાંજ્યો જાય એમ નથી, કોઇની સ્થિતિનો વિચાર કરીને કે યાચનાનો સ્વીકાર કરીને એ પોતાનો ઠરાવ ફેરવે એવો નથી. મનુષ્ય વિચારો કરે, આશાઓ બાંધે, યોજનાઓ ઘડે પણ સંજોગ ઘડવા એના હાથમાં નથી, એ વિચારો, એ આશાઓ અને એ યોજનાઓનાં ફળ ધાર્યાં ઉતારવાં એ એની સત્તાની બહારની વાત છે. ખરૂંજ કહેવાયું છે કે Duties are ours events are God's.

એ મૃત્યુ તે શું અને શા માટે હોવું જોઇએ ? આ અને એવા બીજા પ્રશ્નોનું ચિંતન સર્વ દેશમાં બહુ જુના કાળથી થતું આવ્યું છે, સામાન્ય દૃષ્ટિથી જોતાં જે જે કાંઇ અનિષ્ટ, અહિત, અપ્રિય અને ભયંકર હોય તે સર્વનાં મૂળ રૂપ તે એ મૃત્યુ છે એમ મનાય છે. એના અભેદ્ય કાળા પડદાની પાછળ ગએલી વ્યક્તિનાં દર્શન ફરીને કોટિ ઉપાયે પણ થતાં નથી.

---

§ આ કાવ્ય બહુ અર્થ ભર્યું છે.

रात्रिर्गमिष्यति भविष्यति सुप्रभातम्
भास्वानुदेष्यति हसिष्यति पंकजश्रीः ।
इत्येव चिंतयति कोशगते द्विरेफे
हा हन्तहन्त नलिनीं गज उज्जहार ॥

કમળદળમાં પૂરાયલો ભ્રમર વિચાર કરે છે. "રાત્રી વીતી જશે, સુપ્રભાત થશે, સૂર્ય ઉગશે અને કમળ ખીલશે" આમ ચિંતન કરેછે એટલામાં તો એક હાથી એ કમળને તોડી ઉપાડી ગયો.

આ નજરે જોતાં જગતમાં અન્યાય અને અવ્યવસ્થા પ્રવર્તતાં હોય એમ જણાય છે. મૃત્યુ મહા ત્રાસદાયક છે. એના વિચારમાત્રથી માણસ કંપી ઊઠે છે. પણ વિવેક દૃષ્ટિએ જોતાં મૃત્યુ કેવલ અંધકારમય કે અનિષ્ટનાં આદિ સ્થાન રૂપ નથી, પરંતુ મનુજાતમાનાં કલ્યાણ અર્થે યોજાયલી એક ઇશ્વરી ઘટના છે, સનાતન જીવન સિંધુના એક બુદ્દબુદ્દ જેવું છે જીવાત્માની ઉન્નતિ અને વૃદ્ધિ અર્થે નકામાં થઇ પડેલાં સ્થૂલ દેહનો જ ભંગ છે, એક રૂપ નકામાં જેવું થતાં તેના ત્યાગ પૂર્વક નવાં અનુકૂલ પડતાં રૂપનું ગ્રહણ માત્ર છે, અવસ્થાન્તર છે, વિકાસ ક્રમનું એક પગથીઉં છે, પરમાત્માની એક વિભૂતિ છે, શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન કહે છે કે—

मृत्युः सर्वहरश्चाह मुद्भवश्च भविष्यताम् ॥

સર્વને હરી લેનાર મૃત્યુ હું છું તેમજ થનાર પ્રાણીઓનું ઉદ્દભવ સ્થાન પણ હું જ છું. આમ દૃઢ થાય છે ત્યારે મૃત્યુનો ત્રાસ એટલો બધો રહેતો નથી. સ્નેહ, અહંતા, મમતા, અશક્તિ અને સ્વાર્થ, માની લીધેલા સંબંધો એજ શોક કરાવે છે, અને મૃત્યુની ભયંકરતા અનુભવાવે છે વાસ્ત વિક રીતે જોતાં મૃત્યુ અને દુઃખ વિશ્વ વ્યવસ્થામાં અસ્થાને કે નિષ્પ્રયો-જન નથી, તત્ત્વજ્ઞાનનાં રહસ્યો એજ ખોલે છે ખરી વસ્તુસ્થિતિનું ભાન પણ એજ કરાવે છે. પરમશ્રેયને માર્ગે પણ એજ ચઢાવે છે. જે કામ શાસ્ત્રો અને ગુરૂઓથી નથી બનતું તે મૃત્યુ સહેજમાં કરાવે છે અને એટલા જ માટે કઠોપનિષતમાં નચિકેતા યમરાજને કહે છે કેઃ—

वक्ता चास्यत्वादृगन्यो नलभ्यः ॥

તારા જેવો આ તત્ત્વજ્ઞાનનો વક્તા અન્ય કોઇ મલી શકે એમ નથી. વ્યાવહારિક દૃષ્ટિએ વિચારતાં પણ જણાય છે કે માણસની ખરી કીમત મૃત્યુ જ આંકે છે. માણસના ગુણો અને કામોની કદર એ કરાવે છે તેવી તેના જીવનકાળમાં થતી નથી આમ મૃત્યુનું સ્વરૂપ યથાવત્ સમજાય છે ત્યારે તેની કરાળ અને ભયાનક દાઢોમાં પરમાત્માનાં સૌમ્ય સ્વરૂપનું દર્શન થાય છે. અને વ્યથા વિમૂઢતા તથા ભય માત્ર દૂર થાય છે. પરંતુ આ સ્થળ તેવા વિચારો કરવાનું નથી, તેમ મરનારના મૃત્યુનો હૃદયવેધક શોક

પણ અહિં અપ્રાસંગિક છે. જો મૃત્યુ અપરિહાર્ય છે, નક્કી છે, ઇશ્વરી ઘટના છે અને વળી મનુજાતમાના વિકાસ અને વૃદ્ધિનું આવશ્યક દ્વાર છે તો તન્નિમિત્ત શોક નિષ્ફળ હોઇ હવે તો મરનારનાં ટૂંકાં અતિ ટૂંકાં અને અલ્પ વિસ્તારવાળાં પણ સાધુ જીવનનાં ટૂંકાં સ્મરણની નોંધ લઇ તેમાંથી ફલિત થતો બોધ ગાંઠે બાંધવો એજ ઉચિત છે.

આરંભમાં જણાવી દેવું જરૂરનું છે કે આ લેખ કંઇ પ્રસિદ્ધ અર્થે કે સ્તુતિગાન અર્થે યોજાયો નથી. સંસારમાં કોઇ ભારે પરાક્રમ કર્યું હોય તેવા મહા પુરૂષોનાં જીવન ચિત્રો પ્રથમ દૃષ્ટિએ જ લોકોપકારક હોય છે. આ લેખની વિષયભુત વ્યક્તિનાં જીવનમાં ઐહિક પરાક્રમ હતું નહિ, હોય પણ શું ? બીજાવસ્થામાં જ જીવન ટુંકાઇ ગયું તેમાં એવાં પરાક્રમો વિરલ હોય છે. એટલે તે દેખાડવાનો અહિં ઉપક્રમ પણ નથી. પરાક્રમ સિદ્ધ થવાનું સંયોગબળને અધિન છે, અને તે ઉપર રહેલી કીર્તિનું પણ તેમજ છે. આવાં પરાક્રમો જેમણે સિદ્ધ કર્યાં હોય તેવા મહા પુરૂષોનાં જીવન ચરિતો પ્રસિદ્ધ થાય છે અને થવાં જોઇએ. પણ તેથી કાંઇ એવાં પરાક્રમો કરવાના સંયોગો જેમને મળી શક્યા નથી છતાં જેઓએ શક્તિ સામર્થ્ય અને અનુકૂળતાઓ મળ્યા છતાં ભોગવિલાસની વાસનાઓથી દૂર રહી સરળ અને સાદું જીવન ગાળ્યું હોય તેમનાં જીવનનાં સ્મરણોની નોંધ પ્રસિદ્ધિને અયોગ્ય છે એમ સિદ્ધ થઇ શકે નહિ. એવી નોંધોમાં પણ જો ઔચિત્ય જળવાય તો ઘણી રીતે લોકોપકારનાં બીજો વેરાએલાં હોય છે જ. આ લઘુ લેખ યોજવામાં વલી મુખ્ય પ્રયોજન તો એ છે કે એથી સમાનવૃત્તિ સ્થિતિ અને દુ:ખવાળાં બંધુ બગિનીઓને સમાશ્વાસન, સંતોષ અને બોધ મળે. આ લેખમાં શ્રીયુત લઘુભાઇનાં જીવનનાં તમામ સ્મરણો સવિસ્તર પ્રકટ કરવાનું ઇષ્ટ ધાર્યું નથી, અમુક મર્યાદાઓ સ્વીકારી તેમાં રહીને એ પ્રસંગો વિલોકવામાં આવ્યા છે, કેમકે આ કંઇ ખાસ તેમનાં જીવનચરિતનો ગ્રંથ નથી.

શેઠ લઘુભાઇનો જન્મ કચ્છ મુદ્દરામાં સંવત્ ૧૯૫૦ ના પોષ માસમાં થયો હતો. એમના માતૃપક્ષ સંબંધમાં વિશેષ જાણવા જેવું ઓછું છે. એમનાં માતાજી ભાણુબાઇ[1] કેવાં ભલાં ભોળાં ધર્મપ્રેમી અને નિખાલસ હૃદયનાં છે તે તો તેમના સહેજ પણ સંબંધમાં આવનારને જણાઇ રહે તેમ છે.

---

૧ આ બાઈ થોડા માસપર સ્વર્ગવાસી થએલ છે.

સાદાઇ નિરભિમાન, દયા, ઉદારતા, જાતની પણ દરકાર ન રાખતાં અન્ય જનોનાં મન રાખવાની તત્પરતા ભલાઇ આદિ નિષ્કલંક હૃદયના ગુણોનો થોડો ઘણો વારસો લધુભાઇને એમનાં માતા તરફથી મળ્યો હતો એમ વાસ્તવિક રીતે કહી શકાય. મર્હૂમના પિતૃપક્ષ સંબંધે જાણવા જેવું ઘણું છે પણ તે આ લેખનું જે સ્વરૂપ સ્વીકાર્યું છે તેની મર્યાદાથી બહાર જતું હોઇ અહિં વિસ્તાર્યું નથી. ટૂંકમાં એટલુંજ કે દાતુ ડોસાણીના સાત પુત્રો પૈકી સૌથી મ્હોટા પુત્ર સુરાજભાઇએ આ કુટુમ્બને પ્રસિદ્ધ પ્રતિષ્ઠિત અને સુસમૃદ્ધ કર્યું છે; નામદારશ્રી આગાખાન તરફથી તેમને કામડીઆની પદવી મલી હતી; નાતની તેમણે એવી સેવાઓ બજાવી છે કે મુંદરાની ખોજા જ્ઞાતિના ઇતિહાસમાં એ ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવે છે. વેપાર જમાવવાની કુનેહ પણ તેમનામાં બહુ સારી હતી, દેશાવરોમાં તેમણે પેઢીઓ ખોલી હતી; અને આજ પણ તેમનેજ નામે મુંદરાની પેઢી ચાલે છે. લધુભાઇના પિતા અબ્દુલ્લાભાઇ તથા પિતામહ રામજીભાઇ પણ કુશળ, સાહસિક, ધર્મચુસ્ત અને વહેવાર નિપુણ હતા. અબ્દુલ્લાભાઇને સાહિત્યનાં વાચનનો શોખ હતો; દુઃખીઓનાં દુઃખ જોઇ તેમનું હૃદય પીગળી જતું. પરોપકાર કરતા, અને કોઇનું પણ દિલ કચવાઇ જાય નહિ તે માટે કાળજી રાખતા, તેમની બુદ્ધિ શક્તિ ઘણી તેજસ્વી હતી. અબ્દુલ્લાભાઇને છ પુત્રો થએલા હતા. જેમાંથી પાંચ નાની વયમાંજ ગુજરી ગયા હતા. પુત્ર પ્રાપ્તિ માટે તલસતાં શ્રીમાન્ અને સાધન સંપન્ન કુટુમ્બમાં લધુભાઇનો જન્મ થયો હતો એટલે તેમનાં પાલન પોષણમાં તેમજ લાડ લડાવવામાં કંઇ મણા રહે નહિ એ દેખીતું છે. તેઓ કંઇક નાજૂક પ્રકૃતિના પણ સારી કાન્તિવાળા હતા.

ઉચ્ચ કુલમાં અને ગર્ભશ્રીમન્ત સ્થિતિમાં જન્મવું અને ઉછરવું એથી અનેક લાભ છે એ ખરૂં તથાપિ આ જગતની સર્વ સ્થિતિમાં લાભ હાનિ ઉભય રહેલાં છે. અંતઃકરણ રસાળ બને છે, મન ઉચ્ચ થાય છે, ચિત્ત અતિ સ્વાર્થી થતું નથી અને કૂળનું અભિમાન હલકા રસ્તાએ વળવા દેતું નથી, બહારનો દેખાવ આકર્ષક અને મોહક બને છે, આચાર અને મર્યાદા પણ જળવાય છે. આમ સંપત્તિમાન કુટુમ્બમાં ઉછરવાના લાભ અનાયાસે જ મળે છે એ ખરૂં છે તો પણ ઉદ્યોગ અને વિદ્યાનો સંયોગ તે સાથે ન હોય તો એવા લાભ ન મળતાં ઉલટી હાનિ થાય છે, તેવાં મનુષ્યનું મન શરીર બંને નકામાં પડી જાય છે. કેવળ ધનનીજ અનુકૂળતા કે અધિકારની અનુકૂળતાવાળાં પણ સત્સંસ્કાર, વિદ્યા અને ઉદ્યોગના પ્રતાપથી હીન એવાં શ્રીમાન

કે અધિકારી કુટુમ્બોનાં છોકરાં વાતવાતમાં પરાશ્રયી, પરોપજીવી, આળસુ, પ્રમાદી અને જડ અતિ લાલસાવાળાં, સ્વચ્છંદી, ભુંજયો પાપડ પણ ભાંગી ન શકે એવાં દુબળાં અને માંદલાં હોય છે એ અવલોકન કરનારને સમજાવવું પડે તેમ નથી.

શ્રીમાન લધુભાઇની ઉછરવાની ઘટના કંઇ જુદીજ રીતે થઇ હતી અને તેને પરિણામે એવી સ્થિતિમાં ઉછરવાનાં લાભહાનિ બંને તેમને થયાં હતાં. તેમના કેટલાક ઉંચા ગુણો, ટેવો અને રીતભાતો માટે ખાસ તેમના પૂર્વ સંસ્કારને અને અદૃષ્ટને કારણરૂપ માની શકાય છે. આનુવંશિક સંસ્કારો તેમજ તેમના પોતાના વર્તમાન પ્રયત્નોની અસર પણ તેમનાં વ્યક્તિત્વમાં જણાઇ આવતાં હતાં. તેમના પિતા અબ્દુલ્લાભાઇ તેમને અગીઆર વર્ષના મૂકી સ્વર્ગવાસી થયા હતા અને ત્યાર પછી થોડીજ મુદ્દતે પિતામહ રામજીભાઇ ગત થયા હતા. આવી રીતે તેઓ બહુ નાની અવસ્થામાંજ એકલા પડયા આખાં કુટુમ્બમાં પુરૂષ વર્ગમાં કેવળ લધુભાઇજ હતા. આ સ્થિતિ તેમનાં શિક્ષણની પ્રગતિમાં મોટા અંતરાયરૂપ નીવડી. તેમના પિતાને કેળવણીની કીંમત બહુ જણાતી એટલે તેમની કેળવણીની પાછળ ઘણું ખર્ચ કરવામાં આવ્યું હતું—જેટલું તેમની સ્થિતિના શ્રીમન્ત વર્ગમાંથી કોઇજ કરે. અબ્દુલ્લાભાઇ પુત્રને વિદ્યાવાન જોવાને બહુ આતુર હતા એટલે વિદ્યા મેળવવાનાં તમામ સાધનો પૂરાં પાડવામાં જરા પણ આનાકાની કરતા નહિ— એમના માટે ખાનગી શિક્ષણની ગોઠવણ પ્રથમથી તે છેવટ સુધી રહી હતી અને સ્કૂલમાં પણ જતા. એ ખર્ચ એ હોંસ અને એ સાધનોની પુષ્કળતાનાં પ્રમાણમાં પોતાનું પ્રાથમિક શિક્ષણ સંતોષકારક નહતું એમ તેઓ પોતેજ પાછળથી જણાવતા. પરિસ્થિતિનું બળ સુવ્યવસ્થિત અને નિયમિત શિક્ષણનો અભાવ બાળપણમાં રહેતું સ્વાભાવિક અજ્ઞાન અને નાજુક તબીયત એ સર્વેની અસરને લીધે આવશ્યક એવા ગુણો ઓછા ખીલે અને કેટલીક શક્તિઓ અચેત પડી રહે એ દેખાતુંજ છે. એકંદર છએક ખાનગી શિક્ષકોના સહવાસમાં એ આવ્યા હતા અને તેમના સહવાસના જુદા જુદા લાભ તેમણે મેળવ્યા હતા. સ્કૂલનું ધોરણસર શિક્ષણ તેઓએ અંગ્રેજી ચોથાં ધોરણ સુધીનું લીધું હતું. તે વખતે મુંદરામાં એથી વધારે શીખવાની સગવડ ન હોવાથી તેઓ ગોંડળ અને મુંબઇ જવા તૈયાર થયા હતા. અને જાતે ત્યાં જઇને સર્વ વ્યવસ્થા જોઇ આવ્યા હતા પરંતુ કૌટુમ્બિક અડ-

અડચણોને લીધે ત્યાં રહી શકાયું નહિ. તો પણ જ્ઞાન અને શક્તિ મેળવવાની તથા આત્મસુધારણા કરવાની ઉત્કટ ઇચ્છાને લીધે ખાનગી અભ્યાસ તો જારીજ રાખ્યો હતો. જ્યારથી પોતે સ્વતંત્ર રીતે વિચાર કરતા થયા અને પોતાની વાસ્તવિક સ્થિતિ સમજવા લાગ્યા ત્યારથી તેમને પોતાની અપૂર્ણતા જણાવા લાગી અને તેને ટાળવાની ઝંખના જાગી. દૈવયોગે અંગ્રેજીનું સારૂં જ્ઞાન ધરાવતા માસ્તરો મિ. રામૈયા અને મિ. પ્રભાશંકર હરિશંકર વ્યાસનો યોગ થયો અને અંગ્રેજી જ્ઞાનમાં આગળ વધાયું: આગબોટની એજન્સીનાં કામને અંગે અંગ્રેજી પત્રવ્યવહાર ચાલતો હોવાથી તેમજ સંગોપાત અંગ્રેજ ગૃહસ્થોના પરિચયમાં આવવું થતું હોવાથી એ જ્ઞાનમાં અનુભવસિદ્ધ વધારો થતો.

વ્યાપારી શિક્ષણ મેળવવાની પોતાને જરૂર છે એમ જાણી તેઓ મુંબઇમા દાવર્સ કોલેજમાં જોડાયા હતા પરંતુ પુત્રવત્સલ માતાના આગ્રહને લીધે એ અભ્યાસ અખંડ જારી ન રહ્યો-તો જો કે મુંદરામાં એના અભ્યાસક્રમનાં પુસ્તકો વાંચવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. પોતાની કેળવણી અપૂર્ણ અને ખામીવાળી છે એમ તેઓ પોતે કહેતા અને તે માટે ભારે શોક દર્શાવતા.

એમની પાંચ બહેનોમાંથી હાલ બે વિદ્યમાન છે. સકીનાબાઇ અને ફાતમાબાઇ. બ્હેન સકીના બાઇને ધર્મનો—વેદાન્ત ધર્મનો, અને સાહિત્યનો સારો શોખ છે. કંઇક સંસ્કૃત પણ જાણે છે, ગીતા પંચદશી અને યોગવસિષ્ઠ જેવા ગ્રંથો સમજી શકે છે, ગુજરાતી માન્ય સાક્ષરોના લગભગ તમામ ગ્રંથો, સરસ્વતી, મહાકાલ, પ્રાતઃકાળ જેવાં માસિકો તેમને ત્યાંથી નીકળી શકે. તેઓ વખતે વખતે કવિતાઓ પણ માસિકોમાં મોકલે છે. બ્હેન ફાતમાબાઇ સાધારણ ભણેલ છે પણ ખાસ કરીને ધર્મ ઉપર તેમને શ્રદ્ધા ઘણી છે. શોકજનક અસંતોષપ્રદ વાત એ છે કે તેઓ બંને વૈધવ્ય દશામાં છે. બ્હેન સકીનાબાઇના પતિ શ્રીયુત કરમાલી મેઘજી પટેલ જે મુંબઇમાં વસતા હતા તેઓ સને ૧૯૦૭ ના મે માસની પહેલી તારીખે ગાડીના અકસ્માતથી ગત થયા. પાછળ બે પુત્રો અને એક પુત્રી મૂકતા ગયા. બ્હેન ફાતમાબાઇના પતિ શેઠ કાસમઅલીભાઇ પણ પાછળથી સ્વર્ગવાસી થયા: તેમને કંઇ સંતાન ન રહ્યું. આ મરણોથી લધુભાઇનાં હૃદયને ભારે આઘાત લાગ્યો. આ ભાઇ બ્હેનો વચ્ચે ઘણો પ્રેમ હતો. આ સુશીલ નિર્દોષ સાહિત્યરસિક

અને ધર્મનિષ્ઠ બ્હેનોના સહવાસના લાભ એમનાં જીવનના પ્રત્યેક વિભાગમાં થોડા કે ઘણા અંશમાં દેખાઇ આવતા હતા.

આ લેખક સાથે તેમને પરિચય હતો. આ પુસ્તકના પ્રકાશક શ્રીયુત બંદાલીભાઇ સાથે તેમને અતિ નિકટ સ્નેહ સંબંધ હતો. આમ બ્હેનો અને બીજા સાહિત્ય રસિક સ્નેહી સંબંધીઓની સંગતિને લીધે તેમનામાં સાહિત્યનાં પુસ્તકો વાંચવાનો શોખ જાગ્યો હતો. શાળાની કેળવણીની અધુરાશનો બદલો આ રસ્તેથી ઠીક વળ્યો.

પુસ્તક વાંચન, સાક્ષર સમાગમ, વિદ્વચ્ચર્ચા સુધારો અને વેદાન્ત એ એમના પ્રિય વિષયો હતા. પોતાનાં ટૂંકાં જીવનમાં પણ તેમણે કેટલાક સારા વિદ્વાનોનાં દર્શન અને સહવાસનો લાભ મેળવ્યો હતો.

પોતે મુંબઇથી બ્હેનને કાગળો લખતાં તેમાં પણ સાહિત્યના વિષયો અને સાક્ષરો સંબંધી ઘણું લખતા મુંબઇમાં શ્રીયુત માસ્તર શામજીભાઇ પાસે જતા અને વેદાન્તની વાતો સાંભળતા.

ગુજરાતી કવિતાનાં સાહિત્યમાં કલાપીની કવિતાઓ તેમજ શ્રીયુત કવિ નાનાલાલભાઇની નવીન પદ્ધતિની કવિતાઓ તેમને પ્રિય હતી, જયા જયન્તને બહુ વખાણતા. શ્રીયુત મણિલાલભાઇ, ગોવર્ધનરામભાઇ તેમજ શ્રેયઃ સાધક અધિકારી વર્ગવાળા રા. છોટાલાલભાઇ એમના ગદ્ય લેખો તેમને પસંદ હતા. સ્વામી વિવેકાનન્દ અને સ્વામી રામતીર્થનાં પુસ્તકો ઉપર તેમનો ભક્તિભાવ હતો. આવી રીતે પુસ્તક વાંચન વિદ્વત્સમાગમ અને ઉચ્ચ વિષયોની ચર્ચાઓથી તેમનાં જીવનમાં કંઇક દિવ્યતાનો ભાસ કુટુમ્બી વર્ગને થતો. કુટુમ્બમાં કોઇએ ન દેખાડેલા એવા ઉચ્ચ ગુણો અને રીતભાતો તેમનામાં દેખાતા હતા.

દાન ખેરીઆત એ આ કામડીઆ કુટુમ્બનું કુલવ્રત છે; આ કુલવ્રત પાળવું એ લઘુભાઇ પોતાનાં જીવનનું એક મુખ્ય કર્તવ્ય સમજતા હતા. સ્વત્વના સંપૂર્ણ ત્યાગપૂર્વક સ્વાભાવિક સરળતાથી જ દાનધર્મ થતો. કેવળ અન્ન વસ્ત્ર કે ધન આપવું એ સંકુચિત અર્થ ઉપરાંત દાન બહોળા અર્થમાં થતું. અર્થાત્ બીજાનાં સુખ સગવડ જાળવવા, બીજાઓને રાજી રાખવા પોતાનાં સુખ સગવડ પોતાની પ્રકૃતિની પસંદગી અહંતા મમતા

પણ તેઓ એક તરફ મૂકી દેતા. ખોટ ખમતા, દ્રવ્યહાનિ તો ઠીક પણ શરીર હાનિએ કબૂલી સામાનું મન રાખવા કાળજી રાખતા, પરાર્થે સ્વાર્પણ એ તો એમનો સ્વભાવ સિદ્ધ ગુણ હતો. વ્યવહાર કુશળ બુદ્ધિ તેમની આ ટેવને ભોળાઇમાં ગણી કાઢે પણ ધર્મ શાસ્ત્રો આ ગુણને દૈવી ગુણ કહે છે. સત્કાર કે માનની ઇચ્છાથી કે દંભ અહંકારથી નહિ પણ હૃદયની કોઇ અકથ્ય સરળતાથીજ તેમને હાથે કામ થતું; જેને વણિગ્વૃત્તિ વાણીઆશાહી વૃત્તિ કહે છે તે તો તેમનામાં અંશમાત્ર ન હતી. પોતાની જાતનાં લાભ હાનિના વિચાર કરતાં સામાની જાતનાં લાભ હાનિના વિચારને જ તેઓ પ્રાધાન્ય આપતા. વખતે તો પારકાનું હિત કરવાની તત્પરતામાં પોતાની જાતને પણ ભૂલી જતા. વિદ્યા અને લક્ષ્મીનો યોગ વિરલ મનાય છે. યૌવન, લક્ષ્મી અને સ્વાતંત્ર્ય એમનો એકત્ર યોગ ગર્વ અવિવેક આદિ દુર્ગુણોનો પોષક મનાય છે, પણ લઘુભાઇને એ યૌવન, લક્ષ્મી, સ્વાતંત્ર્ય, એ સર્વેનો યોગ હતો, આડે રસ્તે ઉતરી જવાની ઘણીખરી અનુકૂળતા હતી છતાં તેમને વિદ્યા અને સદ્‌ગુણો પર પ્રીતિ હતી અને તેમનાં જીવનનું સ્વરૂપ દૈવીજ ઘડાયું; એ ઘટના ખરેજ આશ્ચર્યજનક છે.

મનુષ્ય તરીકે તેમનામાં અપૂર્ણતાના અંશો હોય એ સ્વાભાવિક છે, બુદ્ધિની કેટલીક શક્તિઓ આવડી ટૂંકી અવસ્થામાં અચેત રહી જવા પામે એ બનવા જોગ છે, વ્યવહાર પક્ષની કેટલીક સામાન્ય સમજણો તો હજી એ મેળવતાજ થયા હતા, અનુભવ પણ અતિ મર્યાદિત હતો, દુનિયાના જુદા જુદા રંગોનું સર્વ પાસનું અવલોકન તો સંપૂર્ણ કેમ જ હોઇ શકે? ટૂંકી જીંદગીમાં આવી આવી ખામીઓ રહી જવા પામે એ દેખીતુંજ છે. છતાં ઢાંક પિછોડો કરવો પડે એવી એક પણ ખામી તેમનામાં ન હતી એ તેમને ઓળખનારાઓને કહેવું પડે તેમ નથી. એ સર્વ સ્થૂલ ભૂમિકા પર જ દૃષ્ટિને ન ટેકવતાં જરા સૂક્ષ્મ ભૂમિકામાં દૃષ્ટિને ફેરવશું તો ત્યાં તેમનાં નિષ્કલંક સત્સંસ્કારોથી સમૃદ્ધ દૈવી હૃદયનું દર્શન થશે કે જેવું હૃદય એમના જેવી પરિસ્થિતિમાં ઉછરેલા અને રહેલા એમના જેવડી વયના શ્રીમન્ત કાચા જુવાનીઆમાં ભાગ્યેજ જોવામાં આવે છે. એમનું જીવન લંબાયુ હોત તો અવશ્ય આ સૂક્ષ્મ અવસ્થાના હૃદયગુણો સ્થૂલ ભૂમિકામાં વધારે ઉચ્ચ રીતે દીપી નીકળત એમ કહેવામાં લેશ પણ અતિશયોક્તિ નથી.

એમનું કુટુમ્બ જીવન બહુ સાદું અને સમાધાનકારક હતું. આત્મ-

સંયમ અને આત્માર્પણના ગુણોથી પ્રત્યેક કુટુમ્બી તેમજ જ્ઞાતિજનની પ્રીતિ સંપાદન કરી હતી. વડવાઓની પ્રતિષ્ઠા તથા પોતાની સુજનતાને લીધે લોક પ્રીતિ પણ તેમણે સારી મેળવી હતી. નબળી તબીઅત, અને તરૂણ અવસ્થાને લીધે થતો સંકોચ વગેરે કારણોને લીધે તેમણે જાહેર કામોમાં બહુ જૂજ દેખાવ આપ્યો છે એ ખરૂં પણ લોકહિતનાં કામમાં પૈસાની મદદ છૂટથી તેઓ આપતા. તેઓ મુંદરાની ખોજા જ્ઞાતિની ઇસ્માઇલી મંડળીના તેમજ શેઠ રણસીભાઇ દેવરાજ મુંદરા ઇંગ્લિશ સ્કૂલની મેનેજીંગ કમિટિના સભ્ય તરીકે ચૂંટાયા હતા.

એમનાં કુટુમ્બમાં તો તેઓ દીવા રૂપજ હતા, એમના ઉપરજ સૌની આશાઓ હતી; એમનાં વૃદ્ધાવસ્થા અને શોકથી ઘસાઇ ગએલાં માતા,બે વિધવા બહેનો, પત્ની તેમજ બાલ સંતાનો સર્વેના આધાર સ્થાન એજ એક હતા. વખારમાં તેમજ વહીવટમાં પણ એમના ઉપરજ બધો ભાર હતો પોતાની મિલ્કત અને વહીવટને મરણ અગાઉ માત્ર થોડાજ મહિના ઉપર કાયદાસર તેમણે હાથમાં લીધાં હતાં દુનિયાની રંગભૂમિ પર હજી તો આવવાજ માંડયું હતું. આ સ્થિતિમાં આવા વખતમાં તેઓ માત્ર બાવીસ વર્ષની કાચી વયે મૃત્યુના ભોગ થઇ પડયા. ખરાં જીવનમાં પ્રવેશ થતો હતો તેવામાંજ કેવળ અકૃતકૃત્યસ્થિતિમાં તેમનું આવી રીતે જવું થયું એ સંબંધી વર્ગને અસહ્ય થઇ પડે, હરિશ્ચન્દ્ર પોતાના મૃત પુત્રને ઉદ્દેશીને કહેછે તેમ તેઓ પણઃ—

वत्स त्वं तुदुनोषिमेऽद्य हृदयं येनाङ्कशयोचितः
क्रूरेणाकृतकृत्य एव विधिना दष्टोऽसि दैवाहिना ॥

પુત્ર મારા ખોળા રૂપ શય્યામાં સૂનારો તું તેને આજ કૃતકૃત્ય થયા વિના સર્પ જેવા ક્રૂર વિધિએ દંશ દીધો તેથી તારી એ સ્થિતિ મને બહુ ખૂંચે છે, એવા વાત્સલ્ય ભાવ પૂર્ણ ઉદ્દગાર કહાડે એ સ્વભાવિક છે. આ સ્થિતિ હૃદયને કેટલો બધો આઘાત કરનારી છે તેનો ખ્યાલ વાંચકેજ કરી લેવો અમારી વૃત્તિ તો રાજર્ષિ પ્રવર શ્રી ભર્તૃહરિના આ ઉદ્દગારોનું સ્મરણ કરી થંભી જાય છેઃ—

सृजसि तावदशेष गुणाकरम्
पुरुषरत्न मलंकरणं भुवः ।

तदपि तत्क्षण भंगिकरोषिचे-
दहह कष्ट मपंडितता विधेः ॥

સર્વ ગુણોના ભંડાર અને પૃથ્વીના શણગાર રૂપ પુરૂપ રત્નને સરજે છતાં તેને અલ્પાયુ-ક્ષણુભંગુર-કરે એ વિધિની અપંડિતતા ખરેજ કષ્ટ-કારક છે............

મર્હૂમ શેઠને બે પુત્ર અને એક પુત્રી છે. ઇશ્વર આ સચ્ચારિત્રશીળ પુરૂપને શાશ્વત સુખમાં રાખો અને એમના પુત્રોને એમના જેવીજ ઉદાર વૃત્તિ અને ઉજ્જવલ કીર્તિ પણ એમના કરતાં અધિક આયુષ્ય આપો એવી પ્રાર્થના છે.

નાનાલાલ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

મહાત્મા સાજન ભક્ત.

तज्ज्ञानं प्रशमकरं यदीन्द्रियाणां
तज्ज्ञेयं यदुपनिषत्सु निश्चितार्थम् ।
ते धन्या भुवि परमार्थ निश्चितेहाः
शेषास्तु भ्रमनिलये परिभ्रमन्ति ॥

તેજ જ્ઞાન છે કે જે ઇન્દ્રિયોને પ્રશાન્ત કરે, તેજ જાણવા યોગ્ય છે કે જેનો અર્થ ઉપનિષદોમાં નિશ્ચિત થયો છે, તેઓજ ધન્ય છે કે જેમણે પરમાર્થમાં જ ઇચ્છા રાખી છે. બીજાઓ તો ભ્રમના ખાડામાં પરિભ્રમણ કરે છે.

શ્રીમત્ શંકરાચાર્ય વિરચિત 'ધન્યાષ્ટક'

જ્ઞાન વિરાગાદિરૂપ નિવૃત્તિ ધર્મના ચુસ્ત ઉપાસકોનું જીવન બહુધા સાદું, એકાન્તપ્રિય, ઓછી ઉપાધિવાળું અને ધાંધલ વગરનું હોય છે. સામાન્ય મનુષ્યોને હોય છે તેવો નામનો, પદવીનો અધિકારનો, લોકસ્તુતિનો કે કીર્તિનો મોહ તેમને હોતોજ નથી. તેઓ નિવૃત્તિપરાયણ હોય છે એટલે કેવળ કર્મશૂન્ય હોય છે વા પરાર્થે કંઇપણ ન કરતાં કેવળ પોતામાંજ સંતુષ્ટ રહે છે એમ સમજવાનું નથી. એવા જ્ઞાની મહાત્માઓ પોતપોતાનાં પ્રારબ્ધાનુસાર જૂદા જૂદા વ્યવહાર સેવે છે. જ્ઞાનના આંજનથી એમની દૃષ્ટિ રાગદ્વેષાદિ વિકારોનાં પડળથી મુક્ત થઇને એવી તો સમીભૂત સ્વચ્છ વિશાળ અને પારદર્શી બની હોય છે કે તેમને ભેદબુદ્ધિ ન રહેતાં તેમની સર્વ પ્રવૃત્તિ હિમતથી અને પરાર્થેજ હોય છે. ફલાશા અને કર્તૃત્વ અભિમાન

તેમનામાં હોતાં નથી એટલે તેમની નિર્વાસન નિષ્કામ પ્રવૃત્તિઓનાં ગીત લોકોમાં બહુ ગાજતાં નથી; તેમનાં ચિત્તમાં જે ભાવો ચઢ ઉતર કરતા હોય છે, તેમની પ્રવૃત્તિઓમાં જે ઉંડાણુ રહ્યું હોય છે તે સર્વનું જ્ઞાન સામાન્ય લોકોને હોતું નથી; અનેક ઉપાધિઓ વચ્ચે વર્તતાં છતાં પણુ તેઓ આકાશવત્ નિર્લેપ રહી શકે છે; આવાં કારણુને લીધે એવા જ્ઞાની મહાત્માઓનાં જીવન ઉકેલવાં વખતે મુશ્કેલ થઇ પડે છે. એવાઓનાં જીવનનાં બાહ્ય અંગોની હકીકત પણુ દુષ્પ્રાપ્ય હોય છે, કેમકે તેઓ બહુ માણુસોના પરિચયમાં આવતા નથી પોતા સંબંધી કંઇપણુ વાત વિસ્તારથી જણુાવતા નથી. તેમ તેમની પ્રકૃતિ પણુ વિચિત્ર પ્રકારની—સામાન્ય જનસમૂહને માફક ન આવે તેવી હોય છે. વૃક્ષની શીતળ છાયા અને મિષ્ટ ફળનો લાભ લેવો એમાં ડહાપણુ છે અને નહિ કે તે વૃક્ષના ઇતિહાસની ખટમથલમાં પડવું તેમાં આમ માનતા હોઇ કેટલાક લોકો મહાત્માનાં જીવન સંબંધી બહુ દરકાર કરતા નથી, પણુ કેવળ તેમના ઉપદેશનો લાભ લે છે. અમુક દષ્ટિએ એ રીતિ ઠીક હશે પરંતુ જરા વિશાળ દષ્ટિએ જોતાં જીવનચરિતની અપેક્ષા પણુ ઉપદેશ જ્ઞાન જેટલીજ બલ્કે તેથી પણુ વધારે રહે છે. મહાત્મા સાજનના સંબંધમાં પણુ આમ બન્યું છે. તેમને પોતાને તો પોતાના જીવન સંબંધી જણુાવવાની વૃત્તિજ ઓછી હતી, પણુ તેમના સંબંધમાં આવનાર વર્ગ પણુ એમના જીવનને પ્રકાશમાં આણુવા માટે કંઇ પણુ કર્યું નથી, કેવળ તેમનો ઉપદેશ સંગ્રહાયો છે. એ પણુ ભાગ્યની વાત ! ! સાજનભક્તને થઇ ગયે કંઇ બહુ કાળ ગયો નથી તેમ તેમને જોયા ન હોય એવા માણુસો નથી એમ પણુ નથી છતાં એમના કાળ નિર્ણય, નિવાસસ્થાન, કેળવણી, કુટુમ્બ, વેદાન્તાનુરાગ ઇત્યાદિ વિષયો સંબંધમાં કંઇપણુ માહિતી ઘણી શોધ અને પડપૂછ કર્યા છતાં પણુ મળી શકી નથી. આ માટે જેટલી દીલગીરી બતાવીએ તેટલી થોડીજ, કેમકે આ લોક સિવાય અન્ય કંઇ નથી એમ માની કેવળ સ્વાર્થ, ઇન્દ્રિય સુખ એનેજ મનુષ્ય જન્મનું સાધ્ય સમજી તેમાંજ રચી પચી રહેલા, અનેક પ્રકારનાં અસત્ અને મિથ્યા કર્મોમાં લાગી રહેલા કર્તવ્ય અકર્તવ્યનાં જ્ઞાનથી રહિત એવો મનુષ્યોને પરાર્થ તત્પરતા સ્વાર્પણુ, ઇન્દ્રિયનિગ્રહ, મનોનિરોધ આદિનાં જીવન્ત ઉદાહરણો પૂરાં પાડવાનું એથી અટકી પડે છે, અને આ જ્ઞાની વર્ગ લેખાદિદ્વારા પોતાનો અક્ષરદેહ નિર્માણુ કરતા ન હોય તો સમસ્ત વિશ્વમાં અંધકારજ વ્યાપી રહે. ઇશ્વરી પ્રેરણા કહો, લોક સંગ્રહબુદ્ધિ કહો, નિદિધ્યાસનની એક પદ્ધતિ કહો

કે ગમે તે બીજું કોઇ પણ કારણ કહો આ વર્ગ—જેમનું સ્થૂલ જીવન અંધારાંમાંજ રહે છે તે પોતાના ઉત્તમ વિચારોને જ્ઞાન અને અનુભવને ગદ્ય વા પદ્ય રૂપે બહાર કાઢે છે અને તેથી જગતપર પ્રકાશ નાંખે છે. આજ એવાં ઘણાં બોધકપદો, વાર્તાઓ અને કથાઓ આપણે વાંચીએ છીએ, બોલીએ કે સાંભળીએ છીએ કે જેના કર્તાઓ વિષે બહુ થોડાંમાં થોડું જાણવામાં આવ્યું હોય છે. આપણામાંના બહુ લોકોનો સ્વભાવજ એવો હોય છે કે જેથી તેમનામાં ઇતિહાસ અને જીવનચરિત સંબંધી ભાગ્યેજ જિજ્ઞાસાવૃત્તિ ઉઠે છે. એટલું ખરૂં કે એ અજ્ઞાત જ્ઞાની મહાત્માઓના વિચારો જે પદ્યમાં ગુંથાએલા હોય છે તે પદ્યભાગ ઘણાઓને મોઢે હોય છે અને તેથી તેમનું જીવન કેટલેક અંશે ઉચ્ચ પણ બને છે. અર્થાત્ વૃક્ષની શીતળ છાંયા અને મિષ્ટ ફળનો લાભ તેઓ યથેચ્છ લે છે પણ તે વૃક્ષના ઇતિહાસ સંબંધમાં કેવળ અજ્ઞાન રહે છે.

મહાત્મા રાજનનાં પદોમાં જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ એ ખોજા હતા, વેદાન્ત ઉપર તેમને બહુ ભાવ હતો. મુલજી અને દેવકરણ એમ એ ગુરૂઓ પાસેથી એ જ્ઞાનનો લાભ તેમણે લીધો હતો. ઘણે ભાગે તેઓનું વસવું મુંબઇ તરફ થએલું હોય એમ જણાય છે. એમના બાકીના જીવન વિભાગો અંધારામાં રહ્યા છે. એમનાં પદો ઉપરથી કહી શકાય કે તેઓ સાદા સરળ એકાન્તપ્રિય ચિંતનાત્મક જીવન ગાળનાર હતા છતાં વ્યવહારનું અવલોકન તેમણે સારી પેઠે કર્યું હોય એમ જણાય છે. ચાલુ જમાનાની નિંદ્ય પ્રવૃત્તિઓ, તકલાદી સુધારાઓ, બહારના ઠઠારા નીચે સંતાઇ રહેલાં દુષ્ટતા કૃપણતા, સ્વાર્થસાધક યુક્તિઓ, વિદ્યા અને લક્ષ્મીના ઝળકાટ નીચે રહેલાં વિદ્વાનો અને ધનવાનોનાં અંધ પામર જીવનઃ એ સર્વ એમની નજરથી બહાર રહેવા પામ્યાં નથી.

એમનું પોતાનું વાચન કેટલું હતું એ જાણવાનું સાધન નથી તેમ સંસ્કૃતભાષાનું જ્ઞાન તેમને કેટલું હતું એ પણ જાણી શકાય એમ નથી છતાં પુરાણ, ઉપનિષદ્, ગીતા, વેદાન્તના પ્રકરણ ગ્રંથો તેમજ અખો તથા બીજા જુના ગુજરાતી કચ્છી અને હિંદી કવિઓનાં કાવ્યો તેમણે સાંભળ્યાં કે વાંચ્યા હોય એમ જણાય છે. વેદાન્તના પારિભાષિક શબ્દો તે સાર્થ જાણે છે. કુરાન તેમજ સુરીવાદ સંબંધી પણ તેમનાં લખાણમાં સ્હેજ ઉલ્લેખ છે. આ ઉપરથી જણાય છે કે તેમની દૃષ્ટિ સંકુચિત ન હતી, વાચન શ્રવણ

પણ સમર્યાદ ન હતું. અભેદમયી વિસ્તૃત દષ્ટિથી તેમણે સ-તત્ત્વનું ઉપાસન કર્યું છે. પછી તે સત્ તત્ત્વ ગમે તે ઉપાધિમાં હોય-ઉપાધિ પ્રત્યે તેમની દષ્ટિ કે વૃત્તિ હતીજ નહિ. તેમના ધાર્મિક વિચારોનો સાર ખેંચીએ તો એટલું સમજાય છે કે વસ્તુ એક છે, ઉપાધિ અનેક છે, અને તે પણ સકારણ-હોવી જોઇએ માટે છે-એ અનેક ઉપાધિઓ પ્રત્યે ઉપેક્ષા કે સહનશીલતા રાખી તેમાં વિલસતાં એક અવિકૃત તત્ત્વનું ઉપાસન કરવું યોગ્ય છે. ઉપાધિઓની ભૂલભૂલામણીમાં ન પડતાં " જિડાં તિડાં રામ ડિસ " ' હરિ હરિ ખિલધાર ' એ ઉપદેશને અનુસરવું.

એમનાં પદોમાં કેટલેક સ્થળે સખ્ત ઠપકાના રૂપમાં આકરા શબ્દોમાં બોધ અપાયો છે, તેમ કવિતાની રમણીયતા કેટલેક સ્થળે જોવામાં આવતી નથી તો પણ એકંદર વિચાર કરતાં તેમનામાં અદ્‌ભુત કાવ્યશક્તિ જણાયા વગર રહેતી નથી. એમની કવિતા સાહિત્યની દષ્ટિએ જોતાં ખામી ભરેલી જણાય ખરી પરંતુ ભક્તિ જ્ઞાન વિરાગના ઉપદેશની દષ્ટિએ જોતાં હૃદય પર સચોટ અસર કરનારી જણાય છે, જ્ઞાનીને કવિમાં ન ગણવાની સૂચના અખો ભક્ત આપી જ ગયા છે એટલે સાજનભક્તને એ નજરે જોવાનાજ નથી.

ખોજા જ્ઞાતિમાં વેદાન્ત અનુરાગ ધીમે ધીમે વધતો જાય છે અને તેમનાં ધર્મજીવન ઉપર પણ તેની છાપ કેટલેક સ્થળે દેખાઇ આવે છે એ પણ સાજનભક્ત અને તેના પુરોગામી ખોજા જ્ઞાની ભક્તોનાં પદોનેજ આભારી છે. આવા જ્ઞાની ભક્તોનાં ચરિત્રો એકઠાં કરી પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે તો જનસમાજને લાભ થાય એ નિઃસંય છે.

મુંદરા,
કચ્છ } નાનાભાઇ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

સંગ્રહકર્તાની પ્રસ્તાવના.

માથાં કરતાં પાઘડી મોટી થઇ જવા જેવું જણાશે તો પણ એક એ વાત જણાવવી આવશ્યક ધારી જણાવવાનું કે આ સંગ્રહમાં સાજન બાવનીની શરૂઆતમાં વિવરણ જરા વિસ્તારથી કર્યું છે પણ પાછળથી કેટલાક એનાએ વિચારોનું પુનરાવર્તન થતું હોવાથી એ સંક્ષેપે થયું છે. પાછળનાં બીજાં કાવ્યોનું સ્પષ્ટીકરણ લખવાનો ઇરાદો હતો પણ અપેક્ષિત સંજોગોનો સુયોગ ન મળવાથી હાલ તો તેમ બની શક્યું નથી. ઇશ્વરેચ્છાએ બીજી આવૃત્તિ બહાર પાડવાનો યોગ પ્રાપ્ત થયે જરૂર જણાશે તો તે લખવા ધારણા છે.

આમાંનાં કેટલાક પદો કચ્છી ભાષામાં છે તેમજ કેટલાક વિચારો કચ્છી ભાષાની રૂઢીમાં (Ididnoe) દર્શાવાયા છે. કચ્છી ભાષાનાં સંપૂર્ણ જ્ઞાનના અભાવથી તેમજ એ ભાષાના ખરા ઉચ્ચાર લખી બતાવવામાં મહા મુશ્કેલી પડતી હોવાથી તથા સાજનભકતે કોઇ સ્થળે સંસ્કૃત શબ્દોને શુદ્ધ રૂપે અને કોઇ સ્થળે કચ્છી ભાષામાં તે બોલાય તે રૂપે લખેલ હોવાથી કચ્છી ભાષા જાણતી દૃષ્ટિએ ભાષા દોષ અને વિવરણમાં વિચાર દોષ જણાશે ખરા. ગુજરાતી અને હિંદી કાવ્યોની ભાષા પણ જેવી મહાત્મા સાજન ભકતે લખેલી છે તેવીજ રાખી છે. જોડણી વગેરેમાં કંઇ ફેરફાર કરેલ નથી. આવા દોષો પ્રતિ હંસવૃત્તિ રાખવાની વાચક વર્ગ પાસે નમ્ર પ્રાર્થના છે.

કચ્છ કેરાનાં ખોજા જ્ઞાતિનાં પ્રસિદ્ધ વેદાન્તાનુરાગી ભક્ત બાઇ રાજબાઇનાં શિષ્ય બાઇ રાજબાઇ પાસેથી આ સંગ્રહમાંનાં પદ્યોની મૂળ પ્રત મળેલી છે. તે માટે એમનો ઉપકાર માનવામાં આવે છે.

નાનાલાલ વિ. દેવશંકર વૈદ્ય.

પ્રસ્તાવના.

(લેખક—તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.)

કોઈ પણ ગ્રંથ કોઇ પણ વાચકે વાંચતાં પહેલાં તેણે ગ્રંથનો વિષય, તેનું પ્રયોજન (જેથી તે ગ્રંથ વાચવાનો શ્રમ લેવાથી શું ફલ મળશે તે જાણવામાં આવેછે)' પોતાનું અધિકારિત્વ (તે ગ્રંથથી મળનારૂં ફલ પોતાને ઇષ્ટ છે કે નહિ, અને જો ઇષ્ટ હોય તો તે ગ્રંથ સમજવા પોતામાં યોગ્યતા છે કે નહિ તેનું જ્ઞાન), અને એ ત્રણેનો પરસ્પર સંબંધ (સંબંધ ઘટે છે કે નહિ)એ ચાર જે અનુબંધ ચતુષ્ટય એ નામથી ઓળખાય છે તે–જાણવાં આવશ્યક છે; કારણ તે ચારે સુઘટિત માલમ પડે તો તે ગ્રંથમાં કરેલી વાચન આદિ પ્રવૃત્તિ સફલ થાય છે.

એ ઉપરાંત ગ્રંથ અને તેના કર્તા વચ્ચે કર્તૃ–કર્મ સંબંધ હોવાથી તેના રચનાર વિષયે પણ થોડું ઘણું જાણવા વાચકને સ્વાભાવિક રીતિએ ઇચ્છા થાય છે, અને બહુવાર તેનું જ્ઞાન તે કૃતિ સારી રીતિએ સમજવામાં સહાયક થાય છે.

પ્રકૃત નાની કૃતિઓના સુયોગ્ય સંગ્રાહક વિદ્વાન્ નાનાલાલ વિ૦ દેવશંકર વૈદ્યે આ આકાંક્ષાઓમાંની કેટલીએકને તૃપ્ત કરવા શ્રમ લીધો છે. તેઓએ, આરંભમાં આના કર્તા સાજન (સજ્જન) ભક્ત, તથા તેના પ્રકાશનમાં મૂલ કારણભૂત શેઠ લલ્લુભાઈ અબ્દુલ્લાનાં જીવનચરિતો એ સાથે સંયોજ્યાં છે.

રા. નાનાલાલે એ ઉભય ચરિતો સુંદરરીતિએ આલેખ્યાં છે' શેઠ લધુ ભાઈના જીવનમાં અનેક અનુકરણીય વ્યાવહારિક બોધપ્રસંગો છે. સાજનઃ ભક્તનું વિશેષ ચરિત ઉપલબ્ધ ન થવાથી, લેખકે, મહાત્માઓના જીવન-પ્રસંગોના જ્ઞાનની ઉપયોગિતા સંબંધમાં મનનીય વિચારો પ્રકાશ્યા છે; અને સાજનભક્તના જે સ્વાનુભવ પૂર્વક સ્વાભાવિક ઉદ્દગારો (કવિતા) તેનું લક્ષ્ય યોગ્ય રીતિએ સમજાવ્યું છે. એ ઉભય ચરિત્રોમાં પ્રકટિત વિચારોની સુંદરતા તથા યાથાતથ્યથી (સત્યતાથી), કોઈ પણ વાચકે તે વાચવા જેવાં છે.

રા. નાનાલાલે આ ગ્રંથગત પદોનો સંગ્રહ કરવાનું તેમજ તેને પ્રકટ કરી સજીવ રાખવાનું સ્તુત્ય કાર્ય કર્યું છે, એટલું જ નહિ પણ, કોઈ કોઈ સ્થલે અર્થ પ્રકાશક ટિપ્પણ પણ આપ્યું છે.

વસ્તુતઃ આવા ગ્રંથોનો આ સ્વાદ વાચક પૂર્ણપણે પામે તે સારૂ વિસ્તૃત વ્યાખ્યાની અપેક્ષા રહે છે. વળી આ ગ્રંથનો લગભગ અર્ધ ભાગ વાચક વર્ગના મોટા ભાગને અપરિચિત ' કચ્છી ભાષા ' માં છે, તે સંપૂર્ણ અર્થોની અપેક્ષા રાખે છે, જે વિના તે ભાષાના અનભિજ્ઞ વાચકોથી તે ભાગનો લાભ લેવાઈ શકાય તેમ નથી. તેવા શબ્દોનો કોશ પણ કંઇક અંશે સહાયક થાત. આશા છે કે આ અપૂર્ણતાઓ ભવિષ્યની આવૃત્તિઓમાં દૂર થશે. × × ×

જેમ અનુબંધોનું જ્ઞાન વાચક અને વાચનીય (ગ્રંથ) ની સફલતા સારૂ ગ્રંથમાં આવશ્યક છે, તેમ તેને સંબંધ ધરાવનારા કેટલાએક આનુષંગિક અંશો હોય છે, જેની પણ સ્વાભાવિક રીતિએ જિજ્ઞાસા થાય છે, અથવા જેનું જ્ઞાન તે ગ્રંથ વાચનમાં ઉપકારક, રસપ્રદ, કે બોધક થાય છે. તેવા કેટલાક વિષયોનો પ્રસંગ સંગતિથી અત્ર સંક્ષેપમાં ઉલ્લેખ કરવો પ્રાપ્ત થાય છે. × × ×

પ્રકૃત ગ્રંથ જેને સંગ્રહ કર્તાએ ' પ્રબોધરત્ન ' એ નામ આપ્યું છે, તે ' એક ખોજા મહાત્માનાં કચ્છીઆદિ ત્રણ ભાષાઓમાં રચાયલાં શાંત રસમય પ્રબોધક લઘુ કાવ્યોનો સંગ્રહ છે.'

(ખોજા.)

" ખોજા " એ નામથી પ્રસિદ્ધ એક મુસલમાની જ્ઞાતિ છે, જેનાં મુખ્ય મૂલનિવાસસ્થાન કાઠિયાવાડ, કચ્છ, સિંધ આદિ છે.

જેમ બ્રાહ્મણ અને વૈશ્ય વર્ણોના ઉપભેદો મુખ્યત્વે નિવાસસ્થાનના ભેદથી થયા છે અને ક્ષત્રિયોના ભિન્ન ભિન્ન વંશ સ્થાપકોથી થયા છે, તેમ મુસલમાન આદિ વિદેશીય જાતિઓમાં ઉપભેદો કે જાતિઓ એક જ ધર્મના ઉપસિદ્ધાંતોના ભેદથી તથા તેથી જન્ય (ક્રિયા) વિધિના ભેદથી થઈ જણાયછે.

" ખોજા વૃત્તાંત " અને " ખોજા કોમનો ઇતિહાસ એ બે ગુજરાતી ગ્રંથોમાં તેઓની ઉત્પત્તિ આદિ સંબંધમાં પ્રચલિત અથવા પ્રસિદ્ધ કથાઓ, અને તેમનું ધર્મસ્વરૂપ વગેરે વર્ણવેલાં છે. તે અનુસાર આમ તર્ક કરી શકાયછે.

પૂર્વે, કેટલાએક ધર્માભિમાનીઓ સ્વધર્મની વૃદ્ધિ કરવાના હેતુથી પરધર્મીઓને 'દાન' (લોભ) કે 'દંડ' (બલ) ના પ્રયોગથી સ્વધર્મ ત્યજાવી, પોતાનો ધર્મ સ્વીકારાવતા (વટલાવતા) કાલક્રમે કેટલાએક મુસલમાન ધર્મ ગુરુઓએ (પીરોએ) તે પ્રયોગોને બદલે સામ નીતિનો પ્રયોગ આદર્યો; જેનું મુખ્ય સ્વરૂપ–શાકત આદિ સામાન્ય વર્ગના હિંદુઓના તથા મુસલમાન ધર્મોએ ઉભયમાંથી કેટલાએક જ્ઞાન સંબંધી અંશો તથા કેટલીએક ક્રિયાઓનું મિશ્રણ અને તેના ઉપદેશથી હિંદુઓને મુસલમાન ધર્મમાં આકર્ષવા—એ હતું.

એ સામ પ્રયોગોનો આરંભ આશરે ૮૦૦ વર્ષ પૂર્વે કાશ્મીર, પંજાબ, અને સિંધના દેશોમાં થયો જણાય છે. અને ત્યારપછી આશરે ૩૦૦ વર્ષે તે પીર સદરૂદીને તે કચ્છ કાઠિયાવાડમાં કર્યો જણાય છે. તેઓએ હિંદુઓ ને તેઓની કેટલીએક જ્ઞાન-ક્રિયા પોતાના ધર્મમાં પણ હોવાનું બતાવી ખેંચ્યા. એમ નવીન ધર્મમોહથી જે હિંદુઓનું મુસલમાન ધર્મીઓમાં પરિવર્તન થયું તેઓ " ખોજા" નામથી પ્રસિદ્ધ થયા. એ નામ "ખોજવું" એટલે શોધવું (આત્માને કે ઇશ્વરના તત્ત્વને) એ ઉપરથી પડયું હોય.

એમ * આ પરિવર્તન પામનારા પુરૂષો મૂલે શ્રદ્ધાલુ હોવાથી તથા એ પરિવર્તનમાં મુખ્ય બીજ જ્ઞાન હોવાથી, આ ખોજાજ્ઞાતિમાં અપર તેવી જાતિઓ કરતાં વિશેષે કરી ધર્મ તથા આત્મજ્ઞાનની ભાવનાઓ અદ્યાપિ

---

* એવીજ રીતે એક પ્રાણુનાથ નામે પુરુષે (આશરે સંવત્ ૧૭૦૦) હિંદુ અને મુસમાનોના મતોનું મિશ્રણ કરી બુંદેલખંડમાં ધામીઓનો પંથ ચલાવ્યો હતો, અને હાલ તે 'ધામીઓની' એક જુદીજ જાતિ થઇ છે.

રક્ષિત રહેલી જણાય છે. તેથી એ જ્ઞાતિના બહુ લોકો તેમના જ્ઞાનસિદ્ધાંતો તુલ્ય વિચારવાળા અખા ભક્ત આદિના ગ્રંથો તથા વેદાંતના ગ્રંથોનું પરિશીલન કરતા જણાયા છે.

ગુજરાતીમાં પ્રથમ યોગવાસિષ્ઠના ઉત્પત્તિ પ્રકરણનું ભાષાંતર પ્રકટ કરનાર.........નામે ખોજાગૃહસ્થજ હતા, અને વેદાંતના હીંદી વિચાર સાગર આદિ પ્રસિદ્ધ ગ્રંથોના પ્રથમ પ્રકાશક પણ શરીફભાઇ સાલેહમહંમદ ખોજા ગૃહસ્થજ હતા; અને નીતિ–વૈરાગ્ય–શાંતિમય પ્રસ્તુત કાવ્યસંગ્રહના કર્તા પણ તેજ જ્ઞાતિના છે.

(મહાત્મા.)

'મહાત્મા' શબ્દ, મહાન્ એટલે મોટો છે 'આત્મા' જેનો તે 'મહાત્મા' એ પ્રકારે સમાસ થવાથી સમસ્ત પદ છે. 'આત્મા' શબ્દના શરીર, સ્વભાવ, અંતઃકરણ, ધૈર્ય, બુદ્ધિ, પોતાને અધિન, તથા બ્રહ્મ એમ સાત જુદા જુદા અર્થ થાય છે. અને તેથી કેટલાએક હાલમાં કેટલાએક કોઇ 'દૃઢ ધૈર્યવાન્', કિંવા 'ઉદાર અંતઃકરણવાન્', 'તીવ્રબુદ્ધિવાળા,' કે સૌમ્ય સ્વભાવ વાળા હોય, તો તેનો પણ પરિચય એ 'મહાત્મા' પદથી કરાવે છે. પરંતુ એ સર્વ અર્થો જે એકમાં અંતર્ગત થાય છે, તેવા વાસ્તવિક "મહાત્મા" તો તે છે, જેઓએ જગત્‌નું વાસ્તવિક મિથ્યાસ્વરૂપ જાણી સત્યસ્વરૂપ આત્મા તથા બ્રહ્મને ખોજી (શોધી) જાણ્યા છે, તથા તેના એક્ય જ્ઞાનથી 'સર્વાત્મભાવ'ને પામ્યા છે.

એથી એ પર (મુખ્ય) અર્થને સાર્થક કરનારા વિરલ 'મહાત્મા' અને હાલના કેવલ એકાદ અપર (ગૌણ) અર્થને સાર્થક કરવાથી કહેવાતા 'મહાત્માઓ' મધ્યે, સમાન સંજ્ઞા હોવા છતાં મહત્ અંતર (મોટું છેટું) છે, એ સ્પષ્ટ જ છે.

સાજન ભક્તની કેટલીએક કવિતા સ્પષ્ટ દર્શાવે છે કે તેઓ યથાર્થ મહાત્મા હતા, અને તેથી તેઓની કૃતિઓ તેના વાચકો અને શ્રોતાઓના અંતઃકરણોમાં તેઓના અધિકાર અનુસાર પ્રકાશ પાડવા સમર્થ છે. × × ×

(કચ્છી ભાષા)

જ્યાં સુધી ભારતની ભૂમિ ઉપર મુસલમાન રાજાઓનું આધિપત્ય ન હતું ત્યાં સુધી લોક પ્રચલિત ભાષાઓનું સ્વરૂપ "અપભ્રષ્ટ" હતું પરંતુ તેઓની સ્થિરતા પછી અપભ્રષ્ટ ભાષાઓ રાજભાષાથી સંકીર્ણ (સંકર દોષવાળી) થવા માંડી, અને કેટલીએક નવી પણ સંકીર્ણ ભાષાઓ ઉત્પન્ન થઈ. તેમાંની એક કચ્છી ભાષા છે. તેમાં સિંધી, હિંદી તથા ગુજરાતી ભાષાઓના શબ્દો તથા વ્યાકરણનું મિશ્રણ થઈ ગયું છે.

આરંભમાં કચ્છી ભાષા એ દેશભાષા વા લોકભાષા હતી, અને લેખભાષા ન હતી; તો પણ અનુકરણ ન્યાયથી તેમાં પણ સાહિત્યનો પ્રાદુર્ભાવ થવા માંડ્યો, અને આરંભમાં ઇતરભાષાઓમાં છે તેમ પદ્ય લખાવા માંડયું. એ ભાષામાં એમ સાહિત્યના આરંભનો કાલ ભવિષ્યમાં વિશેષે નિશ્ચિત થાય, પરંતુ સાહિત્ય પ્રદેશમાં હાલ જેટલું જણાયું છે તે અનુસાર આસરે સવાસો વર્ષ ઉપર કચ્છના ઓસવાળ વાણીઆ સાધુ કૃષ્ણદાસે વૈરાગ્યનીતિનાં છત્રીસ મનોહર કવિત કચ્છી ભાષામાં રચ્યાં હતાં. તે ગુજરાતી અર્થસહિત સં. ૧૯૨૫ માં ઠ૦ લીલાધર હરિદાસે છપાવ્યાં હતાં; ત્યાર પછી અર્ધ શતકે આ બીજી કચ્છી કવિતા પ્રસિદ્ધ થાય છે.

આ ગ્રંથો ભાષાઓના અભ્યાસીઓને ઉપયોગી થશે.

હીંદી ભાષા અનેક કારણોથી પૂર્વે પણ હિંદુસ્તાનના ઉત્તરાર્ધમાં વ્યાપક ભાષા મનાતી અને લોકોમાં તેનું જ્ઞાન અને તેના ઉપર પ્રેમ હતાં, તેથી ઘણા ગુર્જર કવિઓ—અખો, સામળભટ્ટ, દયારામ આદિઓએ થોડી ઘણી કવિતા તે ભાષામાં પણ રચી છે; અને મુસલમાન વર્ગને તો તે ભાષા સુલભ હોય છે. એમાંના કોઇ કારણથી સાજનભક્તે હીંદી ભાષામાં પણ કવિતા રચી છે. વળી કચ્છમાં અમુક ઉચ્ચ વર્ગોમાં તથા કેટલાએક સામાન્ય વ્યવહારમાં ગુજરાતી ભાષા પણ પ્રવર્તે છે, તેથી તે ભાષામાં પણ થોડી કવિતા લખી જણાય છે એમ સાજનભક્તના સ્વદેશના ઉચ્ચનીચ સર્વ વર્ગોને તે તે પરિચિત ભાષાદ્વારા તેમની કૃતિઓમાંથી લાભ મળી શકે તેમ છે. × × ×

(શાંતરસ અને કાવ્યત્વ.)

પ્રકૃત ગ્રંથની સજાતીય કવિતા ‘ પદ્યબંધ ’ જ કહેવાય કે ‘ કાવ્ય ’ કહેવાય એ સંબંધમાં વિવાદ પ્રચલિત જ છે તેમાં, જેમ અન્યત્ર છે તેમ, કેટલેક અંશે વાદકર્તાઓનું અજ્ઞાન પણ એક કારણ છે. આતો પ્રસિદ્ધ છે કે જેમાં માત્ર કથનીય વસ્તુ, અલંકારાદિ વિના વાચ્યાર્થક શબ્દોથી કવિતા માં કહેવાય છે, તે “ પદ્યબંધ ” છે; પણ જેમાંનું વસ્તુ ભાવ-વિભાવ-અલંકારાદિથી વર્ધિત-ભૂષિત હોય છે, તે ‘ કાવ્ય ’ કહેવાય છે. એમ હોતાં, ભાવ વિભાવાદિની વિલક્ષણતાથી ‘ શાન્ત ’ એ નવમો રસ સ્વીકારાયો છે. તેમાં ‘શમ’ એ સ્થાયી ભાવ.છે. એ કસોટીથી અખાભક્તની કૃતિઓનો અમુક ભાગ ‘ પદ્યબંધ ’ જ છે, ત્યારે તેનાં કેટલાંએક પદો ‘કાવ્ય’ ગુણ વાળાં છે. તેવીજ રીતિએ દયારામનાં ભક્તિ-વૈરાગ્યનાં પદોમાં ‘શમ’ ભાવ આદિ હોવાથી તે ‘કાવ્ય’ જ છે. એ ન્યાયે પ્રકૃત સંગ્રહની પણ કેટલીએક કવિતામાં ‘કાવ્યત્વ’ જણાશે; અને વિશેષમાં આ પ્રકારની કવિતાઓનું કાવ્યત્વ જ્યારે તે ગવાય છે ત્યારે શ્રોતાઓના રોમાંચ, હર્ષ, એકાગ્રતા આદિ અનુભાવોથી નિઃસંદિગ્ધ સિદ્ધ થાય છે. × × ×

(પ્રબોધ માર્ગ.)

વ્યાવહારિક પદાર્થો વિષયક જ્ઞાન એ બોધ છે. સતતત્ત્વનું જ્ઞાન એ પ્રબોધ છે. તે જ્ઞાન પામવાના, એક પ્રકારે, બે માર્ગ છે. એક વિચાર અને બીજો પ્રેમભક્તિ પ્રથમ માર્ગ ઉત્તમ અધિકારીઓનો છે, અને તે માર્ગે તેઓ સાક્ષાત્ નિર્ગુણ બ્રહ્મને જાણી કૃતકૃત્ય થાય છે.

બીજો માર્ગ મધ્યમ અધિકારીઓનો છે. વસ્તુમાં જે પ્રેમ હોય છે, તે પ્રેમ વિશેષતા કે પરિપાકને પામતાં ભક્તિરૂપ થાય છે, એ વ્યવહારમાં સર્વને દૃષ્ટ અને અનુભૂત છે. એથી મધ્યમ અધિકારીઓનાં ઇન્દ્રિયો તથા મનને આસક્ત કરનાર જે લૌકિક પ્રેમસ્થાન હોય, તેમાં તેઓની આસક્તિ ક્રમે કરી ક્ષીણ કરી નષ્ટ કરાવવા, સર્વોત્કૃષ્ટ ફલાર્પક અલૌકિક ઇશ્વર-એ પ્રેમસ્થાન ગુરૂઓથી બોધાય છે. એ ઇશ્વર પ્રાયઃ સર્વ મતોમાં સગુણ મનાયો છે. પરંતુ મુસલમાન ધર્મીઓમાં માત્ર સુફીમતાવલંબીઓ, તથા હિંદુ ધર્મીઓમાં માત્ર કેવલાદ્વૈતવાદી શાંકર વેદાંતીઓ નિર્ગુણ બ્રહ્મને પરમતત્ત્વ માને છે. તે પરમ પદને પામવા પ્રેમભક્તિ એક સરલ સાધન છે. તેથી

સુફીમતાનુયાયીઓએ "ઇશ્કે મિજાજી" ના (શૃંગારરસના) બાહ્ય રૂપની સહાયતાથી મુમુક્ષુઓને "ઇશ્કે હકીકી" (સગુણની પ્રેમભક્તિમાં) લેઇ જઇ, નિર્ગુણ સાથે અદ્વૈતત્વનો (એકતાનો) બોધ કરવાનો માર્ગ સ્વીકાર્યો છે. કૃષ્ણમાં પ્રેમ ભક્તિનો ઉપદેશ એ પ્રકારનો જ છે.

વેદાંતીઓએ વિચારદ્વારા વૈરાગ્યાદિ ઉત્પન્ન કરી તેજ પરમપદ પામવા પ્રણાલિકા બાંધી છે.

પ્રકૃત ગ્રંથમાં આ બીજો માર્ગ અનુસરાયો છે,

(ઉપસંહાર.)

પ્રસિદ્ધ છે કે લેખનો વિષય એકજ હોય તો પણ લેખકોના તારતમ્યથી તે તે વિષયબોધક લેખોમાં ગુણભેદ રહે છે, તેમ વાચકોના તારતમ્યથી તે લેખોની ગ્રાહતામાં ભેદ રહે છે.

તે જ ન્યાયે, પ્રકૃત ગ્રંથપ્રતિ તે એક ખોજા મહાત્માથી ગ્રથિત હોવાથી સ્વકુલાભિમાનથી ખોજા ગૃહસ્થો, તેમજ ભાષાભિમાનથી કચ્છી ગૃહસ્થો, ભાષા અને વસ્તુની સરલતા તેમજ તેના સંગીતતાના ગુણથી ઇતર સામાન્ય જનો પણ, આકર્ષાઇ તેને વિચારવાથી યથાસંભવ લાભ મેળવશે એમ આશાછે.

તનસુખરામ મનઃસુખરામ ત્રિપાઠી.

પ્રબોધ રત્ન.

મંગલાચરણ.

દોહા.

શ્રી ગુરૂપદ વંદન કરૌં, ચરણ નમાવૌં શીશ;
બાલબુદ્ધિ હૌં બોલવે, ઇચ્છૌં કરૂણા ઈશ ૧

નામ માત્ર સાજન વલી, મિથ્યા કલ્પિત જોય;
અસ્તિ ભાતિ પ્રિય આતમા, સર્વ પ્રકાશક સોય. ૨

સર્વ મહાત્મા પુરૂષકોં, વંદત હૌં કર જોરી;
મેં બાલક મતિહીન પર, કીજૈ કરૂણા તોરી. ૩

વાંકે ચૂંકે વચન પર, હાસ્ય ન કીજો સંત;
તોતડ બોલન બાળકે સુની પિતા હર ખંત. ૪

સાજનબાવની.*

મનહર છંદ.

તોજો મુંજો કરે કરે પાપઘડા ભરે ભરે
કડે કીં ન વેંતો ઠરે માનખો તો હારીએ;
કૂડી તાં હી આયે કાયા તે મેં તો લગાયે માયા
જેડીતાં બિપોરે છાયા, વિચારી ન ન્યારીએં;
કાલ જડે વેંધો ખણી તડે તોજો કેર ધણી
હીરો છડે કચમણી કુલાતો ઉપાડીએ?
સાજન સમજ શઠ હેડો ત ન કીજે હઠ
ખોટા મિડે ધરમઠ હરિ ન સંભારીએ; ! ૧

---

* વિવેક, વિરાગ, જ્ઞાન, ઇશ્વિર સ્વરૂપ, તત્ત્વોપદેશ અને પ્રાકૃત-વ્યવહાર ઇત્યાદિ વિષયો ઉપર સાજનભક્તે કચ્છી ભાષામાં બાવન મનહર છંદ લખેલા છે તે સાજન બાવનીને નામે પ્રસિદ્ધ છે.

૧ સર્વ પાપ દુઃખ અને તેનાં મૂલ રૂપ અજ્ઞાનને હરનાર-હરિ-ઇશ્વર એજ સત્ય છે અને સંસારના તમામ પદાર્થો મિથ્યા છે-બપોરની છાયા જેવા ક્ષણિક છે. એ મિથ્યા પદાર્થોમાં આસક્તિ રાખી મારૂં તારૂં કરવામાં અને માઠાં પરિણામ લાવનાર પાપકર્મો કરવાંજ જીવન ગાળી નાંખવું એ ઠીક નથી. જે સ્થળે હીરા મળી શકે એમ છે તે સ્થળે આવીને માત્ર બહારના ચળકાટથી લોભાઇ જઇ કાચ એકઠા કરવામાં ગુંથાઇ રહેવું એ મૂર્ખાઇજ છે. મોત આવે છે ત્યારે અહિંની કોઇ પણ વસ્તુ સહાય થતી નથી. કર્યાં કર્મ સાથે આવે છે. પાપકર્મની નહિ પણ પુણ્યકર્મની કમાણીની મદદથી તારી સદ્દગતિ થશે માટે ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજ અને મમતા, મોહ, ખોટો આગ્રહ અને પાપકર્મોને તજી દઇ સત્ય સ્વરૂપ પરમાત્માનું સ્મરણ કર. મન બુદ્ધિને તેમાં જોડ.

સંત ચેંતા વારવાર મૂઢ! કીં કર વિચાર
સંસારમેં નાંય સાર હરિ કે તું ભજ રે
વેનેં તું જરૂર મરી કુલાએ તો ખણેં ભરી
માનખો ન અચે ફરી કૂડે કે તું તજ રે;
સંસાર જો સુખ હેડો રંગની કસુંબે જેડો
તે મેં તો મચાયો મેડો નતી થીએ લજરે
ભાઇએં તું જે સુખ થીન ત સાધેં પાસેરો આદીન
સાજન તું મેખ મીન કડે કીં મકજરે. ૨

સંકલ્પ કંઇએ કરોડ ધંધેજી તો કંઇએ ધોડ
મૂછે કે તું ડીંએ મોડ ફ્રીજી ન તો હલેરે
જમડો જલીંધે જડે કુછી ન સગને તડે
ધન માલ મિડે છડે વેને હથે ઠલેરે;
મૂરખા તું મન હાણુ કુલા વેઠો કંઇએ તાણુ
સંત તોકે કરીં જાણુ તેં જે ચે ન હલેરે
કર તું સાધેં જો સંગ કુડી કાયા થીંધી ભંગ
સાજન ફિરાએ ઢંગ બ્રહ્મમેં ન મીલેરે. ૩

૨–૩ તને સુખની ઇચ્છા છે અને તે સંસારમાંથીજ મળશે એમ તું સમજે છે પણ એ મોટી ભૂલ છે. જેને તું સુખ ગણે છે તે કસુંબાના રંગ જેવું કાચું છે દેખવામાં ઉપર ઉપરથી શોભા ભર્યું જણાય છે પણ એ બહારના ઝળકાટ દબદબા અને દેખાવથી અંજાઈ ન જતાં ઉંડો ઉતરીશ તો જણાશે કે ખરી રીતે તો સર્વ સાર વિનાનું અને ન ઇચ્છવા યોગ્યજ છે. આવાં સાર વિનાનાં સુખમાં તું તો મેળો જમાવી બેઠો છો–રાત્રિ દીવસ એનાજ માટે દોડધામ કર્યા કરે છે, હજારો સંકલ્પો કર્યા કરે છે, અભિમાન ધરે છે. સુખ મેળવવાને અનેક પ્રયાસ કરે છે પણ ખરૂં સુખ હાથ આવતું નથી. તારે ખરાં સુખની ઇચ્છા હોય તો વગર ઢીલે સાધુઓનો સંગ કર, હરિને ભજ, મરણનો ભય રાખીને ચાલ, ખોટા વ્યવહારને મૂકી દે, બહુ તાણુ રાખમાં અને બધા ઢંગ ફેરવી નાખ અર્થાત્ તારી પ્રકૃતિને ફેરવી નાખ અને બ્રહ્મ–જે સત્ય સુખરૂપ તત્ત્વ સર્વત્ર સદા એકરૂપે વિસ્તરી રહ્યું

ઉદ્યમ કંઇએ તો ઘણું સુખેઓ ન વેતો ખિઞ્ઞું
જીં વજેતો ઠલો ચિણું ઘણું તો તું તાણીએ
દીસીને મેડી મોલાત પિંઢજી ભૂલી વેં જાત
ઘણીતરે વારે ભાત વિસેસુખ માણીએ;
કૂડા તાં હી માલધન તેમેંતો લગાઇએ મન
ઈ થી વેંધોજી સપન જુતો અઇએં ગાણીએ.
સાજન સમજી હલ હેડી તાં ન ઇંધી પલ
માનખો વિને અફલ વિચાર ન આણીએ? ૪

ફિટ મૂઢ હૈયાફુટા લખણુસે તોજા ખોટા
જોરીએ પારકા ઓટા સાથે મેં ન અચેરે
કીં નતો કઇએ વિચાર ગડેડે જીં વેંતો ભાર
પેઓ અઇએ માયાજાર રાતદીંતો પચેરે;
ધિક તોકે આએ અંધા પારકી કઇએ તો નિંધા
જીવજી ન કઇએ ચિંધા મૂરખેમેં મચેરે.
ગીઆન ન સુણે કને હુંઈ વેઠો બાઉં છિને
મુરખા, નવેંને ખણે સાજન ચે નચેરે— ૫

છે તે તત્ત્વને પામ. અપૂર્ણ સાન્ત સસીમને પરહરિ સંપૂર્ણ અનન્ત અસીમ તત્ત્વ સ્વરૂપ સમજી તે રૂપે થઇ રહે. એજ સ્થિતિમાં દુઃખ માત્રનો અત્યંત નાશ અને અખંડ સુખનો અનુભવ થાય છે.

૪ મનુષ્યજન્મ કંઇ કેવળ વિષયસુખો ભોગવવાનેજ કે આત્મિક ઉન્નતિ વિનાના શુષ્ક ઉદ્યોગો કરવા માટે નથી. જીવનનો ઉદ્દેશ એટલોજ હોઈ શકે નહિ. સુખનાં સાધન મનાતા સર્વ પદાર્થો સ્વપ્ન જેવા મિથ્યા છે—ક્ષણિક છે, અતૃપ્તિ અને કષ્ટ આપનાર છે. પ્રતીતિકાલમાંજ ભાસે છે, ગતિ ઘણી પણ પ્રગતિ કંઇ નહિ દોડધામ ઘણી અને ફળ નજીવું. વિકારી ક્ષણ-સ્થાયી અને દુઃખ–પરિણામી સુખ–એ સ્થિતિ ઘાણીના બેલ જેવી છે. પોતાની જાત મૂળસ્વરૂપ ભૂલી જઈ મિથ્યા પદાર્થોની પ્રાપ્તિ માટે દોડાદોડ કરતાં આવી ઉત્તમ તક મળશે નહિ માટે મનુષ્યજન્મ એળે ન જાય તેમ કર.

૫ કર્તવ્ય શું એમ પૂછતો હો તો કહેવાનું કે માયાની જાળમાં ફસાઇ

સંત તોકે થકા ચઈ વિચાર ન કઈએ વિઈ
હેડીસે માનખા દેઈ કિં વિનાએ દીએં તો
ત્રષણા રખે તો ઘણી ઉભો અઈએ ખુડો ખણી
ખોઈએ તો અમૂલમણી જીએમેં ન જીએં તો
વડી તોજી આએ ભૂલ મને ગીડે આઉં ધૂલ
અમૃત છડે અમૂલ વિખ ગીની પીએં તો
સાજન સમજ હાણુ સરૂપજી રખ જાણુ.
કર તું તોજો પ્રમાણુ અગ્યાની કો થીએં તો ૬

પડવાથી તો પરિશ્રમ વૃથા જાય છે અને અહોનિશ દુઃખ થાય છે એ અનુભવસિદ્ધ છે એટલે એથી છૂટવાનો ઉદ્યમ કર. સત્સંગ કર સમજ્યા વગર ઘણી ઉપાધિઓ વધારી ભાર ઉપાડમાં, પારકી નિંદા ચિંતા કુથલી મૂકી જીવની ચિંતા રાખ: યોગ્યજ કહ્યું છે કે:—

यथा सुनिपुणः सम्यक् परदोषेक्षणेरतः ।
तथाचेंन्निपुणः स्वेषु को न मुच्येत बन्धनात् ॥

પારકા દોષ જોવામાં જેટલી હોશીઆરી વપરાય છે તેટલી પોતાના દોષ જોવામાં રખાતી હોય તો કોણ બન્ધનમુક્ત ન થાય? લાભ વગરની ધામધૂમ દોડધામ મૂકી દઈ જ્ઞાન શ્રવણ કર.

૬ તારૂં ખરૂં સ્વરૂપ શું છે એ સંતપુરૂષો તને સમજાવે છે પણ તું તો પોતાને અપૂર્ણું સીમાબદ્ધ સ્થૂલ શરીર માની બેઠો છે. શરીર એજ હું એ માની ઘણી તૃષ્ણા રાખી ખોટા ઉદ્યમમાં લાગી રહ્યો છો. અમૃત જેવું સુખ આપનાર સ્વરૂપસુખ મૂકી શરૂઆતમાં મીઠાશ આપી પાછળથી મહા દુઃખ ઉપજાવનાર સંસાર સુખોમાં લાગી રહ્યો છો. એ મોટી ભૂલ છે. હાથ ચડેલું પ્રમણિ આવી રીતે અજ્ઞાનથી ખોઇ દે માં ખરૂં જીવન જીવ—જીવનનું તત્ત્વ સમજી ચાલ.

સાધસંગ તું ન કઇંએ વડો તું મુરખ અઇંએ
ઉણીં ઉણીં ;આવે હઇંએ છડીએ ન માનકે
હિસે ન જગત ચાલ ગિડે વિને ખાચો કાલ
સુણે ન સંતેજી ગાલ વિનાઇંએં તો જાનકે;
માયાજો પસારો કૂડ અંતે મિડે થીંધો ધૂડ
હેડાત ન થીજે મૂઢ સમજે ન ગ્યાનકે
તોકે તું તપાસે ન્યાર કર વૃત્તિ બ્રહ્માકાર
સાજન સમજ સાર સતગુરૂ સાન કે— ૭

સચી ગાલ સુણેં નતો કૂડા જલે વેઠેં મતો
માલમિતા મેં તો રતો પેઓ અઇંએ ખડેરે
મુંજી કાયા મુંજી માયા મુંજો ઘર મુંજી માયા
મુંજો મુંજો કઇંએ હાયા સેતાં વેને છડે રે
ધીંઉ નોરૂ ભેણ ભાઇ બીં હીંએંજી તાં સગાઈ
કેડીતો કઇંએ વડાઈ તુંતાં વેને લડેરે
સાજન ન સત કત મિથ્યા નારી સુતવિત
હિકડો આતમા સત ચેઓ વેદ વદેરે— ૮

૭–૮ જગત્ બધું કાળના મોંઢામાં પડયું છે, અહિં કોઇને પણ હમેશ સુધી રહેવું નથી. જે કાંઇ છે તે માયાનો વિલાસ છે. જે રૂપે જણાય છે તે રૂપે નથી. દુનીઆદારીના સંબંધો પદાર્થો ઉત્પત્તિ પૂર્વે નહતા. પછી પણ નહિ રહે માત્ર વચલા કાળમાં ભાસે છે માટે તે મિથ્યા છે. માટે હુડ થામાં અંધીદોડ કરવી નહિ, જે જેવું છે તેને તે રૂપે નહિ પણ બીજે રૂપે જુએ છે તેમ જોમાં ખરી વસ્તુસ્થિતિ સમજ. જેમાં વિકાર નથી પરિણામ નથી જે ત્રણે કાલે સદાસર્વદા એકરૂપે અબાધ્ય રહે છે તે સત્ વસ્તુતો એક આત્મા જ છે એથી ભિન્ન જે કંઈ છે તે મિથ્યા છે. મિથ્યા વસ્તુઓમાંથી વૃત્તિને વાળી સર્વત્ર એકરૂપે રહેલ જે બ્રહ્મ તેને જો.

વિષે સુખમેં તુ ભૂલી મૂહ્યું મોડે હલે કુલી
માયામેં મુંઝાણે રૂલી અટકી રે ધનમેં
બાલાપણુ તોજો વેઓ જોબનમેં કીં ન થેઓ
ચેત તું ખોઇએં તો ત્રેઓ સમજે ન મનમેં
વૃથા વિનાઇએં ડીંઅ હાણે પોએ કંને કીંઅ
ઉડી વેને ઓસ જીંઅ ઘડી પલ છનમેં
સાજન સમજી રખ બ્રહ્મરસ કે તું ચખ
ન કાં થીંધે ઘણું દખ ફિરી ઇંને તનમે— ૯

અઠપોર રાત ડીંઅ સ્વાન્ત ન કઇએ કીંઅ
ભટકે તો શ્વાનજીંઅ ઢગેજીં તું વહે તો.
સુખે લાતો રહે આધીન સ્વાદતેં જીં મરે મીન
વાંદરો ફિરે આધીન તીંતું દુઃખ સહેતે.
શરીરકે મંને આંઉં, થીએ દુઃખી પાઇએ ધાઉં
જનમે ને મરે પાંઉં મૂરખો તું રહેતો
સંત ચોન સચી રીત તેંસે તું કઇએ પ્રીત
સાજન ત્રિગુણાતીત ખોજે કીં ન લેહેતો ? ૧૦

---

૯ માયાની ભૂલભુલામણીમાં મુંજાઈ રહ્યો છે, વિષયવાસના, અભિમાન આસક્તિને મૂકી દે; 'વૃદ્ધ થશું ત્યારે ધર્મધ્યાન કરીશું' એમ ધારી ગફલતમાં રહેજેમાં. તારી સ્થિતિનો વિચાર કર. એક પલમાં ઓસની પેઠે ઉડી જઇશ. માટે વેળાસર ચેત. આત્મા અને બ્રહ્મનાં સ્વરૂપનું જ્ઞાન મેળવી તેના આનન્દનો સ્વાદ ચાખ. તેમ નહિ કરે તો જન્મ મરણના ચક્રાવામાં ફરવું પડશે. ઘણું દુઃખ વેઠવું પડશે.

૧૦ શરીર તેજ હું એમ માનીને ફીકર દુઃખ સહે છે. તું પોતે આનન્દરૂપ આત્મા છો, ત્રણે શરીરથી ન્યારો છો. સત્ત્વ રજ અને તમ એ માયાના ત્રણ ગુણો અને તેનાં કાર્યોથી તું પૃથક છો, એ માયાના ગુણોથી પર જે તત્ત્વ છે તેને શોધ. સર્વ ક્લેશથી રહિત એ તત્ત્વ છે અને તુંજ એ તત્ત્વરૂપ છો એમ સમજી આનન્દે રહે.

વિચાર તું કર મન વિનાઇએ તો ત્રેપન
મન તું સાધે વચન વે ન ઠીક ઠરીરે
સંતે જી તું ગાલ વિસ જિડાં તડાં રામ દીસ
ગણે કઇએ હાણુ ભસ ફિગાઇએ ન ભરીરે
સ્વેની સરૂપ તોજો કુલાએ તો હલે ઓંજો
હુંઈ મને વેઠે ખોજો ઠેરાઇએ ન હરિરે—
કરીએ ન દૃઢ ભાવ બ્રહ્મસુખ ગિન લાવ
સાજન સમજ દાવ અચંઘો ન ફિરિરે. ૧૧

પાઉં તું ફિરિને ન્યાર હરિ હરિ ધિલધાર
નિરંજન નિરાકાર પારાવર ઓઇએ
નિરગુણ નિરમલ પારબ્રહ્મ કેવળ
પૂરણ સદા અચળ નિત નિરમોહીરે
અગમ અગાધ ગત વાણી ન પોચેતી જિત
આદ અંત મધ સત સાર આએ સાંઇરે
અજર અમર રૂપ અખંડ સ્વે અનુપ
સાજન સવે સરૂપ બેઓ નાંએ કોઇએ. ૧૨

---

૧૧ સંત પુરૂષોનાં વચનમાં શ્રદ્ધા રાખ અને સર્વત્ર એક પ્રભુનુંજ દર્શન કર. વારંવાર બદલતાં રૂપોવાળી અસ્થિર બહારની ઉપાધિઓ પ્રત્યે લક્ષ નહિ આપીને એ સર્વને સત્તા સ્ફુર્તિ આપનાર સદા એકરૂપે રહેલ જે સત્ તત્ત્વ છે તેમાં તહારી વૃત્તિ રાખ. 'હું અમુક વર્ણનો અમુક કુળનો અમુકનો પુત્ર, મારૂં ધન મારી સ્ત્રી સુખી દુઃખી, ઇત્યાદિ જે જે પ્રત્યયો છે તે તારા આત્માના ધર્મ નથી. છતાં અજ્ઞાનથી તેમાં અટવાઇ રહ્યો છે. અવિદ્યાથી બંધાએલી ગાંઠોને ત્રોડી તારૂં ખરૂં સ્વરૂપ સમજ. આવી ઉત્તમ તક ફરી નહિ મળે માટે શરીરાદિને આત્મા માનવામાં જેવો દૃઢ ભાવ છે તેવો બ્રહ્મને આત્મા માનવામાં રાખ અને બ્રહ્મ જ્ઞાનનો અનુપમ આનન્દ ભોગવ.

૧૨ જે હરિને સંભારવાના છે જે રામને સર્વત્ર નિહાળવાના છે તેનું સ્વરૂપ આવું છેઃ— એ નિરંજન નિરાકાર છે, કોઇપણ ઇન્દ્રિયથી એ જાણી શકાય એમ નથી, સમગ્ર જડચેતન વસ્તુમાં એ વ્યાપી રહ્યો છે, માયાના ગુણથી દોષથી એ મુક્ત છે, પૂર્ણ છે અચલ છે. અગમ્ય અગાધ અનન્ત છે, તેને મન વાણી પહોંચી શકતાં નથી. ત્રણે કાળે સત્ છે જગતના સાર રૂપ છે, જરા-મરણ એને છે નહિ અખંડ અનુપમ સ્વયંપ્રકાશ અદ્વિતીય છે.

જગતમેં રાણું થોડો જમજો લગંધો જોડો
છડે વેને વેલો મોડો હલે કીં ન કરીરે ?
દીસાજે તો વડો ઘૂડ રાત દીં તો કઈઍ કૂડ
તું તાં ફિરી થીંધે ધૂડ રખ થીને બરીરે
જેંજી તું કઈઍ આસ દીન દુઃખી થીએં દાસ
સેતાં મિડે થીંધા નાશ ન્યારીએ ન ફિરીરે
સાજન ચે મુંજા વલા હેડો દુઃખી થીજે કુલા
ઓચીંધી અચીંધી બલા સંભારીએં ન હરિરે. ૧૩

તન ધન દારા સુત તે મેં તાં લગાઇએં ચિત
મૂઢ થીએ અંધાભીત કરીં ન વિચારરે
કુડા હે સંસાર સુખ તેંજી તોકે જિજી ભૂખ
અંતે તોકે થીંધો દુઃખ ગહુંથીને ખુવારરે—
સંસાર સપનું આહે તેમેં સચો કીંમ ભાએ
ચુંકે કે મ ગિડકાએ મન કે તું વારરે
સાજન વિચાર આણુ સંસાર દુઃખેજી ખાણુ.
નિજાનન્દ સુખ માણુ સરૂપ સંભાર રે— ૧૪

---

૧૩ મોતનો ભય રાખીને વ્યવહાર કર. ધૂડ–જ્ઞાનપ્રકાશ નહિ જોતો અવિવેકી થઇ કુટિલ આચાર રાખમાં; જેની આશા રાખી દુઃખી થાય છે તે સર્વે નાશ પામી જશે. મોતરૂપી બલા અણધારી આવી પડશે. માટે હરિનું સ્મરણ કર.

૧૪ મૂઢ અંધાભીંત થઇને વિવેક વિચાર કર્યા વગર જે નાશવંત છે તેની તૃષ્ણા રાખી અંતે દુઃખી થાય છે. સ્વપ્નમાં દેખવામાં આવતા પદાર્થોની સત્તા જેમ સ્વપ્નકાળમાંજ છે તેમ સાંસારિક પદાર્થોની સત્તા અજ્ઞાનકાળમાં છે. પ્રબોધ થયે જેની ખરી સત્તા છે તેનું ભાન થાય છે જે વિષયો એક વાર નહિ પણ અનેકવાર ભોગવ્યા છે તેની પાછળ મનને ભટકાવમાં. એમાં ખરૂં સુખ ગંધમાત્રે નથી. જે સુખ ઇન્દ્રિયોથી નહિ પણ કેવળ બુદ્ધિથી ગ્રહણ થઇ શકે છે, જે સુખ અક્ષય અનન્ત છે તેજ ખરૂં સુખ છે. નિજાનન્દરૂપ એ સુખનો અનુભવ લે.

આતમાકે ભૂલે કરે ચોરાસીજા ફેરા ફિરેરે
સાધસંગ કીં ન કરે કુડે કંમે રચેરે
કરીએં ઉપાએ ઘણા તે મેં કીં ન રખે મણા
કચાતો ચબીએં ચણા સ્વાદ કીં ન અચેરે
ધન સારૂં કઇંએ ધોડ કાયાકે ડીંએં તો મોડ
ડિંસ, ઉડી વેઆ ક્રોડ મૂરખા કો નચેરે
મમતા ગચણુમિંજ પેઓ અઇંએ સિબુ સંજ
ઘસી ઘસી બળે વંજ સાજન તીં પચેરે— ૧૫

ચીન ને વેલાત બેઓ વેપારની ઘણું કેઓ
તે મીંજાથી નાણું થેઓ બંગલા અડાઇંતા
સંસારમેં લજ વડી ગાલીચા જુમર હુંડી
પાલખી ને ઘોડાગડી ખુબથી ફિરાઇંતા
કાયા તાં હી છણી પોંધી મસાણુજી રખ થીંધી
ધૂડમીંજ ભિરી વેંધી તેંકે સચી ભાઇંતા
જાણે અસીં વડા જાણુ ગરીબેંજી કઢે ગાણુ
સાજન વિસારે પાણુ માનખો વિનાઇંતા— ૧૬

૧૫ નિશદિન મમતારૂપ કાદવમાં પડયો છો, અને વાંસની પેઠે ઘસી ઘસીને પચ્યા કરે છે, ધન માટે દોડે છે, કૂડાં કામોમાં રાચી રહે છે. કાચા ચણા ચાવે છે. નિષ્ફળ અને દુઃખદાયક પ્રવૃત્તિઓ સેવે છે. આત્માનાં ખરાં સ્વરૂપને ભૂલવાથી આ બધું થાય છે, માટે એ અજ્ઞાન ટાળવાને સાધુ-સંગતિ કર.

---

૧૬ ધન વૈભવ અને દુનીઆંમાં મનાતાં સુખોની સામગ્રી કોઇ મેળવે તેથી કાંઇ તેનું જીવન સફળ ગણાય નહિ. આંખને આંજી નાખે, ઘડીક મોહ પમાડે એવાં એ દબદબા ભર્યાં જીવનના અંતરભાગ અંધકારમય હોય છે ઇશ્વરનું વિસ્મરણ, આત્માનું અજ્ઞાન, કેવળ અર્થસંચય અને કામના-ઓની તૃપ્તિ, ભોગવિલાસમાં સ્વચ્છંદતા, અને પોતાનાં સુખ માટે અશક્ત નિર્બળ ગરીબ વર્ગને પીડવો, એ આદિ અનર્થકારક તત્ત્વો એ જીવનને ખરી રીતે અફળજ કરે છે.

જુલમતાં ઘણો કરી મારે કૂટે ઘર ભરીં
ખિલમે ન દયા ધરી પાપેંધું ન ખિસેંતા—
મુરખા હઈએજા અંધા ગણુતા કરીન ધંધા
લેણુદેણુ કૂટા સંધા ગ્યાન કે ન રસેંતા.
બનીને ફિરીંતા ફુલી સરૂપ કે વેઆ ભૂલી
દુઃખીથી મરંધા રૂલી વિચારે ન દીસેંતા.
લગંધો જપાટો જડેં ધન માલ મીડે છડે.
સાજન વિનેતા લડે તડે હથ ઘસેંતા— ૧૭

ભનીઠની થીએ લાલ ભાસેં તીંઅ બોલે ફાલ
સચી કીં ન કરીં ગાલ અભિમાન આણીંતા
મિલકત માલ ઘણું તેંસે થેઓ આઉંપણું
કેંકે ન ચખાઈ ચણું વિંધે સુખ માણીંતા
મારે કૂટે કરીં ઢેર ચોન અસાં જેડા કેર
નામધાર અસીં હેર પીંઢકે વખાણીંતા
કાલતાં જલીંધો જડે મિડે છડે વેંધા તડે
સાજન ન મંગ્જી કડેં અતિ ઘણું તાણીંતા— ૧૮

૧૭-૩૧ લોકદષ્ટિએ મ્હોટા શેઠીઆમાં ગણુતા કેટલાક ધનવાન લોકોની ખાનગી નીતિ કેવી કુટિલ માયાવી પ્રપંચી પાપભરી હોય છે તેનું તાદશ ચિત્ર અહિં આપવામાં આવ્યું છે. શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતામાં આસુરી સંપત્તિનું જે વર્ણન છે તેનો વિસ્તારપૂર્વક અનુભવસિદ્ધ ચિતાર કુશળતાથી રજુ કરવામાં આવ્યો છે. હલેંતાતણી—અભિમાન રાખી વર્તે છે. હરિ ન સંગરીંતા—નાશવંત પદાર્થોનો યત્નપૂર્વક સંઘરો કરે છે પણ સત્યસ્વરૂપ હરિનો સંઘરો કરતા નથી અર્થાત્ ઈશ્વર સ્મરણ કરી પરમાત્મ વાસનાઓનો સંચય કરતા નથી.

આઈંન જિજે નાણું ચારા ઉંથા તાં અડાઈંઓ સારા
વાડીઉં બાગીચા સારા ખુબ ખુશી કરીંતા
ગાલતાં કરીંએ કેડી ગણું દેશાવરે મેડી
મિલકત કરે ભેડી બેંકે મેં સે ભરીંતા
સોન ચાંધી જિજે માલ રૂપીઆ નોટું ને રાલ
અંધા કીં ન ડીસે કાલ પ્રભુ પરહરીંતા
શરીરહી પોંધો છણી તડે કુરો વેને ખણી
સાજન હલેંતા તણી હરિ ન સંગરીંતા— ૧૯

માલાગીની જપીં જાપ ગણુંતા કરીંન પાપ
દેવદેવી મંને બાપ જિજા પશુ મારીંતા
હથ જોડે ઉભીં પાસ સુખેજી રખેંતા આશ
ધન પુત્ર ઘરવાસ કુડી ઈચ્છા ધારીંતા
તિતાં કીંન જડે ધૂડ લાલચેં વિનાઇઓ મૂર
પોએ થીંધા ગજ જાૂડ સરૂપ વીસારીંતા
સાજન સે સુખ છડે વિડગેંતા સૂકે હડે
સુખીઆ ન થીંધા કડે સંતસેં ધ્રિકારીંતા— ૨૦

ભેડાથીને વેન જડે ગપોડા મારીંતા તડે
સચો ન બોલીંતા કડે જાણે ચાસીં વડારે
હઇએ ન હસીમાં લજા નચે કુડે કરીં મજા
ઠઠા કૂડ કૂટા જિજા ત્રશણા જા ખડારે
બેલફેલ બોલીં એડા કુછી ન સગજે તેડા
હઇએ મેં ન રખે રોડા નિરદયા જડારે—

---

૨૦ માલાગીની......મિથ્યાચાર પાળે છે. લાલચેં...મૂર, લોભને લીધે પોતા પાસે હોય તે પણ ગુમાવી બેસે છે. ગજજાૂડ–હાથી ને જેમ જાૂડ–ગ્રાહ નામનું જળચર પ્રાણી–પકડી પાણીમાં ખેંચી જવાનું કરે તેમ ખોટી ઇચ્છાઓ, તૃષ્ણાઓ એવા માણસને ડૂબાડે છે.

સ્વરૂપ સુખ મૂકી વિષયસુખ કે જે સૂકેલાં હાડકાં જેવું નિઃસાર છે તેને વળગી રહે છે.

મૂઠ કેડા અગીનાન ઘણું કરીં મધપાન
સાજન ખોઈંતા જાન મુરખાશે અડારે— ૨૧

વિશેજીજ ચિંતવન અઠપોર જેંજે મન
ફિરી ફિરી ન્યારીં તન કુલાઈંતા અંધારે
અચેકો એડા સિકાર મારે ફૂટે કરીં ઠાર
કોલીજું પસારે જાર તેડા કરીં ધંધારે
રામ કે શે દીસે કીં ન કામાતુર ફિરે દીન
એડા નર બુધિહીન કરીં પરનિંધારે
નીતિ ન અનીતિ દીસે પાપેધૂંઆં કીં ન ખસે.
સાધુએંનું ભજે નસે સાજન કીં કંધારે— ૨૨

રખેંતા આદત બૂરી ગરીબેં તે વાઈ છૂરી
મરી વેંધા જમપૂરી હેર કીં ન ધ્રિજેતા
પિંઢકે નહણે સૂઈ બેંકેતાં વિજન કુઈ
પીંનતા પરાઈ લોઇ ઘસે મારે વિજેંતા
અખીએ મેં ભરે રોસ ગણું તા રખન જોસ
કઢે કીં ન કરીં તોસ મૂરખાસેં દઝેંતા
સાજનચે એડા ખલ દગાબાજી રખે ધીલ
તેંજા કીં ધોવાજે મલ જે ન કડે ભીંજેંતા— ૨૩

---

૨૧ હસીમાં—અદબ. તૃષ્ણાના ખાડા—અતિ તૃષ્ણાવાળા—આશાપાશ શતૈર્બદ્ધાઃ ॥ સેંકડો આશાઓથી બંધાયલા. હઠએમેં...શેડો—હૃદયકોરૂં-શુષ્ક હોય છે. મૂરખાસે અડારે—કોઇને નમે નહિ એવા અક્કડ.

૨૨-૨૩ ગરીબેં તે વાઇ છૂરી—ગરીબ વર્ગને નુકસાન પહોંચાડે છે. પિંઢ કે નહણે......કુઈ. પોતે જરા પણ પીડા ખમી શકે નહિ અને બીજાને બહુ પીડા કરે...બીજાને પણ પોતા જેટલુંજ દુઃખ થાય છે એ સમજતા નથી. તોસ—સંતોષ. દઝેંતા—બળ્યા કરે છે. તેંજાકીં......ભીંજેતાઃ- જેનાં હૃદય સદ્વૃત્તિથી ભીંજાએલાં નથી તેમના દુર્વિચાર દુર્વિકાર કેમ ટળી શકે ?

ઇસ્ટાકીન બૂટ પેરે ફિરૈતા કુટરે ચેરે
ગરીબે જો ધન હરે નાએકા નચાઈંતા
કઈંતા નકારા કમ બૈંજાતા ઉતારીં ચમ
ખોટા વેઠા દીન ધમ અખીઉં ચડાઈંતા.
જીવ મારે કરીં આર કુડાતાં રખે આચાર
વિચારીં ન સારાસાર પાપેંકે વધાઈતા
સાજન ચે એડા અંધા કેંકે ન નમાઈં કંધા
કૂડા સે રચાઈં ફૂંધા જીવેં કે રૈંસાઈંતા— ૨૪

ધરેશ પેરીન ખાસા વડાતાં ચોવાજે માસા
કુડા તાં ઢારીન પાસા મધીરા પીં છકેંતા
નચે ને પછાડીં પગ ગાણું જોર ગણી શગ
કીં નતા વિચારીં અગ ભાસે તીં સે બકીંતા
ગરીબેં કે ચાંપે મારી કાને લાએ કાલર બારીં
માનખો જનમ હારીં કડે કીં ન થકેતા
સાજન જુલિમગાર કરીં વેઠા મારોમાર
તેંકે કેડા શુદ્ધાચાર પારકોજ તકીંતા— ૨૫

શેઠજી સાહેબ ચઇ કુટેતા વિજન ભઈ
કિત ચોજે ધાંહાં દઈ ભલીં ભાતે છોલીંતા
દેખારીં સારો દેખાવ અંતરમેં ખોટો ભાવ
ભૂલે કીં ન અચે દાવ રાંકે કે સે રોલીંતા
સંતેજી ન સુણે ગાલ બેડા કરીં ધનમાલ

---

૨૪ નકારા કમ–ન કરવાનાં કામ કરે છે. બીજાને પીડે છે.

૨૫ કૂડાતાં ઢારીન પાસા–ખોટા વ્યવહાર આદરે છે. શગ–શક્તિ. અગ–પાપ અથવા–આગળથી. કાનેલાએ કાલરબારીં–નજીવું સુખ મેળવવાને બારે ધામધૂમ મચાવી મૂકે છે–થોડા લાભ માટે મ્હોટું જોખમ ખેડે છે–પારકોજ તકીંતા–પારકો માલ ખોટી રીતે તાકે છે.

કૂડીતાં રખન ચાલ સચો કીં ન બોલીંતા
સાજનચે વડા ઠગ જેડાપખી અછાબગ
વારેઆ નવરે વગ અંતર ન ખોલીંતા. ૨૬

જોવાણી જે મધ મિંજ ફિરે મૂઢ અંધા થેઅ:,
વિચારે કીં દીસે નથા ગરીબેંકે મારીંતા;
વિસવાસ રખે તેંકે મારે કૂડે ઠાર કરીં,
નકો પિંઢ ખાઇ તેંજે ખાતે ખોટ ઉધારીંતા.
જેંકે તેંકે લૂટે ઘર ભરે કરે મઞ્જીં મુંજો,
શેતાં છડે વેંધા શે ન ધીલમેં વિચારીંતા;
સાજન ચે એડા નર દયાવોણા ફિરે ઘણા,
સંતજો ન સંગ કરીં હરી ન સંભારીંતા. ૨૭

હેતરો તાં ભેરો કેઓ હેતરો જ થીએ હાણુ,
પોએ મિડે છડે કરે નિવરાથી વેંધાશું;
ઉંચો ઘર બંધી મિંજ ફ્રનીચર જિજો રખી,
સગાસાઈ ભેરા થઈ ચોપડ ખેલીંધાશું.
મુંજી જડે જિજી તડે કેંજી પાંકે ઓશીઆર,
ગોડાગાડી મિંજ વિઇ ચમન કરીંધાશું;
સાજન ચે એડા નર મનોરથ ઘણા કરીં
પલજીતાં સૂજે નથી કેતરોક જીંધાશું. ૨૮

કુટરા ફરોરા ઘણાં વડા કૂડા નાંએ મણા,
લિખી ઉભા કરીં રિણાં ગરીબેંકે ખોશીંતા;
ખાટકીજીં ખેરી પારે હથ ફેરે વપુ ન્યારે,
મેંઢા વિઠો આંસુ હારે કંન જલે રોસીંતા.

---

૨૬ ભલીંભાતે છોલીંતા–સારી પેઠે નિંદા કરે છે દેખારીં......ખોટા નાવ અંતરમાં હળાહળ ઝેર ભર્યું હોય છે અને બહારથી બોલીચાલીમાં મીઠા રહી સારો દેખાવ કરે છે–કુટિલ માયાવી વ્યવહાર રાખે છે.

૨૮ ઓશીઆર=ગરજ.

મિઠી જુભાંસે ઓલાઇ મથે શની છુરી વાંઇ,
ભાગ કરેતા વિટાઇં ઘરમિંજ જોસીંતા;
સાંજન ચે કુરો કિજે કિત વીની ઘાંઉ દિજે,
નિકારાસેં કિં ન લજે કુટંમકે સોંપીંતા. ૨૯

સંત એડા દયાવાંન ધીરે ધીરે સમજાઇ,
મુરખા સે શુણી કરે હીએમેં ન ધારીંતા;
સંત દીંન ગીઆન બોધ જે મિંજાથી સુખ થીએ,
એતાં સુણી કરે કંને બી કંને ઉતારીંતા.
તુછ સુખ સંસાર જો તેંલા વિઠા ધકા જલીં,
આતમા અખંઢ સુખ મુંઢ સે વિસારીંતા;
સાજનચે બુધીહીણા નર ન તપાસ કરીં,
રાજસુખ ભોગ છડે વિની ઢગા ચારીંતા. ૩૦

ચેરેકે બનાએ કરે ગણું અભિમાન ધરે,
શાલ ને ધુશાલ બીઓ ફિરેં બધી પટકો;
ફુંધ રચે લુટે પુરે વડા તા ચોવાજેં ઘણાં,
સચીજિકો ચોણુ વિને તેંકે ભરીં બટકો.
સંત ચોન સમજાએ હીરો તો વિનાઇએં હથા,
એંકારી અજાણુ નર તેંકે લગે ભટકો;
ભાજ જીં તિતર મથે કાયા મથે મોત ફિરે,
સાજન ચે દીસેં નથા કરે હલેં લટકો. ૩૧

થોડે જીણુ સારૂં કરે કેડા તો બિકરમ કઇંએ,
મરીવેંને મુરખા તું કુલા હલેં તણીનેં;
કોટ બારકોટ ગિર ગામ ને કુલાબો ફિરેં,
થકેં નથો ભલા તું પછાડે મથો હણીને.
અઠ પોર વેપારજી ગોઠવણુ ગણી કઇંએ,
જાણેં જિજો નાણું નથો પણ મથા છણીને;

---

૨૮ રિણાં=કરજ.

સાજન ચે ભલા કીં'ક વિચારને હિસ હાણુ,
વડા વડા છડે વેઆ તું ન વેંને ખણીને. ૩૨

દિસ કીં' વિચાર હાણુ જડેં તું છડીને આણુ,
કોઍ ન હલંધે શાણુ ધન પુત્ર કાયા રે;
તુંતો કઇઍ મુંજી મુંજી ભેડી કરે રખે પુંજી,
પેટીકે લગાઈએ કુંજી સેતાં માયા છાયા રે.
મિડે છડે વેને વલા હથ તોજા રોંધા ઠલા,
કુલાતો પીટીં'એ જલા સમજે ન ડાયા રે;
સાજન ચે જીં'હે બેલી સંગ કીં' ન દીં'ધે થેલી,
છડે વેને હી હવેલી જેંજા ઊના પાયા રે. ૩૩

હીતાં જગ આઍ શોણું ન્યારીએં ન ફેરે લોણું,
જિત તોકે નાંઍ રોણું તેંમેં તું મુંજાણે રે;
અરે કીં વિચાર ઠગા જેંકે મને વેઠેં' સગા,
સેતાં પોઍ દીંધે ધગા અંતકાલ ટાણે રે.
કુડી તાં હી આઍ ભાજી તેંકે દીસી થીંઍ રાજી,
ત્રિસનાજી થઇઍ ખાજી દુખી થીને હાણે રે;
કુટંમજી કરે ચિંધા ગણુંતાં કરીંઍ ધંધા,
સાજન ચે હીઍ અંધા સરૂપ ન જાણે રે. ૩૪

નિં'ઢા વડા રાણા રાવ અમીરને પાતસાવ,
ફના થીંધો જિકીં જાવ ચરાચર જિતરો;
જિકી હીં માયાવિલસ તેંજી છડે દીજે આસ,
સાધુઍમેં કીજે વાસ મિટે સંસે ખતરો.
કુડો મિડે દેખાકાર તેં કનાં તું મન વાર,
આતમા અખંડ ધાર સંત ચોન એતરો;
સમજ આપણુ આપ મિટે દોડ દુખ તાપ,
સાજન મિડે અલાપ નામરૂપ તિતરો. ૩૫

---

૩૫ અલાપ=અલ્પ-પરિચ્છિન્ન. નામરૂપ મિથ્યા છે.

જીઅણુજી છડે આસ સાધુએંજે સંગ રોજે,
તતવ વેચાર કરે નેઆર પાણુ ખોજે રે;
અવિનાસી સરૂપજો કડે કીં ન થીએ નાસ,
મિથેઆ નામરૂપ મંને દુખમેં ન પોજે રે.
સત ચિત આનન્દસે અખંડ સરૂપ તોજો,
તેંકે ધ્રીઢ નિશ્ચે કરે સુખીઓ થી રોજે રે;
સાજન ચે નિજાનન્દ સુખમેં ઇસ્થિતિ કરે,
આએ તીંઅ સમજી રો કેંકે કીં ન ચોજે રે. ૩૬

ચોજે પિંઢ તેંકે જિકો ઉતમ જિગીઆસી હુએ,
મુરખેસેં મથો હણી કુલા પચી મરજે;
ચિંતામણિ ગીનીં ખણી કુંભાર જે હથ ઠીજે,
તેંકે કેડા પારખો સે બધે ગલે ખરજે.
ભકાલેજા વેપારી સે જવેરાત કુરો બુજે,
અંતર પુલેલ તેલ ચંમારે ન ચરજે;
અંધે પાસે આરસી જિલેરે પાસે રાગ કીજે,
સાજન તીં સમજે ન બુધીહીણા નર જે. ૩૭

કુટંમજી કુડી માયા ધન પુત્ર ગર જાયા,
રાત ડીં સાંઢીએં કાયા સરૂપ વિસારીંએ;
કેતરાક દુખ સઇ જિની માયા લેરી કઇ,
ઠીસ તીંની કુરો ખઇ સે નાથો વિચારીએં,
બીં ઠીંએ જે સુખ લાએ કેડા તો કઇએ ઉપાએ,
પિટે કુટે ધમકાએં ગરીભેંકે મારીએ;
સાજન :અધમ નર ફિટ તો કે બુડી મર,
અંજાં કીં વિચાર કર મનકે ન વારીએ. ૩૮

મનકે ન વારીનેં ત ખડમેં ફિગાઇ ઠીંધે,
ચોરાસીજા ધકા જલે દુખીઓ તું થીંને રે;
બાવરજો બીજ પોખે આંમું કડે કીં થીએ,

માર જોર ઘણી કંઇએ ઘોજખ ભરીને રે.
જિડાં તિડાં તોજો રૂપ તેંકે તો તું જાણે નથો,
જુલમ તો કંઇએ વલા કેતરોક જીને રે;
ધિલ મિંજા ધુવેસ કઢી રખે ન અધવીત ભાવ,
સાજન ચે મન મગરૂર મથી પીનેરે. ૩૯

મગરૂરપણું છડે નેઆર કીં વિચાર કરે,
રાવણ જો રાજ કેડો એમાનથી વેઓરે;
દ્રુપધીજા ચીર કઢી પાંઢવેંકે દુખ દિઇ,
પોએ દીસ ધુરજોધન કેડેં હાલે થેઓરે;
ભગત પ્રહેલાદ કે હરણાકશ દુખ ડીનાં,
નરસંગ રૂપ ધારે વિદારણ કેઓરે:
એંકાર ન કીજે વલા એંકારમેં નાંએ સાર,
સાજન ચે સમજે ન વડે કંઓ ચેઓરે. ૪૦

મન તોકે વારેવારે કેતરોવારીઆં વલા
તુંતાં વીની કરે હીંએ કુલીઆરમેં પુંકુરે
આંઉ તોકે સમજાએ સુસંગમેં થીર કઇઆં
તુંતાં ઉતા ઉથી કરે વિની પાઇએ કુકુંરે
આઉં તોકે વેઆરીઆં થધીઉ લેરૂં જિત હુએં
તું તાં વિની તિડાં વિને ;જિડાં લગે ચુકું રે
વાનરેજીં ચંચલ તું થીરતાં ન કડે કંઇએ
સાજનચે વેઠો પાઇએં અકારથ હુકુ રે ૪૧

સપનું શરીર તેં જો કેડો અભિમાન કંઈએ
છાતી કઢી હલે લટકારા તુંતાં લુદીરે
કાયા બરી રખ થીંધી કાંતાં કીડે ખાજ થીંધો
મુરખા અજાણ તું તાં રેઓ આંઇએ કુદીરે

૪૧ મનને સંબોધીને કહે છે. જ્યાં સુખ શાન્તિ મળે તેવે સ્થળે તને બેસારૂં છઉં છતાં પણ તું તો દુઃખ અશાન્તિ થાય ત્યાં દોડી જાય છે. જરા સ્થિર થઈ બેસતું નથી.

ખાઈ પીને પેટમથા હથ ફેરે ખુશી થીએ
અનરથ ઘણા કઈએ નથો મરે બુદ્ધીરે
સાજનચે ક્રીજે નથો ગણાતો ગમાર થીંએ
જેરાણું ઝપાટો ડીઘે તડે વેને ઉડીરે— ૪૨

પૃથવી જો પતિ જીંઅ સપને કંગાલ થઈ
હથમેં ઠીકર ગીની મંગી ભીખ ખાએ તો
અજ અવિનાશી તું શે સ્વપ્રકાશ રૂપ ભૂલી
ઉંચ નીચ જોની ધારે પોતકે વિના એ તો
ભવાઈએ જો વેષ ગીને વેપ કંના ન્યારો આહે
આતમા સરૂપ ન્યારો વેદ સે બતાએં તો
વેદારથ યથારથ હૈયેમેં સે ધારે કીંન
સાજન ચે જીવ ફ્ંધ અનેક રચાએં તો. ૪૩

વિવેક વિરાગ સતસંગ ગ્યાન જિત નાંએ
સે શરીર શૂન જેડો સંનાસ મસાણરે
સંનાસ મસાણ તેમેં ભૂત જીં નિવાસ કરીં
શૂન કાલ શરીરમેં એંકાર તીં જાણરે
તું તાં સાક્ષીરૂપ ત્રીની શરીરથી ન્યારો આહે
ચિદાનન્દસરૂપ આહે શ્રુતિ સ્મૃતિ પ્રમાણરે
ઉપાધિકે છડે કરે સ્વરૂપ ઇસ્થિતિ કાંજે
સાજનચે સુખી થીજે મિટે બીઈ તાણરે. ૪૪

---

૪૩ તારૂં અસલરૂપ સ્વપ્રકાશ અવિનાશી અમરણશીલ છે. છતાં તું દુઃખી થયા કરે છે. જેને તું હું રૂપે માને છે તે હું કાંઈ તારૂં મૂલરૂપ નથી. તારૂં રૂપ એથી ન્યારૂં છે તું ખરી રીતે સંપૂર્ણ છો અસીમ છો સુખ સ્વરૂપ છો. એ વેદના અર્થને યથાર્થ રીતે સમજ. જીવ થઇને-જીવ ભાવ રાખી રહીને અનેક ફંદ રચ માં.

૪૪ તું તાં સાક્ષી રૂપ-સ્થૂલ સૂક્ષ્મ અને કારણ એ ત્રણે શરીરથી ભિન્ન એ શરીરના ધર્મ વગેરેનો તું-અવિકૃત સાક્ષી છો દષ્ટા છો-ચિદાનન્દ-રૂપ છો. ઉપાધિના ધર્મને મૂકી દે અને સ્વસ્વરૂપે રહે. સ્વસ્વરૂપાવસ્થાન એજ મોક્ષ છે તેથી ભ્રષ્ટ થવું તે બંધ.

તાણુ માન છડે કરે અફુર અદુગ થીજે
યથારથ રૂપ જાણી તિંતાં કીંન ખસજે
અસ્તિભાતિ પ્રિયરૂપ સતચિત આનન્દસેં
અખંડ સરૂપ તોજો અવિનાશી રશ જે
ખાનપાન શબ્દાદિ ક્રિયા જેંજીતેંકે સોંપ
જલમેં કમલવત જગતમેં વસજે
પ્રાપત વસતુ તેંકે પરોશ મ જાણુ વલા
સાજન આપાણું આપ આહે તેંકે પશજે. ૪૫

નિરદયા નિરલજ કુમત કુસંગ તજ
સતસંગ નિત કીજે સંમજે ન હેરરે
કર કીં વિચાર હીંએ કુલાએ તો જીવ થીંએ
મુરખા ધાગી તું હીંએ ગિની ખટા બેરરે
બ્રહ્મરૂપ આઇએ તુંસે ન્યારીએં તો બાર કિતે
સરૂપકે ગીન ગોતે મંનકે તું ફેરરે
સાજન સમજી સાર કુલાએં તો ઘોડબાર
ઉલટ ફિરીને ન્યાર આએ એઓ કેરરે. ૪૬

છડે કુડી લોકલજા સરૂપ વિચાર કીજે
સાધુએં જે પગ રજ તેંજો ભાવ રખજે
સાધુએં જે સંગ રોજે તંન મંન ધંન ડીજે
શ્રવણ મનન કીજે નિદિધ્યાસન શીખજે

---

૪૫ અફુર અદુગ. અસ્ફુર—અડગ. રસજે—પોંચજે. પામજે. ખાનપાન... ખાનપાનાદિ જે ક્રિયાઓ છે તે સર્વ શરીર પ્રાણ આદિની છે તે તેને સોંપી દે. અને વ્યવહારમાં અસંગપણે રહે. પ્રાપત...જે વસ્તુ પ્રાપ્ત છે તેને પરોક્ષ જાણુમાં—હે ભાઇ આત્મા નિત્ય પ્રાપ્ત જ છે તે પરોક્ષ નથી.

૪૬ મંન કે તુ ફેર...મનને અંતર્મુખ કર—ઉલટ ફિરીને ન્યાર—પાછા વળીને—મનને વિષયોથી વારીને જો.

ભાગ ત્યાગ કરી ન્યાર દેહ અભિમાન હાર
મહા વાક્ય અર્થ ધાર બ્રહ્મરસ ચખીજે
નામરૂપ મિથ્યા જાણુ તતવવિચાર આણુ
સાજન સુંજાણુ પાણુ નિજરૂપ લિખીજે. ૪૭

ધનદારા સુત ભ્રાત કુટુંબ કબીલો નાત
એતાં મિટે થીંધો પાત ઇન મેંન રચિજે
અવિદ્યા નિદ્રાથી જાગ વિષેજી વાસના ત્યાગ
કેંસે તાં ન કીજે રાગ સાધુએમેં અચિજે
સાધ ચોંન સચી શાન મટે અગીઆન માન
પ્રગટે આતમગ્યાન કાલધુંઆ ભચિજે
સાજન વિચાર કીજે દેહભાવ છડે દિજે
ચિદાનંદરૂપ થીજે સ્વપ્રકાશ સચિજે. ૪૮

સાધુએ જો કરે સંગ દુખ મીડે થીએ ભંગ
ત્રએ તાપ ત્રએ લિંગ મિટે ભવફેરારે
અરે કીં વિચાર કર આવે કીંઆં આઇએં કેર
કેડો તો રખે અંધેર શુણે નતો બેરારે
દેહ જડ દુખ રૂપ તુંતાં ચિદાનન્દ ભૂપ
અખંડ શુતે અનુપ શુધ નિરવેરારે
સાજન કરે વિચાર વાચ લક્ષ શોધે ન્યાર
અહંબ્રહ્મ નિશ્ચે ધાર શંકિજમ જરારે. ૪૯

---

૪૭ શ્રવણ. મનન નિદિધ્યાસન–શ્રવણ. વિચાર અને તેથી નિશ્ચિત થએલી વસ્તુમાં સ્થિતિ–ધ્યાન.

ભાગત્યાગ–જીવ અને બ્રહ્મની એકતા સમજાવવાને આ લક્ષણાનો ઉપયોગ છે. પદોના વાચ્ય અર્થમાંથી એક ભાગનો ત્યાગ થાય અને એક ભાગનું ગ્રહણ થાય ત્યાં ભાગત્યાગ લક્ષણા કહેવાય છે.

૪૮ દેહભાવ છડે દિજે–દેહનેજ આત્મા માનવો નહિં. આત્મા દેહથી ભિન્ન છે. ચિદાનંદરૂપ છે. તે ત્હારૂં સ્વરૂપ છે. માટે આત્મામાં આત્મભાવ રાખ.

શંક કેર રખેવલા છડ મિડે વેંમ ઠલા
સંત ચોન સચીસલા તેંજો ચેઓ કિજેરે
સત જાણુ વેદારથ બેઓ મિડે આએ વ્યર્થ
દ્વૈત ભાવ અનરથ તેંકે છડે દીજેરે
અવિદ્યા નિદ્રા ઉડાઈએં મિથ્યા હી પ્રપંચ ભાએ
આતમા અખંડ આએ કુલાએતો ધીજેરે
સાજન સરૂપ જાણ વેદ સમૃતિ પુરાણુ
મિડે તોજી મિડે તાણુ શુકે નકીં ભીંજેરે. ૫૦

નિરલોભી નિશપ્રીત અકામી આશા રહિત
અક્રોધીને ઇંદ્રિજીત એડા સંત ખરારે
દયાભાવ ધરી રિદે મુદિત જે રહે મુધે
શીલને સંતોષ રિદે ધીરજ જેડી ધરારે
ક્ષમાવાન સંત એડા દધિચ ઋષિ તેડા
અગાધ સમુદ્ર જેડા શાંત ચિત થિરારે
કોમલ કથન મિષ્ટ રાગદ્વેષ થેઆ નષ્ટ
સાજનચે સમ દ્દષ્ટ પૂજ્યરૂપ નરારે. ૫૧

સંત એડા સચખીશ જાણુંતા અદ્વૈતલક્ષ
નાંએ જેંકે પક્ષાપક્ષ કિડાં કીં ન તાણુંતા
કેંસે કીં ન વાદ કંન મિથ્યા જાણે તન ધંન
શરૂપ વિચારે મંન બ્રહ્મસુખ માણુંતા
પ્રકૃતઆચાર કરીં ચિલમેં એકતા ધરીં
દ્વૈતભાવ પરહરિ અનુભવ આણુંતા
આએ તેં કે જાણુરેઆ શંશે શોકમિડે વેઆ
સાજન સરૂપ થેઆ વેદશે વખાણુંતા. ૫૨

૫૧-૫૨ વેદે વખાણેલા ગુણી સંત પુરૂષોનાં લક્ષણ અહિં આપ્યાં છે. પ્રકૃત આચાર કરીં-પ્રાપ્ત સ્થિતિને અંગે આવી પડેલી ફરજો બજાવે છે. શંશે-સંશય.

પ્રકીર્ણ કવિતા.

૧ કાફી—રાગ સસઇજો.

(આઇયલ વઠેઓ વરતા વિઝુનંદન મથરાંજી કાફીજી ચાલ)

અખીંઉં તોકે શિકન, અખીંઉં તોકે શિકન
નિત જિકરની તોજો ત્યું કનરે, નિમાણીજ્યું, રે બાજાણીજ્યું—
વો આલા અખીંઉં તોકે શિકન—ટેક.

તલબ રખેંત્યું તોજિયું છાલ મહોબુબ મુંહાં વરન
વો નિમાણી. ૧

મહોબત તોજે મિલણુજી, વિઠયું પ્યુ પ્યુ ત્યું ચવન
વો નિમાણી. ૨

શિકંધલ કે મ શિકાયેં તું કર રહેમ બિચાડયું ઠરન
વો નિમાણી. ૩

ગહજ અચી તૂં ગરીબ કે, મૂંજા ગૂંધર સભ વિંજન
વો નિમાણી. ૪

શિર નમાએ ની તુંહીંકે આયો સાજન તોજે શરન
વો નિમાણી. ૫

૨ કાફી—રાગ એજ.

અરજ સુણો કન ડઈ આંઉ પેરેની આંજે પઇ
વો નિમાણીજી, વો બાજાણીજી, વો અલા.
અરજ સુણો કન ડઈ. ટેક.

નિગા કરેને આંઇ નેઆરેઓ મુંજા દુઃખ વિંજે સભલઇ
વો નિમાણી. ૧

નતી ડીસાં તોધારા કો મુંકે તોજ વેરાગણ કઈ
વો નિમાણી. ૨

વહમ વિંજાયો મું મનજા, આંકે ડીકડાઈજી થિએસઈ
વો નિમાણી. ૩

સઉં સુલાયો મું સિધરી, મુંજી તાણુ મિટાયો બઈ;
વો નિમાણી. ૪

સાજન કે સમજાએઓ, મુંજે હઇડે મિંજ વઇ
વો નિમાણી. ૫

રાગ કાફી.

(રાગ—'નેઅણુબેંસે ન્યાર' ઇન ગોસ્ત મહમદજી કાફીજી ચાલ)

આંઉં નિમાણીં તોજી, તો જે નેણેતાં કુલભાણુરે;
સામીડા સુજાણુ—આઉં. ટેક.

વેશ તુંહીંજા નિરખણુ જેડા નેહ લગો તો શાણુ રે
સામીડા. ૧

જિહાં નેઆર્યા તિહાં તું વસે, આંઉં કેડી કરીઆં વખાણુ રે
સામીડા. ૨

અધમ ઓધારણુ તું ચોવાજેં, તું કરિયેં નિરવાણુ રે
સામીડા. ૩

લટકા તોજા લખ લહે, તોજે લટકે હિરેઓ પ્રાણુ રે
સામીડા. ૪

સાજન ચે સુદ્ધ કીં ન પએ, આઉં કેડા કરીઆં પરમાણુ રે
સામીડા. ૫

૪ કાફી.

(રાગ-મારુઇજો, 'જાગાંતાં મન મારૂએ' ભલો પાંજે નેણે
નિંઢ ન કિઇ; ઇન અબ્દલતીફજી કાફીજી ચાલ.)

જાગી તું ન નેઆરીયેં ભલો પાંજેરૂકે; ભલો સરૂપકે;
સમજ સઇઅ્યાં; જાગી૦ ટેક.

કામલ તો કે ચવે ગણું તું ન સુણેં તો કને મ્યાં;
ચોડ મજીઠ છદે કરે, રંગ કસુંભે ભિને મ્યાં, જાગી૦ ૧

તો જો મુંલે તો તું કૈયે; કેર તુંહીંજો એ, મ્યાં;
માલક તો દિલમેં વસે, તેંસેં લગાઇયેં, ન ને, મ્યાં, જાગી. ૨
પાણુ પાંહીં કે ભૂલી કરે, તું તો કરિંયેં ધાંઉ, મીઆં;
સુખ છદે દુખીઓ થીએ જનમગીને પાઉં, મીઆં જાગી. ૩
સવાદ લગાએ શરીર જા, તે મેં બંધાણું ઐયેં, મ્યાં
હાજર તોજે હુજૂરમેં, તેંજી તો કાન કૈયેં, મ્યાં જાગી. ૪
મુરષદ તા મહેરૂં કરે, સઉં બતાએ દિયેં, મ્યાં
સાજન તું સમજી કરે, કો સુખીઓ ન થીયેં, મ્યાં જાગી. ૫

૫ કાફી–રાગ ઈજ.

સમજે ધારા દિલદાર કે, ભલો સુખ સાંકે, ભલો સૂખ પાંકે,
કીંઅ થીએ, સમજે ધારા. ટેક.

ખેણુ ઘણા ખૂબ તોવટે હાજર હૂન હજૂર, મ્યાં
ખાધે વિના ભૂખ કિંય વિંજે, દુખ નથીયેં દૂર, મ્યાં
સમજે ધારા. ૧

પાણી પાણી વર સો કૈયેં, દિલ ન ભિંજે કીં, મ્યાં
ઉંજ ન વિંજે પીધે વિના, મર વશે ઘાણું મીં, મ્યાં
સમજે ધારા. ૨

નીલી થિયાલો ભરે કરે ગિની નિલાડ મખીયેં, મ્યાં
તેજી ખુમારીસેં કીંઅ ચડે કેફ અચે ન અખીયેં; મ્યાં
સમજે ધારા. ૩

જપ વિઠો સુજ કે ઘણું, ઉગે અંધારો ટરે, મ્યાં
રમજ રાજકજી જડેં અચે; દિલ તાં તહેજ ઠરે, મ્યાં
સમજે ધારા. ૪

સમજેઆ સે સુખીઆ થેઆ, પ્રીત ઉનીસે કીજે, મ્યાં
સાજન સાન ગુંગેજી, ગુંગો થીએ સે બુજે, મ્યાં
સમજે ધારા. ૫

૬ કાફી-રાગ-આશાઇડો.

કીંઅ ભૂલી વેં જીવજ થઈ, વિચાર તું વિઇ; કીંઅ ભૂલી વેં. ટેક.
આઉં મુંહીંજો મંઝે કરે ને હુંઈ વિજાયેં અકારથ હઈ
વિચારતું૦ ૧
તનધનમેં તોજી પ્રીત બંધાણી સોએં સરૂપજી ખબર ન થઈ
વિચારતું૦ ૨
સુદ્ધ વિચારજી સમજ રખ તું, સંતવારીન તોકે કિતરો ચઇ
વિચારતું૦ ૩
સતગુરૂ તોકે સઉં સુલાઈયન, સાજન કર સતપદજી સઈ
વિચારતું૦ ૪

૭ કાફી રાગ-ઇજ.

પાણુ પરૂડજ પાણુહીકે વિસારેમ દે પાણુ. ટેક.
આશા ત્રશના છદે કરેને અહોનિશ રખ તું હકસેં ને,
વિસારેમ દે. ૧
દિલ ખણી ગિન પર મિંજાથી, ચિત લગાએ તું હક ચરચે
વિસારેમ દે. ૨
હી શરીર સે તું ન આઇએં રખ સમજકીં સોએં પદને,
વિસારેમ દે. ૩
રૂપ તુંહીં જો નેઆર તપાસે, રએ ન અંધારો સૂજ ઉભરે;
વિસારે મ દે. ૪
મોર હેવર પોએ નૂર સદાઈ, સાજન નાંએ સભ આએ સે
વિસારે મ દે. ૫

૮ કાફી. રાગ-ઇજ.

હી શરીર સે આંઉ નાયાં, નિશ્ચે ભાયાં; હી શરીર. ટેક.
દેહાદિક પદારથ ખોટા, તેંમેં કીં આઉં ભરમાયાં; નિશ્ચે. ૧
અંગોઅંગ વિચારે નેઆરિઆં, આઉં સે કેં હંધ ઠરાયાં; નિશ્ચે. ૨

થૂલ સૂક્ષમ કારણુ ન આંઉં, તુરીયાતીત સરૂપ ચાયાં; નિશ્ચે. ૩
નિર્વિકાર નિર્લેપ નિર્ગુણુ, સત ચિત આનંદ સે આયાં; નિશ્ચે. ૪
સાજન સરવ મુતંતર ભરેઓ, અખંડ સરૂપસેં લે લાયાં; નિશ્ચે. ૫

૯ કાફી. રાય–કારાઇડો ભેથ.

જીવ ભૂલો તું કો ફિરે; અખીઉં ઉપટે નેઆર;
જાન તોજીમેં ઉ વસે, જિકો આહે સરજણુહાર
સાજન કીં મ વિસાર, કીં દિલ તપાસે ન્યાર તું, વાલંભ ભલો. ૧

અગેં તું જીવ કહેં હુએં, પોએ ન હુને કીં;
કુલાતો ભાર મથે ખણે તું ન્યાર વિચારે ઇ
હાણે સમજ મુંહીજાજી, કીંઅ જાત ભુલીવે પાણુજી, વાલંભ ભલો. ૨

સમજ મુંહીજા જીવ તું, તોકે સમજેમેં આએ સાર,
પોત સુંજાણુજ પાણ જો, બેઇ કુડી કર મ પચાર
હિન જુગજા જંજાર સે સમજે વેંધા સાજન ચે વાલંભ ભલો. ૩

સમજે જેડા નાંએ કો, તો કે સમજેમેં આએ સુખ;
તું પાણુકે જીવ મંજે, હુંઇ ખણ્યો ભુણે દુખ;
હાણે સાજનથી સન્મુખ, તરહેમત થીએ રહેમાનજી. વાલંભ ભલો. ૪

રહેમત રભજી તું ગરેં ત હિરસ હવા કે વાર;
મન પાંહીંજો મોંમ કરે, કામ ક્રોધ કે માર
ત સાજન હી સંસાર, તોકે ભાસે સરવમેં હિકડો વાલંભ ભલો. ૫

આએ સરવમેં હિકડો જિંય વ્યાપક આએ આકાશ;
સાહેબ તોમેં ઇંઅ વસે; જીંઅ કુલેમેં વાસ;
સાજન સોએં પરકાસ, તું ન્યાર તપાસે નેહસેં. વાલંભ ભલો. ૬

નેઆર ગાલિયું સે ભુજેં, જેંકે કામલ મિડેઆ સચા.
સે કીંઅ જાણે સચકે, જેંજા અંતઃકરણુ કચા
હાણુ સાજન વિંજ, વિચાન નૂર રભાની પધરો. વાલંભ ભલો. ૭

ધરીયા મિંજાજીં લેરીઉં, તિં નૂર મિંજાહી જિહાન
નિંઢા વદા સહે ઉનહીં કના, ઉનહીંજી સભ સાન
હાણુ સાજન સમજહી ગ્નાન ત પાર અચે ઈન પંધજો. વાલંભ ભલો. ૮

સાજન આઇએ કીન કીં હૂને પણુ તું કોન
ઘાટ થેઓ જીંય સોન મિંજા સે જીંય આએ સોન
તેકે ચારે વેદતા ચોન, અપાર અકલગતિ ઉનજી વાલંભ ભલો. ૯

આએ અકલગતિ ઉનજી સે ચે મેં કીં ન અચે
કિત દાતા કિત ડુબરો, કિત સ્વાંગ વિજી તો નચે
સાજન દિલ સચે, પાણુ પરૂડજ પાણુ કે વાલંભ ભલો. ૧૦

૧૦ કાફી.

(રાગ–કારાઇડો–અંગણુ ઇધોથીં ઇન ગોસ્ત મહમદજી–કાફીજી ચાલ)

નેણે સાણુ તું ન્યાર; વલા આંઇની આયો અંતર જા ઠાર;
નિમાણીકે—ટેક.

પ્રીતજી આંઉં રીત ન જાણું, કીં ન બુજાંતી આચાર;
અવગુણે મુંજે સામું મ ન્યારો હથ જલ્યો કિરતાર. નિમાણીકે. ૧
હથ બધી આંઉં અરજ કૈયાંતી, મુંજાતું ગુંધર ટાર
દીન દયાળતા આંઇ ચોવાજો, અબલા જા આધાર. નિમાણીકે. ૨
પરપંચ કૈંધે પાર ન આયો, ખોઇયમ સભ જમાર;
શીલ, સંતોષ ને દયા, ક્ષમા મુંકે ડેઓ પદારથ ચાર. નિમાણીકે. ૩
કેંકેચવાં એઓ કો ન ડિસાં, આંઈ સુણો મુંજા મહબુબ યાર
સાજનચે મુંને મહેરૂ કરે મુંજે દિલમેં વસો દિલદાર. નિમાણીકે. ૪

૧૧ કાફી.

સમજી હલો આંઇની, ભલામાડુ, સમજી હલો આંઇનીં
મુબારખી આંકે હુએ ઘણું ખીં. ભલા. ટેક.

નિરસી છદેને નેકી કમાયો, મ કરેઓ પરાઇ કીં;
ખલક સજીમેં ખાલક આએ, ડિસ વાસ ફુલે મેં જીં. ભલા. ૧

નમી હલો નિત હેત કચો, થીઓ મેણુ નરમ આએતીં
નિર્મલથી આંઈ પાક નેઆર્યો ત રહેમત જા વસે મીં. ભલા. ૨

કામલ શકરેંજી શોબત જેકન, સેજ કામલ તા થીં;
પ્રીતું કરે આંઈ પાણુ સુંજાણો, ત રાત મિટી થીએ ડીં ભલા. ૩

સાજન ચે મુંજા ઘણા વલા, વારે વારે ચવાં આઉં ઈં;
દિલમેં રખો આંઇ કીં મ વિસાર્યો, લોહ મથે જીંઅલી. ભલા. ૪

૧૨ કાફી. રાગ-ઇજ.

વેનેં તું મન રે મરી; સમજ હાણુ વેનેંતું મનરે મરી
વરી અચ સાધુસંતેંજી શેરી; સમજ—ટેક

વારે વારે તોકે કિતરો વારીઆં, હલ કુબુધિ કનાં તું ટરી;
જિકો ડિસેં તેમેં અટકી રેંતો, નેઆરીંએં ન પાછો ફિરી. સમજ. ૧

મિથ્યા મનોરથ સંશે કરેને, તું કડેં ન વેંતો ઠરી
કૂડ સુખેમેં તું ઇંરે લોભાણો; જું પેતો ખડ મેં કરી. સમજ. ૨

હિરશ હવા બિઇ રીસ ઘણી, તું કીં ન હલેં તો ડરી;
કાલ જોરાવર જડેં જલીંધે તડેં તું રોને ઢરી. સમજ. ૩

સંતસમાગમ સુખજો સાગર, નાંએ કા એડી ભાઈ ગરી;
સાજન ચે ઈતાં લક્ષ ગિનીને તું સમજીને રેંન હરી. સમજ. ૪

૧૩ કાફી. રાગ-ઇજ.

હી જગ સપનું આહે ભલામાડુ હીજગ સપનું આહે
કુલાએ તો કરીએં કોડ ઉપાએ. ભલા—ટેક

નામ ને રૂપ જે દૃષ્ટ પદારથ, થિર ન રેંધો કાએ;
દિપશિખાજીં વિજલે તડાકો, તીં સભ વેંધો વિલાએ. ભલા. ૧

ધીઉ નોરૂં સુત દારા ધનમેં મહોબત કેડી લગાએ;
ઓસ ઉકજીં બેડી બરાસજી કાલતીં ડીંધો ઉડાએ. ભલા. ૨

હિતરો થેઓ હણે હિતરો કંધાસું, મન તોકે તો ભટકાએ;
ખપુલેંજા હાર ઘણા, સે બંધ્યાસુતતો બનાએ. ભલા. ૩

ધન હુએ ને ધણી ન રે, અને ધણી હુએ ધન નાંએ;
ખોટી બાજી અકારણ ભાસઇ, તેંકે સચી મભાએ. ભલા. ૪

અહં મમતામેં રચી કરે ને, કીં સોએંસરૂપ ભૂલાએ;
ભૂપત સોંણે ભિખારી થઇજીં ઘરઘર તો અથડાએ. ભલા. ૫

નિજ સરૂપ કે જાણુ ભલા હાણે, બિરથા મ જન્મ ગમાએ;
સાજન ચે બલિહારી સંતેંજી, ઈં ભૂકે ચેઓ સમજાએ. ભલા. ૬

૧૪ કાફી. રાગ–ઈજ.

તું તોજે રૂપકે જાણુ તપાસે તું તોજે રૂપકે જાણુ
અખંડ સોંએ આતમ અનુભવ આણુ; તપાસે. ટેક.

મન બુદ્ધિ ચિત અહંકારથી ન્યારો, ન પંચકોશ પંચ પ્રાણુ;
જડ અસત દુઃખરૂપ અનાતમ; ચૈતન આંઇ તો સાણુ. તપાસે. ૧

જાગૃત સુપન સુસોપતિમેં તું, સાક્ષી સ્વરૂપ સુજાણુ;
ત્રીકંના તું પાર આઇએ, તોકે નાંએકીં કલ્પિત તાણુ. તપાસે. ૨

જનમ મરણુ ન જરા તું હીકે, સુખ દુઃખ વૃદ્ધિ ન હાણુ;
તું અસંગ સરૂપ વ્યાપક પુરાણુ; આકાશ જે એંધાણુ. તપાસે. ૩

સત ચિદ આનંદ સરૂપ તું હીજો; ઇઅ ચએતા શ્રુતિ પ્રમાણુ;
નિશ્ચે કરતું વેદ વચને, અસલજી ઓરખાણુ. તપાસે. ૪

બ્રહ્મવિદ સતગુરૂ ઇઅ લખાઇન, જિન સોંએ રૂપ નારાણુ.
સાજન સરૂપ અનિરવાચી, પોચે ન જેંકે વાણુ. તપાસે. ૫

૧૫ કાફી. રાગ–ઈજ.

સોંએ સ્વરૂપ અદ્વીત સમજ સુખ સોંએ [સ્વરૂપ અદ્વીત
કુલા હુઈ ભટકે થીએ ભયભીત. સમજ. ટેક.

સમજી સુખી થી કીંમ કરતું, અવિનાશી અખંડિત;
સ્વરૂપ યથારથ વિશ્ચે કરે ને વ્રત વેવાર દેહ રીત. સમજ. ૧

ગ્રહણ ત્યાગણ કેંજો કને, કોએ નાંએ પદારથ દ્વૈત;
અસ્તિ ભાતિ પ્રિય આઇએં અસલ તું, નામ રૂપ કલપીત. સમજ. ૨

સુખ દુખહીન ન પાપ પુંનકીં, રાગદ્વેષ વરજીત;
તું અસંગ અરૂપ વિભુ વ્યોમજી, ચિદાનન્દ અકુરીત. સમજ. ૩

શુભ અશુભ ન ઉચ નીચ કીં, લાભ હાણુ ન કિંચીત
જીંજો તીં નઉં ન જૂનું આદિ અંત મધ રહીત. સમજ. ૪

નિર્વિકાર નિર્લેપ નિર્ગુણ, અજર અમર અજીત;
શુદ્ધ સનાતન એકરસ નિત, સાજન સોએ નિસ્પ્રીત. સમજ. ૫

૧૬ કાફી. રાગ-ઇજ.

રૂપ જથારથ ન્યાર વલા, તોજો રૂપ જથારથ ન્યાર
બેઆ છડ કૂડા સભે જંજાર; વલા—ટેક.

તત્ત્વ મસ્યાદિ વાક્ય વેદેંજા, સમજે ન તેંજો સાર
વાચ છડે ને લક્ષ ગ્રહણ કર, અધિષ્ઠાન આધાર. વાલા. ૧

વરણ આશ્રમી તું ન આઇએ પરપંચથી પાર
સમજી વિઈ રો પાણુકે, તું નિરંજન નિરાકાર. વલા. ૨

અહં મમતાથી દૂર થઈ, કર અહોનિશ ઈજ વિચાર
પૂરણ પદ પરમાતમાસે. નિજ સોહં બ્રહ્માકાર. વલા. ૩

સહેજ સ્વભાવે પ્રારબ્ધ પ્રેર્યો, વરતણ કર વેવાર;
તોજે સ્વરૂપમેં નાંએ ઉપાધિ, કિંચિત માત્ર લગાર. વલા. ૪

સાજન નામને રૂપ સે કલ્પિત સતચિત આનંદ ધાર
પ્રત્યક ચૈતન બ્રહ્મસ્વરૂપ તું નિશ્ચે કર નિરધાર. વલા. ૫

૧૭ કાફી.

રાગ-સમજી કર કાસમાય, ભલો યારવેંઇન-સેવારામજી કાફીજી ચાલ.

અવસર કીંમ વિંજાએ ભલો યારવે, કૂડે સુખે મેં રચી. અવસર ટેક.

માતા પિતા સુત ભ્રાત ઘર્યાંણી, કુલ કુટુંબ સભ ઝાંઝવે પાણી
સે તું ધિલમેં વિચાર ભલો યાર વે, કાયા આયે કચી. અવસર. ૧

મિલકત માલસે કી કમ ન ઇંધે, જાણે તો સુખ દુખ પોએ થીંધે;
અખીંઉં ઉપટે તું ન્યાર, ભલો યાર વે, કુલા મરેંતો પચી. અવસર. ૨

પ્રપંચમેં ડીં રાત તો ગુજારીંએ, મૂલસ્વરૂપ કે તુંતો વિસારીંએ
હાણે મન કે તું વાર, વલો યારવે, શોહોબત કર તું સચી. અવસર. ૩

સાજન ચે હેર સમજે ત સારો, જ્ઞાન વિના સભ આએ અંધારો
પિંઢજો પોત સંભાર ભલો યાર વે, સતગુરૂ શરણે અચી. અવસર. ૪

૧૮ કાફી. રાગ-ઈજ.

આતમ તતવ વિચાર ભલો યારવે; નિરખે ન્યાર ફિરી, આતમ. ટેક

નિજ સ્વરૂપકે ભુલી મુંજાણે, અનાતમ દેહ કે તો આતમ જાણે;
મિથ્યા ભરમ સે ટાર, ભલો યાર વે, પાણુ મુંજાણુ હરિ. આતમ. ૧

નામને રૂપ સે કલ્પિત આએ, સતચિત આનંદ સોંએ સદાએ
સમજી થીને તું યાર, ભલોયારવે, નિશ્ચે કર તું ખરી. આતમ. ૨

ત્વંપદ તત્ પદ વાચ કે ટારે, લક્ષ પાંહીજો તું નિશ્ચે ધારે
ભાગ ત્યાગ કરે ન્યાર, ભલો યારવે, વેદવચને કરી. આતમ. ૩

શ્રુતિ સતગુરૂ અનુભવ પાંજે, સાજન સત્ય સ્વરૂપ સદાજે
ભાસે બ્રહ્માકાર, ભલોયારવે, સાગરમયજીં સરી. આતમ. ૪

૧૯ કાફી. રાગ-ભેરવી.

('આઇઅલ વાટું નિત તી નેઆરીઆં' ઇન મથરાંજી કાફીજી ચાલ.)

અંગણુ મુંજે તું અચડે પિરીં, ઘણું તલખાંતી આઉં તુહિંકે.
ભલો અંગણુ. ટેક. ૧

તોજી અખીંએ કના મુકે નેહ લગો, મુંસે રૂશીમ રો;
તું પરચડે પિરીં. ઘણું. ૧

જાની મુંડાં અચો મુંતે મેરૂં કરે, તોકે હંઘની દીયાં
દિલ વિચડે પિરીં. ઘણું. ૨

તો ધારા જીંદડોહી કીંજીએ, મિંજ વિરહજા બરેતા મચડે પિરીં.
ઘણું. ૩

મુકે તોજે મિલણુજી આએ પ્રીત ઘણી તોસેં ગાલીઉં કેયાં આઉં
ગચડે પિરી. ઘણું. ૪

સાજનચે મુંકે તોધારા બેઓ નવણે, મુંકે તુંની લગે સચડે પિરી;
ઘણું. ૫

૨૦ કાફી. રાગ-ઈજ.

જાની કરેઓ સંભાર; મુંજા મહેબુબુ મહેરૂં કરે; મ્યાંઅલા૦ ટેક૦

મું કમીણીજા અવગુણ અઈન ઘણા,
મુંજે અવગુણે સામું કીંમ નેઆર. મહેબુબ૦ ૧

હિરસો હવાજે પ્રવાસે આંઉંવઈતી વિંજાં;
મુંજો હથ જલેને ઉતાર્યો આંઈ પાર. મહેબુબ૦ ૨

મન હઠીલો ઘણું મુંકે કીં ન મંજે,
ઘણું પલીઆં પલ ન રહે, કુડા કરે તો કાર. મહેબુબ૦ ૩

તલખાં તોકે ઘણું મુંકે મિલણુજી આસ,
તો ધારા બેઓ કો નાંએ સાજનજો આધાર. મહેબુબ૦ ૪

૨૧ કાફી રાગ–ઈજ.

સમજી સાંએ થેયો, જીં હુંઓ,
મહેરૂં કેયું મું પિરી મું મથે, સમજી૦ ટેક.
હીજા દેહ વિનાશીસે આંઉં ન હુઆં,
આયાં સત અવિનાશી, જુનું ન નયો. મેરૂં૦ ૧
સૂક્ષમ દેહ કારણ પંચ કોશનકી;
જીંજો તીં ઇયો અજ્ઞાન અંધારો વયો. મેરૂં૦ ૨
હો ઈન્દ્રિયું કારોં મન સુકે કીંન ભુકે;
આંઉં સાક્ષી સ્વરૂપ સર્વમેં છયો. મેરૂં૦ ૩
નામરૂપ સાજનસે આંઉં કીં ન હીસાં,
મુંજો લક્ષ સ્વરૂપસેં નિશ્ચે રચો; મેરૂં૦ ૪

૨૨ કાફી રાગ સસઇજો.

સચો સાંઇ સંભાર, અલા સમજી થીને સુખી, સાંઇ સંભાર૦ ટેક.
અલાએ કુડીકાયાસેં રચી હેડો અવસર કીં મ હાર; સાંઈ સંભાર૦ ૧
અલાએ કુડકપટ તો તું કઇએં ખેનેં જોરાણેજી માર, સાંઈ સંભાર૦ ૨
અલાએ તમાં રખે ધનમાલજી તેંસે થીને તું ખોવાર; સાંઈ સંભાર૦ ૩
અલાએ મિતાં દુનિયાજી મિંજા આએકીં ન કરાર, સાંઇ સંભાર૦ ૪
અલાએ મહેબુબ સાણુ મિલણુ ચયે સાજન કરકીં વિચાર, સાંઈ સંભાર૦ ૫

૨૩ કાફી રાગ–ઈજ.

જાની તોવટ આએ; તોવટ આએ અલાએ નેઆર સિધક સચે. ટેક૦
અલાએ હાથીસાણુ મિલજતું હીંધે સાંઇ સુલાએ. તોવટ૦ ૧
અલાએ સસઇ હેસકો હોરીએં, દિલજાનીસેં નેહ લગાએ, તોવટ૦ ૨
અલાએ ખોજે નેઆરજ પાણુમેં સજી રાત સુમીમ વિંજાએ; તોવટ૦ ૩
અલાએ દિલભર ધારા નાંએ કો, બેઆ વેમસે મનજા મિટાએ; તોવટ૦ ૪
અલાએ સાજનચે દિસ પાણકે મોર હેવર પોએ સહાએ; તોવટ૦ ૫

૨૪ કાફી રાગ-ઈજ.

કર જાનીસે પ્યાર, જાનીસે પ્યાર;
અલાએ દિલભર આએ સચો. ટેક૦
અલાએ દુનીઆં મિશાલે ખાબજી;
તેંજો કરીંએ કેડો ઇતબાર; જાનીસેં પ્યાર૦ ૧
અલાએ આવે કયાં વેંને કિદાં
તું અસલ તોજો ન્યાર; જાનીસેં પ્યાર૦ ૨
અલાએ મહેબુબ જુડયો જાનસેં,
તું ડુંગર દોરીએં બાર; જાનીસેં પ્યાર૦ ૩
અલાએ પિરીં પશને પાણુમેં,
તેમેં કીં ન લગધી વાર; જાનીસેં પ્યાર૦ ૪
સાજનચે દિલ આરસીમેં
થીંધે હક ધીધાર. જાનીસેં પ્યાર૦ ૫

૨૫ કાફી રાગ-ઈજ.

પડતું લાએલા ઈલલા, અલા યા રસૂલિલ્લા. ટેક૦
અલાએ કલમું જે ન પડનસે, બેખબરા આઇન ભૂલા; ઇલલા૦ ૧
અલાએ કલમેં સાણુ તુંહીજા સએ ખતરે વેંધા દિલા; ઇલલા૦ ૨
અલાએ સિધક સચે સાણુ પડજ તું બેઆછડ સએ વેમ ઠલા.ઇલલા૦૩
અલાએ કલમેંજી તવાર કર, છડ કૂડા કરમ હુલા ઈલલા૦ ૪
અલાએ કલમુંપાક પડજ તું, ચએ સાજન મિલધે મૌલા; ઈલલા૦ ૫

૨૬ કાફી.

(રાગ-પણુ દિસણુ આયો પાંઇજો તમાસા' ઇન સચુજી કારીજી ચાલ.)

આયેં અસલ તોકે ન્યાર તપાસે, કૂડતો કરિંએ જંજાર; આયેં ટેક૦
મયાકુનતુમ્ ઈનૂમાકુનતુમ્ લિખ્યો કુરાનમેં ન્યાર; આયેં૦ ૧
ઉપનું આયેસે થીંધો ફનાસભે રેંધો ઈલાઇયાર, આયેં૦ ૨

સો ભક્ત એઆ ભેભકા સભ અનાસર જે ચાર; આયેં૦ ૩
સોહં સચજો પી પિઆલો, એઆ ખેઆલ સે ટાર; આયેં૦ ૪
સાજન સચ આએ નૂર ઇલાહી સે તું દિલમેં ધાર; આયેં૦ ૫

૨૭ કાફી.

('નેંણુંઈસે ન્યાર તું મહોબત મટાર' ઇન ગોસમહમદજી કાફીજી ચાલ.)

જીવ મુંજા યાર, તો કીં ન કેઓ વિચાર; કીં ન કેઓ વિચાર;
તોજો જીંયણુ ડીં બ ચાર રે—જીવ૦
વિચારે તું ને આર રે, કીં નિરખે તું ન્યારરે;
દીલમેં તોજે આએ ધીધાર; તો કીં ન કેઓ વિચાર; ટેક,
કુલા આવેં તું કુરો કૈયેંતો, કેડી લગાયેં લાર રે; જીવ૦ ૧
કૂડી કાયાકીં ન નિભંધી કીં ન કાઢયો તો સાર રે, જીવ૦ ૨
સચી સોહોબતસેં પ્રીત ન કરીયેં કુડા કૈંયે પચાર રે, જીવ૦ ૩
સમજેધારા સાજનચે, તોકે કડે ન ઇંધો પાર રે, જીવ૦ ૪

૨૮ કાફી—રાગ ઇજ.

કુલા લગાએં ને; ખોટી ભાજી ડીંધ છે, પરદેઇડા અચી—
તો કુલા લગાએં ને, પરદેઇડા એચીરે,
ભટાઊડા અચી કીં તું સમજકર સચી, તો કુલા લગાયો ને, ટેક૦
જેંકે તું પિંડજાતો જાણે, કો ન નિભાઇંધોસે, પરદેઇડા૦ ૧
હિસણુમેં તોકે જે અચેતા, સે પણ થીંધા ખે, પરદેઇડા૦ ૨
પરપંચમેં ડીં રાત ગુજારીંએ શુદ્ધ વિચાર ન કે; પરદેપડા૦ ૩
સાજનચે હાણે પગેં છણી પો, મુરખધ કામલજે; પરદેઇડા૦ ૪

૨૯ કાફી રાગ-ઇજ.

તોસેં દિલ લગો, તોધારા નાંએકો સગો,
મુંજા મહોબુબ મીઠા પિરીં, મુંજો તોસેં દિલ લગો; ટેક૦
તો મુકે એડી સમજ સુઝાઈ, મુંજો ભરમ ભગો; મુંજો૦ ૧

મુતે વિઠેતા તોકે સાર્યાં, ન આઇંએં તું અગો; મુંજો૦ ૨
જિહાન સજેમેં તું આઇયેં આંઉં કેંસે કૈયાં ધગો, મુંજો૦ ૩
કુદરત તોજી આએ વદી તું આઇંયે સભ જગો. મુંજો૦ ૪
સાજનચે સએ તું બોલેતો, તુંહી તુંહી તાર વગો. મુંજો૦ ૫

૩૦ કાફી.

('કીંકરિઆં મુંકે વસન લગો' ઇનિ ગોસમહમદજી કાફીજી ચાલ.)

લા આંઉં કેડો ચવાં, મુંથીચેઓ ન વિંજે;
તું આયે સે અપરમઅપારો, લા આંઉં કેડો ચવાં; ટેક૦

કાગરમેં આંઉં કુરો લિખાં, આયેતું અલખ નિરજન ન્યારો;
બુધ વિચારી કુરો કરે, તું આયેં બાવનથી બારો; લા આંઉં૦ ૧
અછો રતો તું કીં ન ચોવાજેં નીલો પીરો તું નાંઇએં કારો,
જિકીં ચવાંસે ચેઓ ન વિંજે,તોકે પહોચે ન જીભજો ચારો.લા આંઉં૦૨
ઊંચું નીચું નિંઢો વદ્દો પ્રગો, તું ન આઇયેં હલકો ભારો,
કુદરત તોજી આએ વદી આંઉંચઈ ન સગાં તો જો ઢારો.લા આંઉં૦ ૩
લા તુંહીંજી શિકલ નાંએ, પાક અઇયેં પરવર દિગારો,
નેતિનેતિ તોકે વેદ ચવનતાં, સે ન લભે તોજો થારો; લા આંઉં૦ ૪
સાજન ચએ સએ આંઇયેં તુંહીંતું બોલેતો તું બોલણહારો;
નૂર તુંહીંજો ભરપૂર ભર્યો આઇયેં તું નિરાધારો. લા આંઉં૦ ૫

૩૧ કાફી રાગ-ધ્રુજ.

લા તો ધારા દિલકીં ટકે, જેંકે તોની લગાયો નેડો; લા તો ધારા.ટેક.
પલપલ તોકે ઘણું સંભાર્યાં તો ધારા હીં કીં ન ગુજાર્યાં,
જિતે વિતેવી તોકે નાર્યા માન લભાં તોજો સેડો; લા તો ધારા૦ ૧
ઘણું તપાસે ન્યારાં પીંનેમેં છુપ્યો આંઇયેં તું ગુંગટ તનમેં;
બાર મિંજ આઇયેં તું વનમેં જિત જેડો તિત તેડો. લા તો ધારા૦ ૨

અપરમ અપાર સેતુંહીજ આયેં અગમ અગોચર તુંતો ચાઇયેં,
જિકી ઠેરાયાં સે તું નાંઇયેં કીંચવાં કે જેડો. લા તો ધારા૦ ૩
મેહબુબ આઇયેં મિડેથી ન્યારો જિહાન સજેજો સિરજણુ હારો;
કિત ચંદ્ર કિત આઇયેં તારો, તું ધરિયા તું બેડો. લા લો ધારા૦ ૪
દિલબર જાની તું અકથ કહાની, આંઉફનાથી વેંધો ફાની;
સાજન ચએ તું આઈયેં સદાની, તો સે હુવે છાલ મેડો. લા તો ધારા૦૫

૩૨ કાફી રાગ-કાશાઇડો.

મુંકે વલો લગે તો ને, મુંકે સારો લગે તો ને;
[1]નિંદજે નિંગરડેજો[2], મામુંહીંકે વલો લગેનો રે. ટેક૦
એણુ મુંહીંકે ખૂબ ન લગેં, સુમન ન સુવણે;
મોવન મુંકે મોરલી પ્યારાં; મુંજો હેત સામરીયેસેં; નિંદજે૦ ૧
પ્રાણુ મુંહીજો પ્રીતમજીસેં જીવન જાદવ જે;
•તન મન ધન આઉં ઇનિતાં ઘોરીઆં નિત નમાં ઇનકે. નિંદજે૦ ૨
પાતલીયેસેં પ્રીતજ લગી ટારઇ ન ટરે;
લટકારેજા લટકા દિસી મુંજો અંતર તો ઠરે. નિંદજે૦ ૩
આંઉ કમીણી નેહ ન જાણું અવગુણુજો નાંએ છે;
સાજન ચએ મુંતે મેરૂં કરે, મુંકે કાનજી દરશણુ દે. નિંદજે. ૪

૩૩ કાફી રાગ—મારઇજો.

કીંકરિયાંરે બિઇયારી, સરૂપસેં થઈ એક તારી; કીંકરિયાં૦ ટેક૦
મુરષદ કામલ ઇય બતાયો રે આતમ અખંડાકારી,
બાબારે આતમ અખંડાકારી; સ૦ ૧
તત્વવિચાર સે અહોનિશ કરિયાં રે સોઅેં સરૂપ સંભારી;
બાબારે સોઅેં સરૂપ સંભારી; સ૦ ૧
પિંડ બ્રહ્માંડમે નિરખે ન્યારાં રે, ચૈતન સચરાચારી;
બાબારે ચૈતન સચરાચારી: સ૦ ૩

---

૧ નન્દના પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ.

ફેન તરંગને બેઆ પરફોટા રે સેતાં અએજી વારી;
બાબારે સેતાં અએજી વારી. સ૦ ૪
સતચિત આનંદ સરૂપ તુંહીંજો રે નિશ્ચે થેઓ નિરધારી;
બાબારે નિશ્ચે થેઓ નિરધારી.સ૦ ૫
સાજન સર્વત્ર સોઅં પ્રકાશ્યો રે ભાસ્યો બ્રહ્માકારી;
બાબારે ભાસ્યો બ્રહ્મકારી. સ૦ ૬

૩૪ કાફી.

('દાઢા બાજ વિંજેતા કેયડાં' ઇન ખીમદાસજી કાફીજી ચાલ.)

મન મુરખ કીંય ભરમાણે, નિજરૂપ નથો તું જાણે; મન૦ ટેક૦
રિયાલ રૂપીઆ નોટું કરિયેં ગિની ત્રિજોરી તેમેં ભરિયેં;
હિતા હુતાથી તાણે; નિજ૦ ૧
નેકી બધી તું કીં ન નેઆરીંએં, કરે અનરથ પિંઢજા કમ સારેં;
હકકે કીં ન સુંજાણે; નિજ૦ ૨
કુડા કરમ કૈંયેં તો ભારી લગી તોજી દુનિયાંસેં યારી;
ફિરને દેશ ફુરાણે; નિજ૦ ૩
જેંજો પ્યાર રખેં તો દિલમેં સેતાં વિણુસી વેંધા પલમેં;
કર વિચાર કીં હાણે. નિજ૦ ૪
સાજન ચએ સુણ મૂઢ અભાગી ન્યારજ મોહ નિદ્રાથી જાગી;
થીને તડે ઠેકાણે; નિજ૦ ૫

૩૫ કાફી રાગ-ઈજ.

તોજો અસલ ન સમજે ભાઈ, છડ કુડી ગિલા પરાઈ, તોજો. ટેક૦
પાણુ વિસારે બેઠો દિસેંતો, સમજ વોંણેજી ગાલવિસેંતો;
પિંઢજી જીણી દાઈ. છડ૦ ૧
બીજ મિંજાથી જાડ થેઓ, સે બારા કીંનકીં અચી પેઓ;
ગુડ ડાડું સભે મિંજાઈ. છડ૦ ૨

સોન ઘડે જી'ઘાટ કેયો, સે ઘાટ વેવારમેં રચી રેયો;

સોન ઘાટ હિકડાઈ: છડ૦ ૩

ન્યાર વિચારે દિલમેં માલક, ખલક સજીમેં આએ ખાલક;

જુંય અખરે મેં સાઈ. છડ૦ ૪

સાજન ચએ સચ સમજી રોજે, દિલજખાંસે બેયો ન ચોજે;

કીજે દ્દઢ એકતાઈ; છડ૦ ૫

૩૫ કાફી ભેથ રાગ–સસઇજો તથા સમયાનુસાર.

દિસી મેડી માડિયું, તું પઈ મુંજાણે,
આએ અસલ તુંહીંજો, તેંકે કીં નતો જાણે;
હાણે કુડેની વિસાણે, તો પોત વિંજાએ પાણજો: ૧

સચો આએ હિકડો બિયો દિસેં સે કૂડ;
જાણે વિઇરો પાણકે તું કુલાથીએતો ઘૂડ,
હાણે સમજ સિંયાણું મૂઢ તું વાકેફથી વાહેદજો. ૨

જાનભધારા જે દિયું આંઇ કયો કીમ ઉચાર;
રાતો દીં દિલજાનસેં તેં જાનીકે સંભાર:
જુકો આય મિણીજો સાર, સમજ તેંકે સાજન ચએ; ૩

અવલ જે આખર રએ તેં કે જાણજ હેર,
હિય જા ખલકત તું દીસેં સે ઉન સાયરજી લહેર,
હાણ આએ સે બેયો કેર, તું સમજીરે ન સાજન ચએ. ૪

કૂડી દુનીઆં માલ ધન, કૂડા સભે આચાર,
ખ્વાબ જેડો ખ્યાલ હી, ખૂબ તપાસે ન્યાર;
કર વાહેદજો વિચાર, ત મિલણુ થીંધે મહેબુબસેં; ૫

તમા છડ તમામ તું સુમે ન સુખજી સેજ,
પાણ પરૂડે પાણ કે તું ઐન ઈકાયત રેજ;
હાણ બેયો સે કીંમ કરેજ, ત ઠરીથીને ઠારતું, ૬

૩૭ કાફી રાગ–ઈજ.

હી અવસર તું એરે વિંજાયો કીં વિચાર ન આયો; હી અવસર૦ટેક૦
સુતી સભજમારમેં જિંઘ કીં ન જગાયો; હી અવસર૦ ૧
સુરષધ માંધા વિંજી કરે, કંધ કીં ન નમાયો; હીં અવસર૦ ૨
જાનીસેં મું જેદીઉં દિલકીં ન લગાયો; હી અવસર૦ ૩
હાથી મુંજે હાલદાં નેઆરે સઊં સુલાયો; હી અવસર૦ ૪
કુલભાની કિરતારતાં જે સાજનકે સમજાયો; હી અવસર૦ ૫

૩૮ કાફી રાગ–ઈજ.

ચશ્ક લગાએ ગયો મુંજો જાની; મુંકે કરે મસ્તાની; ચશ્ક૦ ટેક૦
ડુંગર આંઊં કી દોરીંઆં કેડી કરિયાં હો કાની; ચશ્ક૦ ૧
જાની જેડી જાતજી, બઈ કાં નાંએ નિસાની, ચશ્ક૦ ૨
મહોબત તોજી મારેઓ, કીં રખાં આંઊં છાની; ચશ્ક૦ ૩
પિરીં પરચેજ પાણુસેં આંઊં થીઆં કુલ ભાની; ચશ્ક૦ ૪
સાજન ચએ શિરતાજકે, મુંતે કયો મહેરબાની, ચશ્ક૦ ૫

૩૯ કાફી.

('માં ઘર સંત અચન; આંઉં કુલભાનવિંજા' ઇન–સેવારામજી કાફીનો રાગ.)

પ્રીતમ પ્રિયતા લાગે અંતર ઘટમેં રેઆ
અંતર ઘટમેં રેઆ આનંદ મંગલ થેઆ, પ્રી૦ ટેક૦
સત ચિત આનંદ સદા, જેંકે ચેંતા વદા;
સે પાણુઇ પાણુમેં ગડયા, સંકલપ સમીને વેઆ; પ્રી૦ ૧
મું પિરી કે દીઠો, મુંજે દિલમે વિઠો;
ઘણું લગે તો મીઠો, સુખ વિંજે ન ચેઆ; પ્રી૦ ૨
પાણુ સુંજાતો જદેં એકતા થઇજ તદેં;
હાણુ દુગે ન કદેં પૂરણુ થઈતાં દયા; પ્રી૦ ૩
ઈંયે મું નિસ્ટે કેઓ દ્વિતીયાભાવ વેઓ,
અસલ હુવો રે રેઓ, સાજન વિસર્યા બેયા. પ્રી૦ ૪

૪૦ કાફી. ઇચજચાલ.

પ્રાતમ સચો સોંએ પિરી, અખંડ આએ દિલજાની
અખંડ આએ દિલજાની, તન મન ધન કુલભાની. પી૦ ટેક
અનાતમ થુલ હી જિકા સેતાં આએ ભેભકા,
રોંધો અસલ બેઓ નકા, થીંધો ફનાએ ફાની. પી૦ ૧
તત્ત્વ સમાસ કરે, મૂંજો દિલ તો ઠરે
ફેર જનમે મરે સતગુરૂ કિઈ એસાની. પ્રી૦ ૨
ઈ મું કેઓ વિચાર દિઈ મૂંજી હરઈ ભ્રાંત બઇ
અંતર એકતા થિઇ પાલો ધરી થ્યો પાની. પ્રી૦ ૩
સાજન સમજ ઉર આણે સોંએ સરૂપ કે જાણે
પરમાનંદ સુખ માણે, આએ તો અકથ ઈ કાની. પ્રી૦ ૪

૪૧ કાફી.

('મું મૂંજે અખીંઅનસેં, આએ સભનિજે વટડે બેલી' ઇનરાગજી ચાલ.)

સમજી તું સુખીઓ ન થીએં કુલા કૂડા કુટિયેં કુટ ડે બેલી;
છડે ખણે કંચ મણી કે કાંન અચિંધે મટ ડે બેલી; સમજી૦ ટેક
પરનિંદામેં પ્રીત રખેં કૂડી સોભત વ્યારીએં વટ ડે બેલી
તાનાં મીણાં દોષ ચડાયેં અકલવોણા જટ ડે બેલી. સમજી૦ ૧
માલ મિલકત ભેરી કૈયેંતો; કૈયેં કૂડ કપટ ડે બેલી;
સેતાં મિડે છડે વેંને ઘરબાર ને હટ ડે બેલી. સમજી૦ ૨
મિથ્યામેં પેઓ મથો હણે, કૈયેં મેડિયું છપર ખટ ડે બેલી.
કાલ જોરાવર દીંધે જપાટો તડેથી વેંને ચટ ડે બેલી. સમજી૦ ૩
મૂરખ મન તું ન્યાર વિચારે અખીંએ કે ઉપટ ડે બેલી,
સાજન ચએ દીસી પગ ભરીજે, સચો સાહેબ રટ ડે બેલી. સ૦ ૪

૪૨ કાફી. રાગ-ઇજ.

મન હઠીલા મંજરે એઓ, સતસંગમેં અચ ડે બેલી;
મુરખે જે મેડાવે વિંજી વૃથા કીંમ પસ ડે બેલી. મન૦ ટેક
સંત બતાઇન સારીયું ગાલિયું કઢી નેઆરીજ ટચ ડે બેલી;
નિરસી સોબત કહેં ન કીજે છડ બઇ લાલચ ડે બેલી. મન૦ ૧
ઘણા મનોરથ તું કૈંયે તો ત્રશના રખેં ગચ ડે બેલી;
અધ ગડી વિઇ શાંત ન થીયેં, બરેં ચિંધાજા મચ ડે બેલી. મન૦ ૨
જીવપણે જનમારો ખોઇએં, અકારણુ મ નચડે બેલી;
સંસાર સુખ સે જાંજવે જેડા તેં મેં કીંન રચ ડે બેલી. મન૦ ૩
જનમ મરણુ જાલ મિંજાથી, કરે પુરૂષારથ ભચ ડે બેલી;
સાજન ચએ સુણુ કન દઇને, સમજી ગિનજ સચ ડે બેલી. મન૦ ૪

૪૩ કાફી રાગ-ઇજ.

સાક્ષીરૂપ તું ન ખોજે, વિઇ વિચાર કિજ ડે બેલી;
ધનદારા પરિવાર પ્રવરતી કૂડી લોક લજ ડે બેલી. સાક્ષીરૂપ૦ ટેક
પંચભૌતિક શુલ શરીર, પ્રગટ રજ વિરજ ડે બેલી;
તેંજો કિંય અભેમાન કૈંયેં તો, ખટવિકારી તજ ડે બેલી, સા૦ ૧
માત પિતા સુત બંધવજાવી દેહ સંબંધી સરવજ ડે બેલી;
અખંડ આતમ સોહં પ્રકાશી અવિનાશી તું અંજ ડે બેલી. સા૦ ૨
માન મોહ અહંકાર તજેને, અહં બ્રહ્મ ચવજે ડે બેલી;
સાજન સમજી શાંતજ થીજે; નામને રૂપ છડજ બેલી. સા૦ ૩

૪૪ કાફી. રાગ-ઇજ.

ચિદાનંદ સ્વરૂપ તું, કુલા ભોગવીયેં તો દુખ ડે બેલી;
ચેત ચતુર કીં જાણુ પાંઇ કે બિન સંતેજી રૂખ ડે બેલી. ચિ૦ ટેક
અખંડ આતમ કે ભૂલી, રજી વલ મરેં તો ભૂખ ડે બેલી;
જાત વરણુ કુલ આએ ન તોજો, હુંઇ મંજે ગેડે નુખ ડે બેલી ચિ૦૧

સુભુ ન હુએ સંજ ન ભાસે, ખરે બિપોરેં લુખડે બેલી;
શ્રુતિ સમૃતિ સંત ચએંતા, આઇએં અધિષ્ઠાન સુખ ડે બેલી. ચિ૦ ૨
કૂડ છડે ને સચ જલીજે તડેંજ થીએ સુખ ડે બેલી,
સાજન ચએ એડી સમજ રખજે, ફિરી ન અચીજે કુખ ડે બેલી.
ચિદાનંદ૦ ૩

૪૫ કાફી.

(રાગ—'અચણુજી તું કાન કરિયે, તિંજણુને જો વિચાર તું' ધન હરદાસજી કાફીજી ચાલ.)

અસલ તોજે કે ન સમજે કેર આઇયેં વિચાર તું અસલ૦
સમજે ધારા સુખ ન થીંધે, ઘણી ખેંને માર તું અસલ૦ ટેક
ખોઇયેં જમારો જટનમેં વિંજી ડા કરિયેં કાર તું
અછી ગંધી કે ધાગ લગાઇયેં થીંએ તો ગેમાર તું. અસલ૦ ૧
પુતર પોત્રા માલ ધન બિઈ જોય મંજીયે ચાર તું;
ઉંચા ઘરસે કમ ન ઇંધે, કો ખણેં તો ભાર તું. અસલ૦ ૨
ભેનર ભાવર મા મંજે બેઓ મંજિયે પરિવાર તું,
તે મિંજાથી કોઇ ન તોજો, પાણુ ઇ પાણુ સંભાર તું. અસલ૦ ૩
રંગ કસુંભે જેડો હીસભ વેંધો ઉબાટી ન્યાર તું,
હક હમેશાં હુંધો કાયમ તેં કે દિલમેં ધાર તું. અસલ૦ ૪
સંત સિયાણું સઉ વલાઇયન, તેંસેં કર કીં પ્યાર તું,
હોશ જો ધિધાર પશને સિંગેથી હુશીઆર તું. અસલ૦ ૫
હાજર આએ સાંઇ તોવટ, કુલા ભટકેં બાર તું,
સાજન ચયે રભ યાદ રખને, તડેં થીને ચાર તું. અસલ૦ ૬

૪૬ કાફી. રાગ–ઈજ.

વારમન કે ટાર અહંપદ સત સમાગમ કર અચી,
મિંણી આજાલેંથી તું છૂટને નેક સોહોબત કર સચી. વાર૦ ટેક

તમાં રખે ધન માલજી અઠપોર તે મેં રએ ધચી;
હક હરામસે કીં ન જાણે જિદાં તિદાં ભરીએ દચી. વાર. ૧
જોય જુરિચત કોએ ન તોજો, તેંસે હેત કરિયેં હિચી;
જાન જોબન મિડે ખોઇયેં રાતો દીંતો મરેં પચી. વાર. ૨
કુડી દુનીઆં કમ ન ઇંધે, રેઓ અઈંયે તેલા નચી
કી ન રોને ફિટી વેંને, મથેની મોત ઇંધે મચી. વાર. ૩
પાણી જો ફુડફોટો જેડો તેડી હી કાયા કચી
તેં જો સે ઇતબાર કેડો ઠરી રોંનેં તું ઠચી. વાર. ૪
જે તું ચાઇયે સુખ પાંઇજો, તો કામ લે સાણુરો રચી;
સાજન ચએ લા શંકથીને, ભે ભલાએંથી ભચી. વાર. ૫

૪૭ કાફી.

(કેંપલ માણુંધિો કાફ્લો વિંજી થ્યો મૂંમલજો મિજમાન)

કો દુખી થીયેં મેંધરા, છદ ડે મુંમલશાંણ પેઆર,
મુંમલશાણુ પેઆર શોઢા કર કીં વિચાર. કો૦ ટેક
બાર ઘણી પુટરી દિસે મિંજતાં ભરીઆ આંઇ વિકાર કો૦ ૧
મુમલતી સારો લગે જદેં સજે સણુગાર. કો૦ ૨
સેજ પલંચ પથરાણીએં યારી ન રખજે યાર. કો૦ ૩
સુખ દિશી તો સનેહકેયેં, પોએ થીને તું ભેજાર. કો૦ ૪
નેડો લગાઇયેં શરીરશેં, રાણા તું મિડને ખોઆર. કો૦ ૫
દીંધે ફલાએ વાટમેં, કેર તુંહી જો આધાર. કો૦ ૬
કૂડી કાયા આએ કચી, સડી બરી થીંધી છાર. કો૦ ૭
યાદ ન કીજે ઇન જાનકે, જાની કે દિલદાર. કો૦ ૮
સાજન ચએ સુખીઓ થીંને પીંડજો પોત સંભાર. કો૦ ૯

૪૮ કાફી. રાગ-ઈજ.

આશકથી આશુક જો તડેં વો મિલધેં મહેબુબજાન;
મિલધે મહેબુબ જાન, કીન થીજે હેવાન. આશકથી૦ ટેક

ઉલુકજીં કો અંધો થીંયે દિશ ઉગો અએ ભાન. આશકથી૦ ૧
હલીની વિંજ હાથીવટે, ગિન મુરષધજી શાન. આશકથી૦ ૨
ચંદ ચકોરજીં નેહ કીજે એઓ કિં ન રખજે ધ્યાન. આશકથી૦ ૩
પૂછી સુણી વાકબ થઈ, કજે વિચાર સુજાન. આશકથી૦ ૪
કીટ ભમર ચિટકો સહે થીએ પાણ સમાન. આશકથી૦ ૫
સાચી સમજતા જેં રખેં સેજ આઇન ઇનસાન. આશકથી૦ ૬
સાજન સમજે અમર કે ઇજ આએ ફિરમાન. આશકથી૦ ૭

૪૯ કાફી. રાગ–ઈજ.

ન્યાર વિચાર પાણકે, છડવો બઈ પરાઈ આસ
બઈ પરાઈ આસ કૂડ મિંજાથી નિરાસ ન્યાર૦ ટેક
રાણા દિસણમેં જે અચેં, સે પણ થીંધા નાસ. ન્યાર૦ ૧
મોલ બગીચા રથ પાલખી, મિથ્યા સ્વર્ગ આવાસ. ન્યાર૦ ૨
ખ્વાબ જેડયું ખુસ્યું સભે, દુનિયાં મૃગજલ ભાસ, ન્યાર૦ ૩
સુખ દુખ ભહેસ્ત દોજકજે મિણીકનાંથી ઉદાસ; ન્યાર૦ ૪
જાત અસલ કઈ મેંધરા, તેં જો તું કરકીં સમાસ. ન્યાર૦ ૫
ખોજે દિસ દિલ જહાનમેં આએ કેંજો પ્રકાશ ન્યાર૦ ૬
સાજન ચએ સમજી કીજે નિજ સ્વરૂપ નિવાસ. ન્યાર૦ ૭

૫૦ કાફી—રાગ ઇજ.

સુખસરૂપજ પાણજો તેમેં વઇ કિજે વિસરામ
વઇકિજે વિસરામ અમરઘર આરામ. સુખ૦ ટેક.
નામરૂપ કલ્પિત શચ, કર વિરત ઉપરામ. સુખ૦ ૧
રાણું મંજે સે ભરમના મૂમલ મિથ્યા ભામ. સુખ૦ ૨
ચિદગગનમેં ગરકથી, અહોનિશ આઠો જામ. સુખ૦ ૩
પરપંચથી ન્યારો ઐચેં સાક્ષીસેં નિજધામ. સુખ૦ ૪
સુરતી સુમરતી ઇંય ચવે તું વ્યાપક સભ ઠામ. સુખ૦ ૫

કોઈ કલપના ન ઘટે એડો સે સ્વેં આરામ. સુખ૦ ૬
સાજન ચએ ઇં સમજી, થીજે પૂરણકામ. સુખ૦ ૭

૫૧ કાફી-રાગ-રાણેજો.

એડી સમજ પૈયસ વો રાણું મુંજો સેજ સમાણું; અલા એડી૦ ટેક.
કામ લેજી સોબતમેં, મ્યાંઅલા મિડે વેમ વેયસ. વો રાણું૦ ૧
રાણું સોઢો આંઉં ન હુંવાં, મ્યાંઅલા, ખોજે ખબર થૈવસ. વો રાણું૦ ૨
જાત અસલજી સેજ સચી, મ્યાંઅલા, સુર્ષદ સેન કૈયસ. વો રાણું૦ ૩
ચિત ચૈતનમેં ગરકથેયો, મ્યાંલા, કીંન જુધાઈ રૈયસ. વો રાણું૦ ૪
સાજન ચએ વાસલ હક થ્યો, મ્યાંલા, વદો ભાગ ભુર્યસ. વો રાણું૦ ૫

૫૨ કાફી રાગ-ઈજ.

મિથ્યા હી તન ધન વો સરત્યું, પિડ જો પાણુ સુજાણો. અલા
મિથ્યા૦ ટેક.
બાલાપણુ વ્યો ખેલમેં, મ્યાંઅલા, વિષયે વિંજાયોં જોબન. વો સરત્યું૦૧
વૃદ્ધપણેં મેં દુખઘણાં, મ્યાંઅલા, દોએ ઇન્દ્રિયું થકન વો સરત્યું૦૨
ઠાઠ બન્યો હી ન રેંધો, મ્યાંઅલા, જીં પિપરજી પન વો સરત્યું૦૩
કૂડ મિંજાથી દૂર થિઇ, મ્યાંઅલા, વેઇ વિચાર્યો વતન, વો સરત્યું૦૪
જાની આએ જાનમેં; મ્યાંઅલા, જોડી જે તેંમેં મન, વો સરત્યું૦૫
હાજર આએ મિણી વટે, મ્યાંઅલા, સેજ ચએતો સાજન, વો સરત્યું૦૬

૫૩ કાફી રાગ-ઈજ.

પિંડ જે સરૂપજો સુખવો જેડયું વારંવાર વિચાયો અલા, પિંડજે ટેક.
મે.જમજા હી જે દીશો. મ્યાંઅલા સેતાં મૃગજલ સુખ, વો જેડયું૦૧
દેહ મૂમલસે આંઇ ન હુવો, મ્યાંઅલા, ઇઅસત જડ દુખ; વો જેડયું૦૨
સુર્ષદ કામલકે પુછી, મ્યાંઅલા, સમજી ગિનજે રૂખ, વો જેડયું૦૩
દ્વત ઉપાધિકે છડે, મ્યાંઅલા, કજે જ્ઞાનકે સુખ. વો જેડયું૦૪
સાજનચે સમજી સ્વેં થિયો, મ્યાંઅલા, વરી ન અચજે દુખ. વો જેડયું૦

૫૪ કાફી રાગ-હુજ.

ચિદ ગગનમેં ગરક પો જેડયું પિંડ જે સ્વરૂપ સમાણ્યું અલા.
ચિદ ગગનમેં૦ ટેક૦
તમ અજ્ઞાન સે મિડે ળ્યો, મ્યાંઅલા, ઉગ્યો જ્ઞાન અરક, વો જે૦૧
અસલ હુઓ જે સેજ રેઓ, મ્યાંઅલા, મિટેઆ બેઆ તરક, વો જે૦૨
થઇ હિકડાઈ હકસેં, મ્યાંઅલા, રેઓ કીં ન ફરક, વો જે૦૩
અખેરસ આનંદ ઘાગું. મ્યાંઅલા, થયું તેં મેં લરક, વો જે૦૪
સાજન ચએ સુખ ચૈ ન સગાં, મ્યાંઅલા, એડો આએ ધરક, વો જે૦૫

૫૫ કાફી.

(પદ રાગ, 'નિરંજન નામ નિરાકારરે જપે મેં ન અચે' હુન ભીમસીજે પદ જો રાગ)

અહો નિશ જ્ઞાન વિચારરે સિયાણા કીજે; ટેક૦
કાલ જો કોરીઓ જાણુ કાયાકે વલા, ભૂત ભૌતિક અસારરે,
સિયાણા૦ ૧
સંતેંજે સંગમેં નિત નિત વેજે વલા; ળ્યો છડે આરપંપારરે,
સિયાણા૦ ૨
અમૃતરૂપી વચન સાધેંજા વલા, સમજી ગિનજે તેંજો સારરે,
સિયાણા૦ ૩
જન્મ મરણુ જા સંકટ વેંધે વલા, મહા સુખ થીંધે અપારરે.સિયાણા૦ ૪
દ્વૈત દૃષ્ટિ કે દૂર કરે ને વલા, શુદ્ધ દૃષ્ટિસેં ન્યારરે. સિયાણા૦ ૫
સાજન ચએ દેહભાવ છડે ને વલા, કર વૃત્તિ બ્રહ્માકારરે. સિયાણા૦ ૬

૫૬ કાફી.

('પલિયાં પલ ન રોંધી પ્યારા. દિલડી તો ધારા' હુન ભિલંધજી કાફી જો રાગ.)

ગુરૂચરણુ સુખકરણુ તેંજો સરણુ ગિમન યાર તું ગુરૂ૦ ટેક.

હી ત્રિલોક તેમેં થોક ઈશય ફોક કો ખોચે
સુરતરૂ છદે બાવર થદે ઇતઘર અદે તો મોચેં;
પિંડ કે મંજે ને હુશિયાર તૂં. ગુરૂ૦ ૧

જગજા કાર સબહી અસાર હી ઘરબાર સે કૂડા
મનજા મૂઢ વનજા ભૂંઢ સે ઇન કીચમે મૂડા;
તેમેં કો થીયેં તૈયાર તૂં. ગુરૂ૦ ૨

પિંડ કે લખે ચિદરસચખે તનતે મખે ને રોજે
નિત સતસંગ સહિત ઉમંગ ઇન જલ ગંગમેં પોજે;
ગુરૂ ઉપદેશ તેં કર પ્યાર તૂં. ગુરૂ૦ ૩

પાણુ સુજાણુ છડ બઈ તાણુ, ઘર ગુરૂ વાણુ, હાણુ હિયે,
ભવભય મિટે પીડા ફિટે, ઓસડ ઘટે ઇ જપીએ
અખીંયેં કે ઉઘાડે ન્યાર તૂ. ગુરૂ૦ ૪

સાજન સમજ પેરેં નમજ દુખડા ખમજ જે ઇનમેં
આનંદરૂપ તુંજ અનૂપ થીને ભૂપ તનહિનમે.
મૃગપતિ મંજ અયેં ન સિયાર તૂં. ગુરૂ૦

૨ ગુજરાતિ કાવ્યો.

૧ પદ—રાગ-સમયાનુસાર.

('અનુભવી આનંદમાં બ્રહ્મરસના ભોગીરે;' એ મુકુંદદાસનાં પદનો ઢાળ.)

જીવન તારૂં જૂઠ છે; દેહ નાશ થાશેરે
પાણી પૂર જેમ વહી જાએ, એમ અવસર જાશેરે જીવન૦ ટેક
ભજનને ભૂલી કરી, તનમાં ફુલાયોરે
પ્રપંચમાં પચી કરી, માનખો ગમાયોરે. જીવન૦ ૧
વિવેક તો ઉપજ્યો નહિ, વૈરાગ્ય ન જાણ્યુંરે,
સાધુસંગે બેસે નહિ, વિષય સુખ માણ્યુંરે. જીવન૦ ૨
તારૂં મારૂં કરતો ફિરે, તુંને શાન્તિ ન આવેરે;
સતગુરૂનાં ચરણે આવી, શીશ નમાવેરે. જીવન૦ ૩
દારા સુત પરિવારમાં, લોભે લોભાણુંરે.
કહે સાજન તું સમજ્યો નહિ, મુરખા બંધાણુંરે. જીવન૦ ૪

૨ પદ રાગ-એજ.

વારેવારે તને શું કહું, તું સમજ સાનેરે,
સતગુરૂ સમજાવી કહેતે, સાંભળ કાનેરે. વારે૦ ટેક.
દાસપણું ને દીનતા, તને ધીરજ ન આવેરે,
આઠ પહોર વિક્ષેપ કરે, રયો ધનને ધ્યાવેરે. વારે૦ ૧
હર્ષ શોક લાભ હાણિમાં, તેં ચિત્તડો પ્રોયોરે
કાચમણિને કારણે મુરખ, હીરો ખોયોરે, વારે૦ ૨
તારો સરૂપ તું જોઈ લે, તું ક્યાંથી આંવ્યોરે
હું મારૂં માની લીધું, તારે જીવ કહાવ્યોરે. વારે૦ ૩
આદિ અંત મધ્ય એક છે, એવું સમજી રહીએરે,
કહે સાજન હુંપદ મૂકી કરી, મહાસુખ તો લહીએરે. વારે૦ ૪

૩ પદ.

('રાગ—હરિભજનવિના દુઃખદરિયા સંસારનો પાર ન આવે.')

હાંરે હરિ ભજતો નથી, સુંદર દેહ પામ્યો તે અકારથ જાય છે;
મિથ્યા પરપંચ, સુપનાવત સંસારમાં શું ભરમાય છે? ટેક૦
સંત હેત કરી સમજાવી કહે, તું મુરખ શાને ભાર વહે?
ભવમાં ભટકે બહુ કષ્ટ સહે, હરિ૦—૧
એવો માનખો જન્મ પામ્યો પ્રાણી, તેં હરિભગતિ કાંઈ નવ જાણી
સંત સેવ્યા નહિ આનંદ આણી. હરિ૦—૨
સતસંગતમાં નિત નિત જોઈએ, ત્યાં જ્ઞાનસ્વરૂપી ગંગ નાઈએ;
એમાં નહાતાં પાવન થાઈએ. હરિ૦—૩
સંત વચન કહે તે ઉરમાં ધરિએ, બીજી વિષયવાસના પરહરિએ;
એક આતમપદ નિશ્ચય કરીએ, હરિ૦—૪
એવું સમજે તારે સુખ થાશે, તારાં જનમ મરણનાં દુખ જાશે;
સાજન સઉમાં સરખું ભાસે. હરિ૦—૫

૪ પદ રાગ—એજ.

એવું સમજી લે, શુદ્ધ વિચારે જોને, સગલે શ્રીહરિ;
બીજો નથીરે કોય, કેવલ બ્રહ્મ રહ્યો છે પૂર્ણ સભરા ભરી. ટેક.
હરિ ત્રિગુણ થકી વિસ્તાર કર્યો, કરી નવ પંદર પોતે પ્રસર્યો;
એણે અનેક પ્રકારે રૂપ ધર્યો. એવું૦—૧
એતો ઘટઘટ રાસ રમેવાલો, અણુ ઠામ નહિ એ વિણુ ઠાલો;
વૃદ્ધ યૌવન કયાં દીશે બાલો. એવું૦—૨
જ્યાં જેવો ત્યાં તેવો દીશે, હય ગજ નરસિંહ કીહાં કીશે;
એવું નિશ્ચે કર વિશવા વિશે. એવું૦—૩
જેમ કંચનથી બહુ ઘાટ થયા, કંચનથી ભિન્ન ન જાય કયા;
ઘાટ છતે પણ કંચનમાં રયા. એવું૦—૪
જેમ લહર સમુદ્ર તે ભિન્ન નાંહી, તેમ ભાંડ અનેક તે મૃતિકાહી;
સાજન સહુ વરતે બ્રહ્મમાંહીં. એવું૦—૫

૫ પદ રાગ—મલાર.

ભાઈરે, નિજ સ્વરૂપ ભૂલી કરી, શાને રચો અથડાયે;
વાક્ય જાલના શબ્દમાં, મૂરખ રચો ભરમાએ. નિજ૦ ટેક.

ભાઈરે સ્વર્ગાદિક સુખ જાણીયે, જેવું જાંજવાં પાણી
તે સુખ શ્રવણે સુણી કરી, કર્મ કરે હેત આણી. નિજ૦ ૧

ભાઈરે, કાશી કેદાર દ્વારામતિ, યમુનાતટ જાએ
અંતરતાપ ટલે નહિ, જો તીરથમાં નાએ. નિજ૦ ૨

ભાઈરે, જપ તપ વ્રત બહુધા કરે, કષ્ટ સહે અતિભારી;
તોએ શાન્તિ ન ઉપજે, જો હોય દેહ અહંકારી. નિજ૦ ૩

ભાઈરે સંત સમાગમે સુખ બહુ, હ્રદે શાંતજ થાએ
જ્ઞાન યથારથ ઉપજે, આનંદ ઉર ન સમાએ. નિજ૦ ૪

ભાઈરે, ઉલટ ફિરીજોને આપને, મૂલ જીવન તારૂં,
સાજન સ્વરૂપ વિચારતાં, નથી હું ને મારૂં. નિજ૦ ૫

૬ પદ રાગ—એજ.

ભાઈરે, સર્વે વિલસી રચો આતમા, જો આપોપું ખોઈ
ચૌદ લોક વૈકુંઠ લગે, બીજો દીશે ન કોઈ. સર્વે૦ ટેક.

ભાઈરે, અનંત પ્રકારે પરવર્યો, જેમ કંચનનારે ઘાટ;
તંતુથી પટ નીપજે, એમ રચ્યો વિરાટ. સર્વે૦ ૧

ભાઈરે, એક માટીનારે જાણીએ જેમ ભાંઢ અનેક
વસ્તુવિનારે વિશ્વ નહિ, સમજી લેને વિવેક. સર્વે૦ ૨

ભાઈરે, સમ્યક દૃષ્ટિ કરી જોઇ લે, નથી વાલાને વેરી,
રૂપ સર્વ છે રામનાં, જેમ સમુદ્રે લહેરી. સર્વે૦ ૩

ભાઈરે, નિર્ગુણ બ્રહ્મ સગુણરૂપે, દીસે જાતિને વર્ણ
સાજન સમુજે સંશયટળે મટી જાય સંસર્ણ. સર્વે૦ ૪

૭ પદ રાગ—ધનાશ્રી.

(આજની ઘડીરે ધન આજની ઘડી—એ ઢાળ.)

આનંદ થયોરે મારે આનંદ થયો, પરમાનંદ ભયો;
હવે અખંડ ઓળખ્યો આપ, મારે આનંદ થયો. ટેક૦

જનમ મરણુ જાળમાં હું દુઃખ ઘણું સહ્યો
સતગુરૂ કૃપા કરી ત્યારે, લક્ષ એ લહ્યો— હવે૦ ૧

ચરાચર હરિ વ્યાપક એક, સમજાવી કહ્યો
જ્ઞાનઅર્ક ઉદય થયો ત્યારે તિમિર ટળી ગયો— હવે૦ ૨

પરિબ્રહ્મ પરમાતમા તે, પોતે પ્રગટ્યો,
જીવ શિવ વિચારતાં, એક કેવળ રહ્યો— હવે૦ ૩

આદિ અંત મધ્ય ચિદાનંદ રૂપ, દ્વૈતપણું વયો,
સાજન સર્વે સ્વરૂપ આપ, જુદું નહિ નયો— હવે૦ ૪

૮ પદ રાગ—એજ.

સમજ પડીરે એવી સમજ પડી;
એક સ્વયં બ્રહ્મસાક્ષાત એવી સમજ પડી— ટેક૦

થાવર જંગમ જુજુઆ, એવી નાખી છે અડી
વસ્તુગતે પરમાતમા તે કોઈક શકે કળી— એક૦ ૧

જીવપણું અનાતમ દેહ વાસના ગળી
બ્રહ્મઅગ્નિમાં કર્મ કાષ્ટ ગીયાં છે બળી. એક૦ ૨

સર્પતણો ભાવ ગળ્યો, જાણી જેવરી
ત્વંતતનો લક્ષરૂપ, વસ્તુ તે મળી— એક૦ ૩

અનંતરૂપે આપ ભાસ્યો, ભિન્નતા ટળી;
સાજન સમ્યો સ્વસ્વરૂપ, જાણ્યો તે ઘડી. એક૦ ૪

૯ પદ.

('જન કોઈ જોઇને કરરે સમાગમ સંતનો' એ વેરાગીના પદનો ઢાળ.)

જનશાને લે શિરભાર, કોએ નહિ તારૂંરે
તારૂં મૂલસ્વરૂપ વિચાર મૂકી દે હું મારૂંરે—ટેક.
પંચભૂત નહિ તું પ્રાણ તું ન હોએરે
નહિ મન બુદ્ધિ ચિત અહંકાર ઉપાધિ ન કોએરે—જન૦ ૧
ઇન્દ્રિય મનાદિ કરે વ્યાપાર સત્તા તારી એનેરે
તું ચેતન સાક્ષી સ્વરૂપ, માની લીધું દેહનેરે—જન૦ ૨
જાગ્રત સ્વપ્ન સુસુપતિમાંએ અનુસ્યુત પોતેરે
એવો જ્ઞાન સ્વરૂપ તું આપ, બીજો શું ગોતેરે—જન૦ ૩
શુલ સૂક્ષમ કારણ દેહ, તે નહિ તારેરે,
નહિ સાજન એક અદ્વૈત ચિદાનંદ સારેરે.—જન૦ ૪

૧૦ પદ રાગ–એજ.

ગુરૂ પદ રજનો મહિમાએ શું કહું વિસ્તારીરે
ગુણાતીત ગોવિંદ સ્વરૂપ, સદા સુખકારીરે. ટેક૦
શું વાણીએ કરીએ ઉચ્ચાર, કહ્યામાં ન આવેરે,
સતગુરૂ પરમારથ રૂપ શ્રુતિસંગ ગાવેરે— ગુરૂ૦ ૧
દીધો જ્ઞાનતણો ઉપદેશ અજ્ઞાન મટાડ્યોરે
નિજ આતમ બ્રહ્મસ્વરૂપ, એવો સમજાવ્યોરે— ગુરૂ૦ ૨
નામરૂપ પદારથ જેહ, તે સર્વ વિનાશીરે
તું ચેતન ચિદઆનંદ સ્વયં પરકાશીરે, ગુરૂ૦ ૩
હવે પૂર્ણાનંદ સ્વરૂપ' યથારથ જાણ્યોરે
નહિ સાજન જેમનું તેમ, અનુભવ આણ્યોરે— ગુરૂ૦ ૪

૧૧ પદ રાગ–એજ.

જન સમજી લેને સિદ્ધાંત; વૃથા શું ભટકેરે
ચેતી લેને ચતુર સુજાણ, મિથ્યામાં શું અટકેરે; જન૦ ટેક.

નથી ઉપનો પદારથ કોઈ ભરમે આ ભાસ્યું રે,
તેમાં મોહી રહ્યોરે અજાણ મોહસર્પે ગ્રાસ્યું રે. જન૦ ૧

નિજ છાયામાં કલ્પી વેતાલ, જેમ બાલ ડરે છેરે,
આ મૃગજલ જેવો સંસાર, શું ભરમી મરે છેરે. જન૦ ૨

પ્રત્યક ચૈતન બ્રહ્મ સ્વરૂપ, તે દીધું વિસારીરે,
અસ્થિ માંસ મજ્જાને રૂધીર, અહં માન્યો વિકારીરે, જન૦ ૩

મૂકી દે અનાતમ ભાવ, પરિબ્રહ્મ પોતેરે
થાશે દ્વૈતવૃત્તિનું નાશ, યથારથ જોતેરે. જન૦ ૪

ખપુષ્પ તે કહેવા માત્ર નથી તે મનમાંરે,
તેમ સાજન નામને રૂપ નહિ આતમમાંરે. જન૦ ૫

૧૨ પદ કાફી.

અહંબ્રહ્મ કેનેરે, મૂરખ માન કહ્યો
ધ્યેયનથી બીજોરે, ધ્યાતા શું માની રહ્યો.— અહં૦ ટેક.

કોટિજનમ દેહભાવ ધરીનેરે ભરમે ભટકયો ભૂર;
શુદ્ધ વિચારે જોને તપાસીરે, આતમનેરે ન દૂર.
બાહિર દ્દષ્ટેરે શું અધ અંધ થયો. અહં૦ ૧

અસ્તિ ભાતિ પ્રિય અખંડ પોતેરે, નામરૂપ કલ્પિત
અક્ષરાતીત અચલ અવિનાશીરે, અનુભવરૂપ અદ્વૈત.
શ્રુતિ એમ કહે છેરે, વ્યાપક એક છયો. અહં૦ ૨

ભેદ ભર્મના દૂર કરીને, બ્રહ્મઆતમ એક જોય,
નેતિ નેતિ એમ વેદ કહે છે, શેષ બીજો નહિ કોય
સમજી રૈનેરે છો જુતું ન નયો.— અહં૦ ૩

કારણ કારજ દ્વૈત કલપના, મિથ્યા માયા ભાસ,
સાજન લક્ષ વિચારી જોતાં, નહિ સ્વામી નહિ દાસ;
જ્ઞાન રવિ પ્રગટયોરે તમ અજ્ઞાન વયો.—અહં૦ ૪

૧૩ પદ રાગ-માલકંશનીછાયા.

(લાલન આંજે લાડકો, એ ઢાળ.)

શ્યાણા ચેતી લે મન માનવી, તને વેદવાણી એમ કહે,
તને વેદવાણી એમ કહે—શ્યાણા૦ ટેક.
વિષય વિકારમેં શુંરે લોભાણો, છિન ઘટિકા છે;
વાદળ છાયા થઈને જાશે, મિથ્યા મૂકી દે—શ્યાણા૦ ૧
સંકલ્પજ તારા નષ્ટજ થાશે, સંતસમાગમેરે
શ્રોત્રી નિષ્ઠી ગુરૂને શરણે જાતાં દ્વૈતનો થાશે ક્ષે—શ્યાણા૦ ૨
સત મિથ્યાનું કરી વિવેચન, લક્ષ ગ્રહીને લે;
મૂક મનોરથ બ્રહ્મ છો પોતે, એમાં નથી સંદે—શ્યાણા૦ ૩
ઉપનિષદનાં વચન :સાચાં, અંતર ધારિયે તે;
ચિદાનંદ રૂપ છે તારૂં, સમજતાં તનમેં—શ્યાણા૦ ૪
બંધને મોક્ષ નહિ કાંઇ તારે, શાને રાખે ભે,
સાજન શુદ્ધ સ્વરૂપ વિચારતાં આનંદ થાય અક્ષે—શ્યાણા૦ ૫

૧૪ પદ રાગ-એજ.

ઘેલા અંતે તારો કોણ છે, કરી લેને વિચાર;
કરી જોને વિચાર—ઘેલા૦ ટેક૦
ધંધો કરતાં કૈંયે ન થાકો, માથે ઉપાડી ભાર;
ખોટા ખેલમાં માનખો ખોયો, પછે ખાશો પેજાર,—ઘેલા૦ ૧
મારૂં મારૂં કરી તું મુંજાણો, મુકે દે અહંકાર;
ધનદારા સુત ધામ ન તારૂં, મિથ્યા છે સંસાર.—ઘેલા૦ ૨
પરાક્રમ પાપ કરી ધન કીધું, ભરી મેલ્યા ભંડાર
તે સરવેને મૂકી જાશો, ઘણા લેશો અવતાર.—ઘેલા ૩
તારૂં કર્યું તુંજ ભોગવશે, લક્ષ ચોરાશીવાર,
તે માટે તું માનને મૂરખ, લક્ષ સ્વરૂપ સંભાર—ઘેલા૦ ૪
દેહ અનાતમભાવ તજીને, અયં આતમાધાર
સાજન કહે શું ભૂલી ગયો છે ઉલુક! આંખ ઉઘાડ.—ઘેલા૦ ૫

૧૫ પદ.

'હરિએ મારે શું લખ્યું છેરે'—એ ઢાળ.

અભાગી નર કાં થયો વ્યભિચારીરે, સ્વરૂપ વિસારી દીધુંરે—અભાગી૦
જ્ઞાન સુધારસ મૂકી કરીને, વિષય વિષ લઈ પીધુંરે—અભાગી૦ ૧
પતિવ્રતા ધરનાર તજીને, ગણિકાશું મન રીધુંરે—અભાગી૦ ૨
મઇ મૂકીને નીર વલોવ્યું, એ શું અવડું કીધુંરે—અભાગી૦ ૩
બ્રહ્મ વિત ગુરૂનું શરણું ગ્રહીનેરે, તત્વ ન સમજી લીધુંરે—અભાગ૦ ૪
સાજન કહે દેહ આતમ માન્યોરે, તેણે ન કારજ સીધુંરે—અ૦ ૫

૧૬ પદ રાગ—એજ.

વિચારી જોને કોણ સ્વરૂપ છે તારૂં, મૂરખ મન શું ભરમાણુંરે.
વિચારી. ટેક૦
દેહ અધ્યાસે ભૂલો પડીનેરે, જન્મો જન્મ ભટકાણુંરે. વિચારી૦ ૧
તન ધનદારા સુત ધામ ન તારૂંરે, લોભે શું લલચાણુંરે વિચારી૦ ૨
નિશ્ચલ ચિત્ત કરી કૈયેં ન બેઠોરે, તૃષ્ણા માંહે તણાણુંરે—વિચારી૦ ૩
સંતસમાગમ મૂકી કરીનેરે, મિથ્યામાંય મુંજાણુંરે—વિચારી૦ ૪
શ્રુતિ સ્મૃતિ સંત કહે છેરે, સમજેઆનું આ ટાણુંરે—વિચારી૦ ૫
સાજન કહે જો નિજરૂપ ન જાણ્યુંરે, તો પછે થાઇશ પાણુંરે.—વિચારી. ૬

૧૭ પદ રાગ—એજ.

ચિદાનંદ એક અદ્વૈત તું આપે, ભરમણા મુકી દેનેરે—ચિદાનંદ૦ ટેક૦
અંતર આતમ સ્વયં પ્રકાશીરે, બીજો ધ્યાવે શેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૧
ઉત્પત્તિ નાશ કલ્પના કેવીરે, નભવત વ્યાપક તેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૨
જીવ ઇશ બે માયા કરોતિરે, સાર સમજી રહેનેરે—ચિદાનંદ૦ ૩
ભાગ ત્યાગ લક્ષણા એ કરીનેરે, લક્ષ ગ્રહીને તું લેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૪
મનવાણી જ્યાં કોએ ન પોચેરે, કાયકલેશ ન જેનેરે.—ચિદાનંદ૦ ૫
સાજન કહે નિજરૂપ જાણીનેરે, નિઃશંક અહં બ્રહ્મ કહેનેરે—ચિદાનંદ૦ ૬

૧૮ પદ રાગ—પીલુનીછાયા.

' રંગીલી રાધે હરિ સાથે કહેવો અભિમાન '—એ ઢાળ.

મિથ્યાનો કેહવો અભિમાન, ટળીને જાશેહાંરે,—
કાલે ક્ષય થાશે—મિથ્યા૦ ટેક.
રજ વીરજનું શરીર બંધાણું દીસે છે પ્રગટ પરમાન.—મિથ્યા૦ ૧
ખટ વિકારી અત્યંત મલિન છે, તેનું શું કરીએ ગુમાન.—મિથ્યા૦ ૨
તન ધન યૌવન ઉડી જવાનાં, શુંરે થયો ગુલતાન—મિથ્યા૦ ૩
નામરૂપ તે કલ્પિત કહીએ, ભરમે થયો છે ભાન—મિથ્યા૦ ૪
તું નહિ કોનો કોઇ નહિ તારૂં, સમજી લેને એવા શાન.—મિથ્યા૦ ૫
સાજન કહે આતમ ભજી લે, ચેતી લેને સુજાન—મિથ્યા૦ ૬

૧૯ પદ રાગ—એજ.

કરવો એવો નિરધાર, પરિબ્રહ્મ પોતે હાંરે, વિચારી જોને કરવો. ટેક.
સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહથી, ન્યારો બોલણહાર—કરવો૦ ૧
દેહ ઇંદ્રિય પ્રાણ, અંતઃકરણનો સાક્ષી સર્વ પ્રકાર.—કરવો૦ ૨
સર્વાતીત સર્વમાં વ્યાપકરે, એક અદ્વૈત અપાર—કરવો૦ ૩
શુદ્ધ નિત્ય મુક્ત અસંગ અનાદિ, અધિષ્ઠાન આધાર—કરવો૦ ૪
સત ચિત આનંદ અજઅવિનાશી, રહિત અવસ્થા ચાર[1]—કરવો૦ ૫
સાજન કહે નિજરૂપ સનાતન, બીજો સર્વ અસાર—કરવો૦ ૬

૨૦ પદ.

' અગમભેદ અનલનો મારગ ' એ અખાનાં પદનો ઢાળ.

પ્રત્યક ચેતન લક્ષને ભૂલી, માની લીધુંરે સંસારી,
કર્તા ભોક્તા આપ થઇને, આતમ દીધું વિસારી.—પ્રત્યક૦ ટેક.
દેહ અનાતમ ભાવ કરીને અંધ થયોરે અભાગી,
અવિદ્યાએ આવરાણો ત્યારે, વિષયવાસના જાગી—પ્રત્યક૦ ૧

---

૧ જાગૃત, સ્વપ્ન, સુષુપ્તિ, તુર્યા એ ચાર અવસ્થાથી પર છે આત્મા.

હું કારો હું ગોરો બાળક, હું યૌવન મદમાતો,
શક્તિહીન વૃદ્ધ હું દુર્બલ, કૃશ થયો કુમલાતો.—પ્રત્યક૦ ૨
મરણહાર હવે હું મરી જાઇશ, શી ગતિ મારી થાશે,
ધર્મરાય મારાં લેખાં લેશે, કેમ જવાબે અપાશે.—પ્રત્યક૦ ૩
હું અપરાધીને કોણ મુકાવે, અનર્થનો છેહ ન આવે,
જીવ થઈ જંજાલે પડીઓ, જન્મ મરણ દુઃખ પાવે—પ્રત્યક૦ ૪
એમ અજ્ઞાન અંધારે ભટકે, જેવો અંતર આશે,
સાજન કહે ત્યારે શાન્તિ થાશે, જ્ઞાન રવિ પરકાશે.—પ્રત્યક૦ ૫

૨૧ કાફી.

'સેર આંકે સારીઆં સજડો દી' એ ગોસ્ત મહમદની કાફીનો ઢાલ.

કરવું અખંડ સતસંગ, સમજ મન કરવું અખંડ સતસંગ;
સરવે સંશેનો થાશે ભંગ—સમજ૦ ટેક.
શ્રોત્રી નિષ્ઠી ગુરૂને શરણે જાતાં આનંદ ઉપજે અંગ—સમજ૦ ૧
સંત સમાગમે નિત નિત જાઇએ, નાઇએ જ્ઞાન સ્વરૂપી ગંગ.
સમજ૦ ૨
સંત વચન જ્ઞાનામૃત ભાખે, અદ્વૈત ચાલે પ્રસંગ—સમજ ૩
આતમ અનુભવ નિશ્ચય થાશે, નિજ આનંદ ઉમંગ—સમજ ૪
રૂપ અરૂપી આપહી ભાસે, ભૂમારૂપ સલંગ,—સમજ૦ ૫
હરિ ગુરૂ સંત પ્રતાપે સાજન કહે, સ્વયં અવિનાશી અભંગ-સમજ૦ ૬

૨૨ કાફી. રાગ—એજ.

કોઇ શું ન કરીએ પ્રીત, વેલીરે બેની, કોઇશું ન કરીએ પ્રીત,
તારો સ્વરૂપ છે સર્વાતીત—વેલીરે બેની. ટેક.
સ્થાવર જંગમ દૃશ્યહારથ, નામરૂપ કલ્પિત—વેલી૦ ૧
મન ચિતારે ચિત્રજ કાઢયાં, નાનારૂપ રંગિત—વેલી૦ ૨
સ્વપ્ન સરીખો સંસાર છે જુઠો, દીપશીખાની રીત—વેલી૦ ૩

નભનીલતા શીપમાંહે રૂપો, જેમ ભરમે થાય પરતીત—ઘેલી૦ ૪
સ્વર્ગાદિક સુખ ઝાંઝવાં પાણી, મિથ્યા છેરે અતીત—ઘેલી૦ ૫
સાજન સર્વે અવિનાશી આતમ, સમજી રહેને અદ્વીત—ઘેલી૦ ૬

૨૩ કાફી.

'તેણુલે મારી છું.' એ ગોસ્ત મહમદની કાફીનો ઢાળ.

સંતે સાન કહીરે બેનો બીજો કોઇ નહિ.—ટેક.
જલથલમાં વ્યાપી રહ્યો, સર્વે સૃષ્ટિ મઇ, રે બેનો૦—૧
સચરાચર વિલસી રહ્યો, સાણુ કોણુક લઇ, રે બેનો૦—૨
પાર એનો કોઈ નવ લહે, ગોતી થાકા કહિ રે બેનો૦—૩
ગુરૂ કૃપા થકી જાણીએ, લક્ષ આપે સહી રે બેનો૦—૪
હરિ ગુરૂસંત કૃપા કરી, સાજન નિશ્ચેરે ગ્રહી રે બેનો૦—૫

૨૪ કાફી. રાગ-ઇજ.

પરમાનન્દ ભયો, રે બેનો, સોઅેં પદ નિશ્ચે થયો.—ટેક.
હું બલેહારી ગુરૂદેવની, સમજાવીને કયો રે બેનો૦—૧
શું કહીએ કહેવાય નહિ, લક્ષ એવો લયો રે બેનો૦—૨
હું નહિ, તું નહિ, તે નહિ, બાકી છે તે રયો રે બેનો૦—૩
સાજન સ્વરૂપ વિચારતાં સંશય સર્વે ગયો રે બેનો૦—૪

૨૫ પદ. રાગ—સોરઠ સામેરી.

જોને વિચારી તું કયાં થકી આવે ઓ, જાતે સમાઇશ શેમાંરે,
મૂલ સ્વરૂપ વિસારી કરીને, વળગી રયો છો વિષેમાંરે. જોને૦ ટેક,
આઠ પહોરમાં વિષય સુખનો, ચિંતવન કરતે ન ચુકયોરે;
સંતસમાગમ કડવું લાગે, ભૂર થઇને ભૂંકયોરે.—જોને૦ ૧

દેહ અહંકારી થઇને મૂરખ, સુત વિતદારાયે મોહ્યોરે,
બાલ યૌવન વૃદ્ધ માની પોતાને, તત્ત્વ તપાશી ન જોયો રે જોને૦ ૨

સરવર કાંઠે ઉભો રઈ, કોઇ પુરૂષે જલમાં જોયુંરે,
અવલું પોતાને નિશ્ચે કરીને, શીશ કુટી કુટી રોયુંરે જોને૦ ૩

ક્ષુધા પિપાસા ધર્મ પ્રાણના, હર્ષ શોક તે મનનારે
ભારવાઇ શું ભાર વહે છે, જરા મૃત્યુ તે તનનારે. જોને૦ ૪

ભ્રાન્તિ ભરમના મૂકી કરીને, અહં આત્મ દ્દઢ કીજે રે,
સામાજન કહે સતગુરૂ પરતાપે, પરમ સુધારસ પીજેરે જોને૦ ૫

૩ હિંદી કાવ્યો.

દોહા.

હમરી સબ સજ્જનનિકું, વિજ્ઞાપન હે એહ
કુપિત નહોવહુ દોષ લખિ, કરી સુતપિતુવત નેહ—૧
સજ્જનકી યહ રીતિ હૈ ગુનહી ગ્રહન કરિ લેત
જ્યું મરાળ તજી નીરકું ક્ષીર નિકાસત શ્વેત.—૨
કનકોપલકું શોધી કે, ભિન્ન કરત સોનાર
ત્યું સબ દોષ નિકાશી કે, સજ્જન લેહુ સુધાર.—૩
ચઢન મેરૂ ગિરિશિખરપર, વ્યર્થ ચીટિકી ચાહ
ત્યું કવિત્વ પદ કહનકો, રંચનેં મુહિ ઉત્સાહ.—૪
જ્ઞાન પાય ગુરૂદેવતં, સોઈ પ્રગટ કરી દીન્હ
જૈસો ખાયો નાજ તસ, ઉદ્ગારહિ વ્હૈં ચિન્હ.—૫
આદ્ય મૂલ જીવન જુ ગુરૂ જીવન મૂલ સુ આહિ
મૂઢાવસ્થાતેં તરૂહી જીવન તુલ્ય સદાહિ.—૬
દેવ કરણ જો દુતિય ગુરૂ, દેવ કરણ ભય મોર
દેવકરણ ઉપદેશા દે દેવકરણ શિર મોર—૭

કવિત.

તનકુંન પૈયે યહ ભૂતનકો, હૈયે જૈયે,
ક્રિટિ કાલ પાય રૈયે આરબલ બલલો;
નાઉ સુનિ ગુનીજન ભાઉ ન ડિગાઉ મન,
નાઉ અરૂ રૂપ સો તો :માયિક અકલલો;
ક્રિયા સુની હૈયા ક્રિટિજાત જો પૈ તૈસી હોવે,
અક્રિયમેં ક્રિયામતિ કહી ચિત્તમલ લોં;
સજ્જનકું સાજન કહત મન ભાવ ધરી;
દોઇ કર જોરી કરિ નમન અસલ લોં—૧

કવિત.

દેહ એહ ખોજા જો કહે સો કછુ ખોજા નાંહિ
દેહ એહ ખોજા જો કહે સો કછુ ખોજા હે
નામ યહ સાજન કહે સો નહિ સાજન હે,
સાજન સો સજ્જન સમુદ્રહુકો મોજા હે;
નામ અરૂ રૂપ સો હૈં સબ ભ્રમકૂપ તાકો
અકલ અનુપ સાછી બ્રહ્માંડક સોજા હે
તાકે જો હે જ્ઞાની સો ન કાહુકે હે અભિમાની
નાંહિ એકાદશી અરૂ નાંહિ તાંહિ રોજા હે—૧

૧ પદ રાગ—કનરા.

ધિકરે મૂઢ નર તેં જન્મ ગમાયો, વિષય સુખ માંહિ ભૂલી ગયો હૈં,
ઉમંગ ભરી તેં હરિગુણ નહિ ગાયો, ધિકરે મૂઢ નર૦—ટેક.

સાધુકી સેવા ન ભક્તિ હરિકી, કામ ક્રોધ લોભ મોહ બઢાયો,
અનર્થ કરતે કબહુ ન થાકયો, શુદ્ધ વિચાર તેરે હૃદયે ન આયો.
ધિકરે૦ ૧

સંતસમાગમ કબુ ન કિયો હે હરિજનકો નહિ શીશ નમાયો,
ઐસિ કઠિન બુદ્ધિ કહાંસું ભઇ તેરી, કાયકું જનની તેરી તોંકો જાયો;
ધિકરે૦ ૨

ઇતની આયુષ્ય તેરી ઐસે બીતી, લોકલાજ કુલમાંહી ફસાયો,
મનુષ જન્મ તેરો વ્યર્થ ગયો હૈ, સાધુસંગસુખ કબહુ ન પાયો.
ધિકરે૦ ૩

પરમારથ પરકારજ ન કીનો, મિથ્યા સુખ મહિં ચિત્તરે લગાયા,
સાજન કહે નિજરૂપ ન જાન્યો, દેહભાવ કરકૈ તેં આપ ભુલાયો.
ધિકરે૦ ૪

૨ પદ રાગ—યહી.

ભજન બિના ધિક જીવન ભાઇ, અપનો સ્વરૂપ ભૂલી કરી કે,
મૂછ મરોડે દિખાવે લુગાઇ, ભજન વિના ધિક જીવન ભાઈ. ટેક૦
જીસેં શ્વાન ફિરે હેં ઘરઘર ઉદર ભરન કે હેત સદાઈ,
તૈસેં ભટકત ફિરત હૈં મૂરખ, વિષયા સુખમેં ચિત્ત લગાઇ ભજન. ૧
હરિયશ કાન ન શુન્યોરે કબહુ, અહં મમતામેં રહ્યો ઘેરાઈ,
જન્મ ધરીકે કહારે કીનો, ભાર મારી તેં અપની માઇ, ભજન૦ ૨
માનુષ જન્મ પદારથ પાયો, મૂરખ મૂઢ તું સમજ્યો ન કાંઇ
હૃદય હેત તૈં કિયો ન હરિસોં, અમૃત છાંડી વિષકો ખાઇ.
ભજન૦ ૩
સબ સંતન મિલ ઐસેં કહે હૈં, સમુજે બિના નહિ સુખદાઇ,
સાજન કહૈં તૈં આપ ન જાન્યો, હૈં ચેતન રહ્યો તન સોંબંધાઇ.
ભજન૦ ૪

૩ પદ—રાગ-સમયાનુસાર.

કાહેકો જન્મ લીયો તૈં મૂરખ, હરિ ન લિયો ઉરધારીરી,
તેરો રૂપ તૈં જાન્યો નાંહી, હો રહ્યો તન અહંકારરી, કાહેકો૦ ટેક.
બાલાપન તૈં ખ્યાલ બીતાયો, યૌવન કામિની પ્યારીરી
વૃદ્ધ ભયો પૈ ચેત્યો નાંહી આયુ ગયો તું હારીરી. કાહેકો૦ ૧
સાધુ સંગ તૈં કબહુ ન કીનો, પ્રપંચકોં પરિહારીરી
લોકલાજ કુલમાંહી બંધાયો, તૃષ્ણા તૈં નહિ ટારીરી. કાહેકો૦ ૨
દારા સુત વિત હેત કરીકે, નિશદિન ભટકયા ભારીરીરી,
ભૂલી ગયો વિષયા સુખમાંહી, અમૂલ મીલાયો છારીરી. કાહેકો૦ ૩
સચ્ચિદઆનંદ રૂપ તિહારો, તાકો કયાં બિસારરી,
સાજન કહૈં તૈં આપ ન જાન્યો, કહાં ગઈ બુદ્ધિ તિહારીરી,
કાહેકો૦ ૪

૪ પદ. રાગ–ચહી.

ઐસેં નિશ્ચય કર લે જાની, હૈં બ્રહ્મ સર્વહિ વાશીરી
આદી અંત મધ્ય આપ બિરાજે, અજર અમર અવિનાશીરી.
ઐસે૦ ટેક.

ચેતન રૂપ ચરાચર પૂરન, સતચિદ આનંદ સોઈરી
મૈં નહિ તું નહિં તે નહિં સો હૈં એક :અનેક ન દોઈરી. ઐસે૦ ૧
આપ અરૂપી રૂપ બન્યો હૈં, આપહી સેવક સ્વામીરી,
આપહી દેવી દેવતા કહીયેં આપહી હૈં બહુ નામીરી. ઐસે૦ ૨
બાહરી ભીતર વ્યાપક વસ્તુ ઉંચ નીચ નહિ કોઈરી,
વિશ્વરૂપ આપહી વિલસ્યો, શ્યામસુંદર સબ સોઈરી. ઐસે૦ ૩
જ્યોં બાજીગર ખેલ રચાવૈ, ત્યાં ખેલૈ સબમાંહીરી,
અતિ અગાધ અકલિત ગતિવાકી, સાજન સમર્થ સાંહીરી. ઐસે૦ ૪

૫ પદ–રાગ–બિલાબલ.

(‘ ભજનબિન જીવન પશુ કે સમાન ’—ઇસ લૈકી ચાલ.)

સમુજ સંતનકી સાન મુરખ મન, સમુજ સંતનકી સાન, ટેક. ૧
સંત હિતકારી તાકો શબ્દ સુનાવત, કછુ ન ધરત હૈં કાન. મુરખ૦ ૨
વિવેક વિરાગ તાકોં ઉપજત નાંહીં, મિથ્યા કરત અભિમાન.
મુરખ૦ ૩
કૃપા કરીકે અલખ લખાવત, આતમ અનુભવ જ્ઞાન. મુરખ૦ ૪
સાજન નિજ સ્વરૂપકોં જાની લે, દુજો ભાગવત માન. મુરખ૦ ૫

૬ પદ રાગ–ચહી.

રહ્યો હય સકલ ઘટ વ્યાપ સ્વરૂપ તેરો, રહ્યા સકલ ઘટ વ્યાપ
ટેક. ૧
શેષ સહસ્રમુખ નિશદિન ગાવત, જાકો જપત હૈ જાપ. સ્વરૂપ૦ ૨

અક્ષરાતીત અપાર જો કહાવત, જાકે નહિ તીન માપ. સ્વરૂપ૦ ૩
નેતિ નેતિ કહી નિગમ પુકારત, અજર અમર અમાપ. સ્વરૂપ૦ ૪
સાજન સમુજી મગન વ્હે રહિયે, સત ચિત આનંદ આપ. સ્વરૂપ૦ ૫

૭ પદ.

(રાગ—' લગન લગીરે મૂરત મધુરીસે '–નસલયકી ચાલ.)

હમ અપરાધીપર પ્રભુ કૃપા કીજે, પ્રભુ કૃપા તુમ કીજે,
મેરી અરજ સુની જે—હમ૦ ટેક.
ગરૂડ છાંડી કે પ્રભુ ગજકોં છોડાઈ દીનો, પતિત પાવન મોંકો
દર્શન દીજે. હમ૦ ૧
ગણિકા ઉદ્ધારી પ્રભુ તાહીકો કલ્યાન કીનો, હમપર મયા કરો
આપ ઓળખીજે. હમ૦ ૨
આપહી પ્રેરક વ્હે સ્વૈં સમુજાવો મોહે, જીવ કૌન શિવ કૈસેં સોઈ
સમુજીજે. હમ૦ ૩
અધમ ઉદ્ધારણ પ્રભુ તુમ કહાવત, સાજન સરનકી બાંહ ગ્રહી લીજે.
હમ૦ ૪

૮ પદ રાગ–ચહી.

શરણાંગત પ્રભુ આએ હૈં તુમારી, ઐસી વિનતિ હમારી—ટેક૦
કીનો ન વિચાર કછુ ઐસે બુદ્ધિહીન હમ, અમૃત છાંડી કરી લીનો
વિષ આહારી. શરણાગત૦ ૧
ભજન હરિકો ભૂલી અહંમમ માની રહ્યો, ગજકો છોડીકે કરી ખરકી
સવારી. શરણાંગત૦ ૨
કામ ક્રોધ ઘેરી મોંકો ચિત મેરો હેરી લીનો, અંધ કૂપ જાઈ પડયો
જ્ઞાનકો બિસારી શરણાંગત૦ ૩
સરણ આવેકી લાજ તુમહીં સુધારો કાજ, સાજન તુમપર જાય
બલિહારી. શરણાંગત૦ ૪

૯ પદ રાગ—ચહી.

અબતો સર્વ મોહે એક બ્રહ્મ ભાસ્યો, એક બ્રહ્મ ભાસ્યો,
સ્વયં બ્રહ્મ ભાસ્યો—અબતો૦ ટેક.

શતગુરૂ દીન જાની મુજપેં દયા કરી, બૂડત ભવસાગરમેં;
ગ્રહીકે નિકાસ્યો—અબતો૦ ૧

મનવશ હોઇ કરી નિજરૂપ જાન્યો નાંહી, મનમિટિ ગયો
નિજપદ સો ઉજાસ્યો—અબતો૦ ૨

જિતહી નિહારો તિત રામ બિના ઔર નાંહી, તિમિર મિટિ ગયો
રવિજ્યું પ્રકાશ્યો—અબતો૦ ૩

જાનનહારો આપ, ઇન બિના જાનૈ કૈસે, ભિન્ન ભિન્ન
ભાવકો સો ભર્મહી—અબતો૦ ૪

સાજન હૈ નાંહી નિશ્ચય કીનો આપમાંહી, સચ્ચિદાનંદ
સો સર્વહી વિલાસ્યો—અબતો૦ ૫

૧૦ પદ રાગ—ચહી.

આપહી ખિલારી ખેલ, આપ સોએ જાને, આપ સોએ જાને.
આપ૦ ટેક.

સુંદર રૂપ ધરી ગાવત મધુર સ્વર, આપહી બનીકે આપો
આપ રિજાને.—આપ૦ ૧

પંડિત હોઈ કરી શાસ્ત્રપુરાન પઢે, કાજીરૂપ હોઈ કરી પઢત
કુરાને.—આપ૦ ૨

ગુરૂરૂપ હોઇ કરી જ્ઞાન સુનાવત, શિષ્યભાવ ધરિ કરી સુનત
સોકાને.—આપ૦ ૩

આપ હૈં અરૂપી રૂપ સર્વમેં વ્યાપી રહ્યો, અચરજ ખેલહૈ,
સો કોઈ કૈસે હિ પ્રમાને.—આપ૦ ૪

સાજન સમસ્ત પરિબ્રહ્મ પૂરન, અધિક ન્યૂનતા નાંહી સમુજીલે
કાને.—આપ૦ ૫

૧૧ પદ.

(રાગ—'ઇક મુખ રામકૃષ્ણ રામકૃષ્ણ ભજરે' ઇસ એરાજીકે
પદકે લૈકી ચાલ.)

જગ અવિદ્યકરૂપ કર્મ કાયકો કરે !
જલમેં નાંહી: કેસો જો ઠરે.—જગત્૦ ટેક.
વેદપૂરવ કાંડ યજ્ઞાદિક ઉચ્ચરઈ,
સો તાત્પર્ય જાનઈ નાંહિ ભ્રમીકે મરઈ.—જગ૦ ૧
સ્વર્ગાદિક સુખ સોજાન વંધ્યા સુત સરે,
ઇનમેં તો કછુ સાર નાંહી તાહિતે ગિરે.—જગ૦ ૨
કર્મ કે અનુસાર જીવ અધ ઉર્ધ્વ ફિરઈ
આપ કે અજ્ઞાનસેં મોહજાળમેં પરઈ.—જગ૦ ૩
સાધુ સંગ શુદ્ધ બિચાર જબહીં જો કરે;
સાજન અખંડ સો સ્વરૂપમેં ભિરે—જગ૦ ૪

૧૨ પદ.

('નાચ્યો બહુત ગોપાલ' ઇનસુરદાસકે પદકે લૈકી ચાલ.).

ગુરૂજી જ્ઞાનકલા દીની મોએ, જ્ઞાનકલા દીની મોએ—ટેક.
કૃપા કરી નિજરૂપ લિખાયો; ફિરી જન્મ નહિ હોએ.—ગુરૂજી૦ ૧
તમ અજ્ઞાન સો દૂરી ભયો હૈં આતમ અર્ક ઉદ્યોએ.—ગુરૂજી૦ ૨
મહાવાકયકો અર્થ લહ્યો હૈં ચિત ચિદ્રૂપ ભયોએ.—ગુરૂજી૦ ૩
ભિનભિન ભાવ કછુ નાંહિ ભાસત, એક અદ્વૈત છયોએ.—ગુરૂજી૦ ૪
નામરૂપ સાજન તું નાંહીં; સતચિતઆનંદ સોએ.—ગુરૂજી૦ ૫

૧૩ પદ કાફી—હોળીકી ચાલ.

ચેત ચેતરે મૂઢ અજાની, ઐસી તો ન કીજે નાદાની ચેત૦ ટેક.
કામક્રોધ મદ લોભ ગર્વમેં અનર્થ કરત અજ્ઞાની,
પાપ જુઠમેં લાગી રહ્યો હૈં પરત નરકકી ખાની;
ધિક ધિક દેહ અભિમાની.—ચેત૦ ૧

પરમારથકી બાત ન જાને, કૂડ કપટ ઉર આની
વિષયની સુખમેં અંધ ભયો હે, નીતિ અનીતિ ન જાની,
ઐસો તું હોત ગુમાની—ચેત૦ ૨

માયા મદમેં ભૂલી ગયો હૈં અકબક બૌલત બાની
તુચ્છાનંદમેં મગ્ન ભયો હૈં ફુલ્યો ફિરત જુવાની,
કાલતો કરેગે ફાની—ચેત૦ ૩

નિર્મલચિત્ત વ્હે કબહુ ન બઇઠો, શીલ સંતોષકી હાની
દયા ભાવ કો નામ ન જાનૈં જુઠી કરત અખાની
તાહિતૈં હોત હઇરાની—ચેત૦ ૪

અઇસો અવસર આયો અચાનક, કયોં ખોવત ધુલધાની,
સમુજ શિયાને સાન ગુરૂકી, સાજન દેત ચેતાની,
છોડ સબ કુલકી કાની—ચેત૦ ૫

૧૪ પદ રાગ-યહી.

સતગુરૂ સ્વયં સ્વરૂપ બતાયો; સોઈ હમ હૃદઈ લાયો, સત૦ ટેક.
પ્રપંચ ભૌતિક કારજ જો હય, સો સબ મિથ્યા જનાયો,
જીવ ઇશકી તજી ઉપાધિ, એક અદ્વૈત લખાયો
સ્વતંતર હૈં સબ છાયો.—સતગુરૂ૦ ૧

જાગૃત સ્વપ્ન સુષોપતિમેં તૂં સાક્ષીરૂપ સદાયો,
મન બુદ્ધિ ચિત્ત અહંકારસેં ન્યારો, પરાપર દર્શાયો;
સોહં સ્વરૂપહી પાયો.—સતગુરૂ૦ ૨

સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ તું નહી હૈં નિર્ગુણરૂપ અથાયો,
દ્વંદ્વાતીત અદ્વૈત એકરસ, અનુભવરૂપ એકાયો,
અઇસો મોહિ નિશ્ચય કરવાયો.—સતગુરૂ૦ ૩

મહાવાકયકો અર્થ લહ્યો હય, ભાગ ત્યાગ સમુજાયો,
જનમ મરણ કલ્પના ત્યાગી દ્વૈત ;ગુલાલ ઉડાયો.
સંશય સર્વ મિટાયો—સતગુરૂ૦ ૪

આનંદરૂપ અકલ અવિનાશી, પરમ પીયુષ પીવાયો,
સાજન સોમેં નામરૂપ બિનું જ્યોંકો ત્યોંહી રહાયો.
જઇસે ગુંગે ગુડ ખાયો.—સતગુરૂ૦ ૫

૧૫ પદ રાગ–યહી ચાલ બીજા.

હૈં બ્રહ્મ સચરાચારીરી, સચ્ચિદાનંદ સારો, હૈં બ્રહ્મ૦ ટેક.
એક અદ્વૈત વ્યાપક પૂરન જ્યાં નભ ભીતર બારોરી. સ૦ ૧
ફ્રુઇન તરંગ પરપોટા બહુવિધિ એકહી જલકો પસારોરી. સ૦ ૨
કારન કારજ હુય કછુ નાંહિ, દ્વૈત બુદ્ધિકો નિવારોરી. સ૦ ૩
નામ રૂપ સો કલ્પિત જાનો, અસ્તિ ભાતિ પ્રિય ધારોરી. સ૦ ૪
સાજન હુય નહિ આપ બિરાજઈ નિરંજન નિરાકારોરી. સ૦ ૫

૧૬ પદ.—સાખી સમયાનુસાર.

ચલિ જઈ હૈં જહાં હરિકથા, સુનિયૈં અમૃત બઇન
સાજન દર્શન સાધુ કે સુખ પાવઇ બહુ નઇન.—૧
હૃદય સુનિર્મલ હોત હૈં, ઉપજત જ્ઞાન વિચાર,
સાજન આપહી લખતહી, બ્રહ્મરૂપ નિરધાર—૨
સાજન આદિ કહાં હુતો, અંત હિતઉ નહિ હોઈ
પ્રગટ ભયો યહ મધ્યમેં જ્ઞાન વિચાર હિ જોઈ.—૩
સાજન શાન્તિ ન ઉપજઈ, કરત વિષયકી આસ;
આશ નિરાશા હોય જબ, તબહી બ્રહ્મમેં વાસ.—૪
સાજન ઢુંઢત કયા ફિરો, દર્શન હૈં તુમ પાસ;
જ્યોં કસ્તુરી મૃગમેં તહુ ભૂલ્યો સુંઘત ઘાસ.—૫
સાજન આપહી ભૂલી કે માન્યો દ્વૈત પ્રપંચ
મિથ્યા જન્મ ગમાઇઓ, જ્ઞાન ન ઉપજ્યો રંચ.—૬
સાધુ સંગ દુર્લભ અતિ, જિનહિ મિલ્યો હય આય,
સાજન સો નર ધન્ય હૈં નિજ પદ માંહી સમાય.—૭

સાજન સમથા સંતકી ઉરમેં ધારી લેહુ,
સ્વયં નિરંજન આતમા, નિશ્ચય કીજે એહ.—૮

૧૭ પદ રાગ–ધનાશ્રી.

સચરાચર હૈં ભર્યો કેવલબ્રહ્મ સચારાચર હૈં ભર્યો કેવલ૦ ટેક.
ખેલ બનાયકે ખેલત હય ખિલારી, વિશ્વરૂપે વિસ્તર્યો. કેવલ૦ ૧
વસ્તુ વિના કોઈ અવર ન દિશૈં, હરિ હરિ હરિ હૈં હર્યો. કેવલ૦ ૨
જહાં દેખોં તહાં પરિબ્રહ્મ પૂરન, અચિદજ ખેલ કર્યો. કેવલ૦ ૩
ઉંચ નીચ અબ કિનકો કહીયે, સર્વમેં યહી ઠર્યો. કેવલ૦ ૪
આદિ અંત મધ્ય સતચિતઆનંદ સાજન સોહં કુર્યો. કેવલ૦ ૫

૧૮ પદ. રાગ–યહી.

હૈં અકલગતિ કઇસે તેરી, જાની જો પરે,, હઇ અકલ૦ ટેક.
રત્ન સિંહાસન આપ બિરાજત, દુર્બલહીન ફિરઈ. હઈ અકલ૦ ૧
સુંદર સ્વાંગ ધરી મુખ શોભિત, ચંચલ ચાલ કરઈ હઈ અકલ૦ ૨
નિર્ગુણ બ્રહ્મ સગુણરૂપ વ્હઇ કરો, ભિન્ન ભિન્ન ભેખ ધરઈ હઈ અ૦ ૩
બાહરી ભીતર વ્યાપક હય બ્રહ્મ, કઉન જન્મેરૂ મરે. હઈ અકલ૦ ૪
સાજન કહે પ્રભુ કયા કહોં તોરી, બુદ્ધિ તઉ ઠરી ન ઠરઇ. હઈ૦ ૫

૧૯ ઈદંબછંદ

નિંદત અઉ પરદ્રોહ કરઈ સઠ કામરૂ ક્રોધ પ્રભૃત્તિ બઢાવૈ
કર્મ વિકર્મ કરઈ વપુકે હિત,, જુઠ પ્રપંચહી ચિત્ત લગાવઈ,
હે અતિ મૂઢ વિષે સુખલંપટ કેતિ કહું તુહિ લાજન આવે
સાજન આપ સ્વરૂપ નજાનત ધિક્ક અભાગી તું જન્મ ગમાવે-૧
સંત પોકારી કહઈ નિશિવાસર ને કહુ કાન ધરે નહિ અંધે,
પ્રાક્રમ પાપ કરી ધન જોરત બઉત પ્રકાર કરઈ ઇત ધંધે;
જ્ઞાન બિચાર કછુ નહિ રાખત,કૈહઈ મતિહીન લલાટહી મંધે,
સાજન સાર બ્રહ્માનંદ છાંહિજુ દુઃખ સમુદ્ર પડયો ભવ ફંધે.—૨

માતપિતા યુવતિ સુત ભ્રાત કુટુંબિનયેં અતિહી હિત ઠાનૈ,
યે મમદેહ રૂ ગેહ સબૈ કછુ ભૂલી કરી સબ આપનું માનૈં
આઠહુ જામ પ્રપંચ કરે શઠ શુદ્ધ વિચાર હુદઈ નહિ આનઈ
સાજન સ્વૈં બની કે અભિમાની જુ આપ સ્વરૂપ તું કયું નહિ
જાનઈ—અંધેરો૦ ૩

ભૂલી ગયો નિજ રૂપહી મુરખ વાદ વૃથા ભટકઈ બહુ તેરો
હે સુપનેવત દ્દષ્ટપદારથ મૂરખ માનત હૈં તિહિં મેરો
યે જડ દેહ રૂ · આતમચેતન તાહિ વિવેક ન આનત નેરો
હોત સ્વરૂપ પ્રકાશ પ્રભાકર નાસત સર્વ અજ્ઞાન—અંધેરો૦ ૪

૨૦ પદ.

રાગ–‘ અશર ઉનીજયું ધાલડયું મુજે હિયડેમેં ઘુટકે’–ઇસલયકી ચાલ.

જુવો વિચારી આતમા શઠ, ભરમત કાહિ ફિરૈ ?
ભરમત કાહિ ફિરૈ, બ્રહ્મસ્વયં ભેદબુદ્ધિકો દૂર કરો. જુવો૦ ટેક.
બાહરી ભટકે કાજ નસરહી, અંતર ઉલટી પાર પરો—જુવો૦ ૧
નિશિદિન સોહં ચિંતવન કરિયે, દૂજીબાત ન કાન ધરો—જુ૦ ૨
નિત્ય અનિત્ય કો નિર્ણય કરિકે, દૂધ ગૃહી જલ પરિહરો—જુ૦ ૩
મહાવાકયકો અર્થ ગ્રહી કે, અક્ષયાનંદરસ પીઊ નરો—જુ૦ ૪
સાજન કહે દેહભાવ તજીકે, વર્તે જીવન્મુક્ત ખરો—જુ૦ ૫

૨૧ પદ. રાગ–યહી.

સતગુરૂ સંત પ્રતાપસેં, મેરો લક્ષસ્વરૂપ લહ્યો,
લક્ષ સ્વરૂપ લહ્યો આલી અબ. સબ અનર્થકો મૂલ ગયો.—સબ૦ ટેક.
સ્થુલ સૂક્ષ્મ કારણ દેહ નહિ, સ્વૈં ચૈતન સમુજાઈ કહ્યો—સબ૦ ૧
જાગૃત સ્વપ્ન રૂ સુષોપતિમેં, અનુસ્યૂત ઇકરસ આપ છહ્યો.–સબ૦ ૨
ત્વંપદ તત્પદ વાચ્ય ત્યાગિકે, અસિપદ અચળ અખંડ રહ્યો–સબ૦ ૩

પરમાત્મ સત પારબ્રહ્મ સોઈ, પ્રત્યકાભિન્ન અભેદ થયો.-સબ૦ ૪
દ્વંદ્વાતીત અકલ અવિનાશી, સાજન સો નિજરૂપ ભયો.-સબ૦ ૫

૨૨ પદ રાગ-નટ.

કાહેકું જન્મ ગુમાવે મૂરખ તું કાહેકું જનમ ગુમાવૈં ?
મનુષ્ય દેહ દેવનકું દુર્લભ, ભાગ બડે તેં પાવૈ.—મૂરખ૦ ટેક.
તૃષ્ણા કરી કે દહુ દિશિ ભટકઈ, ઇકપલ ચિત્ત ન ઠહરાવઈ
—મૂરખ૦ ૧

પ્રીતિ કરત તિયસું રંગ લાગો, નખ શિખતાંહિ સરાવઈ
કામ અંધ કછુ જાનત નાંહિં પછી બહુ પછીતાવઈ—મૂરખ૦ ૨

પ્રપંચમેં દિન રયન જાતહય સાધુ સંગ નહિ ભાવૈ,
હિંસા કપટ કરત પરનિંદા, પાપકી કરનો કમાવઈ.-મૂરખ૦ ૩

અબતો ચેત ભજન કર ભાઈ, અવસર ફેર ન આવૈ;
સાજન કહે ગુરૂસરને જાવૈ તબ સો પાર લગાવૈં— મૂરખ૦ ૪

૨૩ પદ રાગ-ચહી.

સાધ સંગ કર ભાઈ, સમજ મન સાધ સંગ કર ભાઈ,
સાધસંગતેં આનંદ ઉપજઈ, જનમ મરન ભય જાઈ,-સ.ધ૦ ટેક.

વિવેક વૈરાગ્ય ષટ્સંપત્તિ ચતુર્થ મોક્ષ ઇચ્છાઈ,
સાધન ચાર સંપન્ન જબ હોવૈ, તબ મલ રહૈ ન કાંઈ-સાધ૦ ૧

સંત સમાગમ નિત નિત કીજે અંતઃકરણ શુદ્ધ હોઇ,
સ્વચ્છ દર્પનમેં પ્રતિબિંબ દીસૈ ત્યોં આતમ દર્શાઈ,-સાધ૦ ૨

અમૃત રૂપી વચન ગુરૂ કે, ધારણ કરિ ઉર માંઇ,
શ્રવણ મનન નિદિધ્યાસ પરિપક તબ હોવૈ સુખદાઈ.—સાધ૦ ૩

ત્વંપદ તત્પદ શોધન કીજઈ, સાક્ષાત્કાર લખાઈ,
સાજન દ્દઢ અનુભવ જબ હોવઈ, તબ કછુ કરતવ નાંઇ. સાધ૦ ૫

૨૪ પદ રાગ-ચહી.

સમુજ સ્વરૂપહિ રામરે પ્યારે, સમુજ સ્વરૂપહિ રામ.
અખંડ આતમ ચિંતવન કીજે તબ પાવે વિશ્રામ.–રે પ્યારે૦ ટેક.
સબકે માંહી સર્વ તેં ન્યારો, બહુ વિધ રૂપ રૂ નામ
દેશકાલ વસ્તુમેં અનુગત સબઘટ સુંદર શ્યામરે,–રે પ્યારે૦ ૧
એક અખંડિત વ્યાપક પૂરન, ચેતનકો સુખકો ધામ,
બાહ્યાભ્યંતર આપ બિરાજઈ નભવત હૈ સબ ઠામ,–રે પ્યારે૦ ૨
ક્રિરિયા રહિત નહિં કછુ કરતવ, નિસ્પૃહઅરૂ નિષ્કામ,
જઈસે જલમેં કમલ રહત હૈ નિર્લેપહી ઉપગામ.–રે પ્યારે૦ ૩
ચિદ્વિલાસ પરપંચ સકલહૈ, સોઇ પુરૂષ સોઇ બામ,
સાજન ઐસેં સમુજી રહિયે, અનુભવરૂપ આરામ.–રે પ્યારે૦ ૪

૨૫ પદ–રાગ–આસા.

અવસર કયું ખોવત હૈ ભાઈ, સાધુ સંગ કીજે હેત લગાઈ,
અવસર કયું ખોવત૦ ટેક.
કયુંરે અંધ તું હોત અજ્ઞાની, મેં મેરો કરી ભૂલ્યો,
પ્રપંચ કરતે આયુ ગઈ સબ, મિથ્યા તનમેં ફુલ્યો–અવસર૦ ૧
તન ધન સંબંધી ઐસે મિલે હૈ જઈસી બાદર છાયા,
લોક લજા કુલકી મર્યાદા, તામેં કયું ભરમાયા–અવસર૦ ૨
સ્વપન સમાન એ સકલ પસારા, દુઃખ સુખ કલ્પિત કહિયે,
મૃગજલતેં કછુ પ્યાસ નબૂજે, ઐસે સમુજી રહિયે.–અવસર૦ ૩
આંખ ખોલિકે વિચારી દેખે, એક અદ્વૈત હી ભાસૈ,
સાજન કહે સતગુરૂ પ્રતાપે, અનુભવ જ્ઞાન પ્રકાસૈ–અવસર૦ ૪

૨૬ પદ—રાગ–સારંગ.

કછુ તો વિચાર કીજઈ અરે હો નાદાનરે,—કછુતો૦ ટેક૦
જીવ હિંસા પરનિંદા કરત મુરખ જન, કેતો તેરો મદ અરૂમાનરે.
કછુ તો૦ ૧.

દિન ગયો વિક્ષેપમેં રાત તો સોવત ગઈ, સુજત ન કાલ બલવાનરે
કહુ તો૦ ૨

જાકું તું જાનત મેરે સંગ નહિ આવેતેરે, જબ છુટી જાયગા પ્રાનરે
કહુ તો૦ ૩

અનર્થ કરતહિ આયુ ગયો સબ, કીનો નહિ સુમરન ધ્યાનરે.
કહુ તો૦ ૪

પરમ સુધારસ સોઈ તો ભાવત નાંહી, કરત વિષય રસપાનરે.
કહુ તો૦ ૫

ઐઇસો દેહ તોકું વારેવાર આવઇ નહિ, સમુજીલે સતગુરૂ સાનરે.
કહુ તો૦ ૬

સાજન કહે નિજ જ્ઞાન વિના નર, દુઃખી હી ફિરેગોં ચારઉ ખાનરે.
કહુ તો૦ ૭

૨૭ પદ. રાગ–યહી.

સત ચિત આનન્દ અખંડ અવિનાશરે. સત૦ ટેક૦

મિથ્યા દેહભાવ કરી, ભેદ બુદ્ધિ ભઇ તેરી, વૃથાહિ ખોવત હઇ
શ્વાસરે—સત૦ ૧

જાંહિકું ઢુંઢત ફિરે, અનેક ઉપાય કરે, સોઇ તો સ્વરૂપતેરે પાસરે.
સત૦ ૨

જાગૃત સ્વપ્ન સુષુપ્તિમાંહી અનુસ્યુત, સાક્ષી સ્વયં પ્રકાશરે.–સત૦ ૩

ઘટ મઠ ઉપાધિ તેં ભિન્ન કરી દેખિયૈ, સર્વ વ્યાપક આકાશરે.
સત૦ ૪

જીવ ઇશ ભાગ ત્યાગી શુદ્ધ લક્ષ કીજઇ, અસિ હઇ કહઇ વેદ
જાસરે.–સત૦ ૫

સાજન આતમ બ્રહ્મ અભેદ હય, નહિ સ્વામી નહિ દાસરે.
સત૦ ૬

૨૮ પદ રાગ-ઉરદુજબાં ગઝલ.

(રાગ-મેરે પાસ કહોરે કાજીઆં, કૈસા તુમારા કામ હૈ.)

પ્યારા સમજ દિલદારકું, ઉનકા સબૈય દીદાર હય;
સોહં ભરા સબ ઠૈરમેં, સોહં ગુલે ગુલજાર હય,—ટેક.
હવા સોહં આતસ સોહં સોહં પાની સો ખાક જો
સોહં ખેલારી ખેલતે, સોહં અધે આધાર હય. પ્યારા૦ ૧
દોનું જહાં સોહં સદા, સોહં સદા દરમ્યાનમેં
સોહંશા, સોહં બાદશા, સોહં રિઝાવન હાર હય, પ્યારા૦ ૨
અવલ સોહં આખર સોહં, સોહં સરવ કુલ જાહાનમેં,
જાહેર સોહં બાતન સોહં, સોહં શહેરે બાજારરે. પ્યારા૦ ૩
સાજન સોહં તું જાન લૈ, કહેના નહિ ચુપ હો રહો,
કિસકું કહય દુજા નહિ, સોહં સોઈ નિરધાર હય. પ્યારા૦ ૪

૨૯ પદ રાગ-ગઝલ.

(તેરે દરદ મુજકું જાની, યું બેખબર કીયા હૈ-ઇસલયકી ચાલ)

હક ઇસ્ક મેરે દિલકું, યૂં સમજ સો દિયા હૈ—હક૦ ટેક.
દુનિયા એ હય સો કૈસે, ફરજંધ જયોં વિંધ્યાકે
મિરગ પશુ કે જયું પાની, યું સફેદી શિયા હૈ—હક૦ ૧
દેખે સુનેમેં આવૈ. સો નહિ હુવા ન હૈ કુછ
એક લાહિલા :ઇલા હૈ નહિ ઉન કછુ કિયાહે.—હક૦ ૨
કોઈ નિંદમેં સોયાજો, ઉન ખ્વાબમેં દિખા સબ,
જાગે હુએકું કુછ નહિ, સુખ દુ:ખ લિયા દિયા હૈ—હક૦ ૩
કયા કહું મેં કિસકે આગે, કહેનેમેં સો નહિ આતા,
ચલતે થકે જહાં બાની, પૂર નૂર સો પિયા હૈ—હક૦ ૪
નુકતા એ મારફતકા, જિસકે સુ દિલમેં આયા,
સો લામકામેં દાખલ, હુઆ સો જી જીયા હૈ—હક૦ ૫

ફુનસું હુઆ જો ફુએકુન, ઉસ કહેનેવાલા સો હૈ,
સાજન સમુજ કે રહિયે, કહેનેકા નહિ ઈયાં હૈ.—હુકo ૬

૩૦ ગઝલ રાગ–ભેરવી.

('ઇરકને મુજકું કયા કયા સિતમ દીખા દીયા.' ઇસલયકી ચાલ)

કયા કહું દિલ તુજકું અબમૈં, કુછ નહિ રખતા સંભાલ,
જાત અપની ભૂલ કરકે, કયૂં હો ફરતા હૈ બે હાલ.—કયાo ટેક.
જાનતા હૈં આપકું, સેં બડા સબસેં આકલ.
હોકે તસ્કર લુટતા હૈ, બગીત રખતા હય તું છલ.—કયાo ૧
બાહેરસેં ઉલમા બતાવે ભીતરે બુગજે ભરા,
બોલતે મીઠી જબાં સું, ચાતા હય જરકું પરા.—કયાo ૨
જુઠસું કયું પ્યાર રખતા, હૈ દિવાના બેસમજ
હોયગી રૂસવાઈ તેરી હકકી દરગામેં નિર્લજ.—કયાo ૩
છોડદે ખસલત બુરી, નેકી બદીકા તોલ કર;
ફાયદા હોવે જિસીમેં તાહીમેં કીજઈ અસર—કયાo ૪
સાજન કહે ટુક બાત સુન, અબ તો ભલા હક યાદ કર,
નહિતો બિન ફાએદે, હોગા દુખી બેઅકલ નર.—કયાo ૫

૩૧ ગઝલ–રેખતા.

(રાગ–'જો ખુદાકું ઢુંઢતા સો હૈ ખુદા તેરે પાસ' ઇન હરિદાસકે રેખ
લયકી ચાલ.

દિલ કોઇનાંહિ અપના, હક બિના નહિ કોએ રઈ,
દેખે સુને બાનીમેં આવે, નાંહિ નાંહિ સોએરે—સમજo ૧
ખ્યાલ કર દુનિયાં યે કયા હૈ, જૈસે મૃગજલ ભાસરે,
તિનકે ખાતર કયાજતન એ, કબહુ ન બૂઝે પ્યાસરે—સમજo ૨
છોટે બડે જો નજર આવે, જૈસે બાદર છાંહિરે,
હોઇ રહીકે બિલાઇ જાવે, પલક સો થિરતાંહિરે,—સમજo ૩

બેગકા ફ્રના જો હો જાવે તિનકી કઇસી આસરે,
બકાસું નિત પ્યાર કરિયે અમર જો અવિનાસરે.—સમજ૦ ૪
અવલ જો આખર રહે, તાહિકું અબજાનરે;
સોઈ અસલ સાજન હય તેરા, તુંઈ તુંઈ પીછાનરે.—સમજ૦ ૫

૩૨ ગઝલ રાગ—યહી.

બે સમજ કુછ સમજ રખના, જાત અપની જાનરે,
સાચ કયા અરૂ જુઠ કયા હૈ, તાહિકું પૈછાનરે.—બે૦ ટેક.
જિસમ એ આગે ન હોતા, પીછે રહેવે નાંહિરે,
તિનસેં કયા તુમ દિલ લગાતા, જો ફ્રના હો જાહિરે,—બે૦ ૧
તૂં જો અપનાં જાનતા હૈ તું ન તેરા કોઇરે
ખલક યે સબ ખ્વાબ જઇસી, જુઠ કહીયે સોઇરે.—બે૦ ૨
સબ જગો ભરપુર જો હૈ સાચ બાહરિમાંહિરે,
જોઇ સબ જાનતા હય, સોઈ સબમેં સાંઇરે—બે૦ ૩
સાજન રખ નુકતાએ દિલમેં, રહો સદા સુખ ચેનરે,
ઔર દૂજા કોઉ નાંહી, યેહિ મુરષદ સેનરે.—બે૦ ૪

અગાઉથી થએલા ગ્રાહકોનાં મુબારક નામ.

	નામ.	ગામ	નકલ.
૧	શેઠ મુરાજભાઈ દાતુ.	મુંદરા.	૧૦૦
૨	શેઠ ધ્રમજી શિવજી	,,	૨૫
૩	શેઠ ભાણુજી રામજી	,,	૨૫
૪	શેઠ ભાણુજી રામજી	કોચીન.	૨૫
૫	ખોજા ઈસ્માઈલી આગાખાન,લાયબ્રેરી. મુંદરા.		૨
૬	વૈદ્ય નારાયણુદાસ મેઘજી મ્હેતા	,,	૧
૭	રા. વિસનજી ભાણુજી મ્હેતા	,,	૧
૮	રા. ડૉક્ટર સાહેબ મુળજીભાઈ જેઠુ	,,	૧૦
૯	શેઠ રેમતલા હાજી હમીર	,,	૧
૧૦	શેઠ લધાભાઇ વલી	,,	૧
૧૧	શેઠ અબ્દુલા હાજી હમીર	,,	૧
૧૨	શેઠ હાજીખમીસા દામજી	,,	૧
૧૩	શેઠ મોલેદ્દના મામદ	,,	૧
૧૪	શેઠ લધા રેમતલા કાસમ	,,	૧
૧૫	શેઠ ઇસ્માલ વલી ગાંગજી	,,	૧
૧૬	શેઠ મામદભાઈ અમરસી માસ્તર	,,	૧
૧૭	શેઠ શામજી લક્ષ્મીદાસ	,,	૧
૧૮	ડૉ. વલ્લભજીભાઈ હંસરાજ	અંજાર	૧
૧૯	શેઠ ઘોસમામદ નથુ ગાંગજી	કેરા	૧
૨૦	શા. ભચુ લાધા સેક્રેટરિ જૈનજ્ઞાન ભંડાર કપાયા.		૨
૨૧	શા. હીરજી રાજપાર સેક્રેટરિ જૈન જ્ઞાનભંડાર વાંકો.		૨
૨૨	શા. પાસવીર હંસરાજ	પત્રી.	૨
૨૩	શા. ધારસી માણેક	લાખાપર.	૨
૨૪	શા. વાઘજી વેરસી	ભુજપર.	૨
૨૫	શા. તેજસી ભીમશી	કાંડાગરા.	૨
૨૬	શા. આસુ ભારમલ	તહાવાણા.	૨
૨૭	શા. ઘેલા હીરા	નાગલપર	૨
૨૮	સંઘવી તેજસી ચાંપસી	ગોધરા.	૨
૨૯	શા. ડાહ્યા ચાંપસી	ભોજાય.	૨
૩૦	શા. કચરા માલસી	બેરાજા.	૧

૩૧	મેતા ધારસી હીરાચંદ	રામપર.	૨
૩૨	શેઠ જીવણદાસ ધરમશી ભીમાણી	અકોલા.	૧
૩૩	શેઠ ભીમસી ગોવિંદજી દોશી	મુંબઈ.	૧
૩૪	શેઠ સુંદરદાસ દામોદર મુંદરાઇ	કટક.	૧
૩૫	શેઠ હરગોવિંદ દેવજી ભણશાળી	માંડવી.	૧
૩૬	શેઠ જાનમામદ પ્રેમજી	મુંદરા.	૧
૩૭	રા. પોપટલાલ કેવળચંદ શાહ	અમદાવાદ.	૧
૩૮	રા. કરમઅલી રહીમ નાનજીઆણી	કેરા.	૨
૩૯	શેઠ હાસમભાઇ જેરાજ	કેરા.	૧
૪૦	શેઠ ચતુર્ભુજ હરિદાસ ગોકળદાસ	કલકતા.	૪
૪૧	ડૉ. દલપતરામ મકનજી એચ. એલ. એમ. એન્ડ એસ. માંડવી.		૧
૪૨	શ્રીયુત નથુભાઇ નેમીદાસ પારેખ	માંડવી.	૧
૪૩	મિ. વી. વલીમામદ	કોલંબા.	૫
૪૪	મેસર્સ અલીભાઇ વાગલા	,,	૨
૪૫	મેસર્સ વી. નાનજી કું.	,,	૨
૪૬	મિ. જકરીઆ એસ્કવાથર	,,	૨
૪૭	શેઠ નુરમામદ ચતુર	,,	૨
૪૮	શેઠ ગુલામહુસેન મોલેદીના	મુંબાઇ	૫
૪૯	શેઠ રામદાસ મુરારજી	કોચીન.	૫
૫૦	શેઠ રામદાસ રણછોડદાસ	,,	૫
૫૧	શેઠ ગોવિંદજીભાઇ જાદવજી	,,	૫
૫૨	શેઠ શિવજીભાઈ મેઘજી	,,	૫
૫૩	રા. રેવાશંકરભાઇ તુલસી	,,	૩
૫૪	શેઠ પ્રેમચંદભાઇ ઝવેરચંદ	,,	૩
૫૫	શેઠ હાસમભાઇ મામદભાઈ	એડન.	૫
૫૬	શેઠ અબ્દુલશરીફ	,,	૩
૫૭	શેઠ ખોજા રેમતલા લાલજી	,,	૨
૫૮	માસ્તર લવજીભાઇ વીશરામ	,,	૧
૫૯	મુળજી જીવરાજ લાયબ્રેરી	મુંબઇ.	૧
૬૦	કાસમ કરમાલી કું.	,,	૨
૬૧	રા. ધનજી વાલજી	ભુજ.	૧

